

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

КАРПЕНКО НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 343.13

**ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЗАСУДЖЕНИМИ У
ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ**

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Н.В. Карпенко**

Науковий керівник: Топчій Василь Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

КИЇВ – 2018

АНОТАЦІЯ

Карпенко Н.В. Розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» – Національна академія внутрішніх справ; Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2018.

З метою вдосконалення розкриття та розслідування злочинів учинених засудженими у виправних колоніях України, вирішення проблемних питань, які виникають під час розслідування таких злочинів, виникла необхідність розроблення нових науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, зокрема й рецидивною, а також удосконалення організаційно-правових засад діяльності органу досудового розслідування під час розслідування таких злочинів.

У дисертації: висвітлено стан дослідження проблем розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях і визначено основні закономірності та результати розробок у цьому напрямі; здійснено порівняльно-правовий аналіз норм кримінального процесуального законодавства України і зарубіжних країн та обґрунтовано необхідність впровадження позитивного досвіду з цих питань в Україні; сформульовано загальні засади досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі; виокремлено особливості проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій у виправних колоніях та розроблено науково обґрунтовані пропозиції щодо їх удосконалення; розкрито зміст протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, визначено її форми, способи і суб'єкти; визначено зміст сучасної кримінальної процесуальної політики України та особливості її реалізації у виправних колоніях; охарактеризовано стан

координаційної діяльності і взаємодії слідчого та сторони обвинувачення під час розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях.

Ключові слова: слідчий; прокурор; орган досудового розслідування; оперативні підрозділи; правоохоронні органи; виправна колонія; засуджений; позбавлення волі; слідчі (розшукові) дії; негласні слідчі (розшукові) дії; координація; взаємодія.

ANNOTATION

Karpenko N.V. Investigation of crimes, committed by prisoners in the penitentiary institutions of Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for obtaining the degree of Candidate of Law Sciences, Specialty 12.00.09 «Criminal Procedure and Criminalistics; Judicial Expertise; Operative and Search Activities». – National Academy of Internal Affairs; University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, 2018.

In order to improve the disclosure and investigation of crimes, including those which has been committed by convicts in the penitentiary institutions of Ukraine, solving the problematic issues that arise during the investigation of such crimes, it became necessary to develop new scientifically grounded technologies, aimed at increasing the effectiveness of the fight against crime, including recurrent, as well as improvement of the organizational and legal basis of the activity of the pre-trial investigation body during the investigation of these crimes.

The current CPC of Ukraine consolidated only certain rules regarding the powers of the investigator without introducing radical positive changes in this direction in comparison with the CPC of 1960, which not only reduces the effectiveness of the investigation of such crimes, but also does not allow proper implementation of the criminal proceedings, and also prevent recurrence.

Despite the considerable scientific contribution of scientists to solving this problem, since the inception of the current CPC of Ukraine, a comprehensive monographic study and the development of a new order for investigation of crimes committed by convicts in penitentiary institutions in Ukraine have not been implemented.

In the dissertation on the basis of the analysis of the state of science in problems related to the investigation of crimes committed by convicts in penitentiary institutions of Ukraine, the current legislation of Ukraine, its historical sources, international legal acts and criminal procedural practice, has been developed a series of scientifically grounded measures , aimed at improving the pre-trial investigation in criminal

proceedings, initiated by the facts of crimes in places of deprivation of liberty.

In particular, defined the peculiarities of pre-trial investigation, developed a method of conducting of pre-trial investigations of these crimes, and grounded the need for amendments and additions to the CPC of Ukraine, including by supplementing this CPC with Chapter 25-1 «Peculiarities of pre-trial investigation of criminal proceedings concerning crimes committed in places of deprivation of liberty».

Were formulated the Author's concept «Investigation of crimes committed by convicts in correctional colonies» and established its relation with the concept of «criminal prosecution in places of deprivation of liberty», which, in turn, made it possible to prove the necessity of ensuring during criminal investigations in the penitentiary institutions the realization of tasks as criminal proceedings, as well the purpose of criminal punishment. Were analyzed the periodization of scientific research, devoted to the development of general principles of pre-trial investigation and methods for investigating crimes committed by convicted prisoners in the places of deprivation of liberty in Ukraine: 1) 1961 – mid 70s of the 20th century; 2) 1979-1991; 3) 1991-2012; 4) 2012 – to present time, which allowed the identification of narrow and little developed in science and practice issues and formulate scientifically grounded measures in this area on the substantive issues. Defined the general provisions of the pre-trial investigation in criminal proceedings under the conditions of the current CPC of Ukraine, taking into account the peculiarities of execution and serving the sentence in the form of imprisonment, and the Methodical recommendations on these issues have been developed.

Provided the peculiarities of conducting the investigative (detective) actions and covert investigative (detective) actions in correctional colonies, which is conditioned by the process of execution and serving of punishment in the form of imprisonment, and have been developed scientifically grounded measures for their improvement by making changes and additions to the current Criminal Procedural Code of Ukraine (articles 91, 246, 267, 272, 275) and the Criminal-Executive Code of Ukraine (articles 102, 103).

Were improved the legal basis of pre-trial investigation of crimes committed in prisons Ukraine, taking into account the positive experience of foreign countries

through the introduction of changes and amendments to the CPC of Ukraine and regulations on investigative and criminal enforcement activity that is adjacent to the criminal procedural activities (pretrial investigation interaction with other law enforcement agencies and private entities in the prevention of crimes, their detection and investigation); elements of a legal mechanism to overcome, neutralizing, blocking, etc. manifestations combating criminal proceedings in prisons, including by amending the law of Ukraine; theoretical and applied principles of implementation in the correctional colonies of the criminal procedural policy of Ukraine by identifying the main issues affecting the effectiveness of the pre-trial investigation, and developed the scientifically substantiated proposals on the modification of the norms of the CPC of Ukraine in this direction.

Were further developed the theoretical knowledge about the historical background of the emergence and development of the institute of pre-trial investigation in penitentiary institutions, as well as the theoretical and applied principles concerning the coordination of the activities and interaction of the investigator and the prosecution side as a whole in the criminal proceedings.

Key words: investigator; prosecutor; organ of pre-trial investigation; operational units; law enforcement agencies; the penitentiary institution; convicted; imprisonment; investigative (detective) actions; covert investigative (detective) actions; coordination; interaction.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Карпенко Н. В., Топчій В. В. Проблемні питання проведення огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4 (93). С. 90–104.
2. Карпенко Н. В. Про зміст сучасної кримінально-процесуальної політики України та особливості її реалізації в місцях позбавлення волі. *Митна справа*. 2015. № 1(97), ч. 2, кн.1. С. 99–105.
3. Карпенко Н. В. Про деякі особливості реалізації на практиці криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються засудженими в ході відбування покарання у вигляді позбавлення волі. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2015. № 1 (34). С. 138–142.
4. Карпенко Н. В. Про деякі змістовні процесуальні особливості протидії злочинності в місцях позбавлення волі. *Історико-правовий часопис*. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 2015. № 1(5). С. 161–166.
5. Карпенко Н. В. Про деякі історичні аспекти протидії розслідування злочинів, учинених у місцях позбавлення волі. *KELM (Knowledge, Education, Law and Management)*. 2015. № 1 (9). С. 82–90.
6. Карпенко Н. В. Про деякі шляхи підвищення ефективності процесуального керівництва при розслідуванні злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. № 37. Т. 3. С. 43–46.
7. Карпенко Н. В. Про деякі змістовні процесуальні особливості протидії злочинності у місцях позбавлення волі. *Історико-правовий часопис : науковий журнал*. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 2015. № 1 (5). С. 161–166.
8. Карпенко Н. В., Топчій В. В. Заходи примусу для забезпечення освідування у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної*

академії прокуратури України. Електронне наукове фахове видання. Київ. 2015. № 4. С. 158–165.

9. Карпенко Н. В. Про деякі шляхи підвищення рівня ефективності взаємодії слідчих та оперативних підрозділів виправних колоній у розслідуванні злочинів. *Історико-правовий часопис : науковий журнал*. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 2016. № 1 (7). С. 205–210.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Карпенко Н. В. Про деякі змістовні елементи криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються у виправних колоніях. *Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України* : матеріали Всеукр. підсум. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 березня 2015 р.). Частина 2. Київ : НАВС, 2015. С. 47–49.

2. Карпенко Н. В., Колб І. О. Про деякі проблеми досудового розслідування злочинів в установах виконання покарань. *Юридична наука і практика: виклики часу* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 березня 2015 р.). Т. 2. К. : Національний авіаційний університет, 2015. С. 44–47.

3. Карпенко Н. В. Особливості реалізації кримінальної процесуальної політики у виправних колоніях. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 березня 2016 р.). Т. 2. К. : НАВС, 2016. С. 156–159.

4. Карпенко Н. В. Особливості, суб'єкти, форми та способи протидії досудовому розслідуванню у виправних колоніях. *Теоретичні та практичні питання стану дотримання прав уразливих категорій засуджених та звільнених*: матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 19-20 квітня 2016 року). К., 2016. С. 45-48.

5. Карпенко Н. В. Стан дослідження в науці проблем, пов'язаних із розслідуванням злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України. *Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку*: тези підсум. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 22 квітня 2016 року). К. : НАВС, 2016. С.

100-101.

6. Карпенко Н. В. Міжнародно-правові профілактичні заходи щодо запобігання злочинності в Україні. *Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки*: збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 24 листопада 2017 року). Ірпінь: УДФСУ, 2017. С. 387-389.

7. Карпенко Н. В. Значимість провадження слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів в місцях позбавлення волі. *Проблеми реформування кримінальної юстиції України*: збірник за матеріалами міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Чернівці, 17-18 травня 2018 року). Чернівці, 2018. С. 189-192.

8. Карпенко Н. В. Проблематика організації оперативно-розшукової протидії злочинності у місцях позбавлення волі. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми* : збірник матеріалів шостої Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 25 травня 2018 р.). Івано-Франківськ : Голіней О.М., 2018. С. 96–99.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ, ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЗАСУДЖЕНИМИ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ.....	16
1.1 Стан наукових досліджень проблемних питань в науці, пов'язаних із розслідуванням злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України	16
1.2 Поняття та зміст інституту розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України	26
1.3 Історичний аналіз розслідування злочинів та протидії йому з боку засуджених у місцях позбавлення волі	40
1.4 Міжнародно-правові підходи та практика вирішення завдань розслідування злочинів, учинених у місцях позбавлення волі.....	51
Висновки до розділу 1.....	60
РОЗДІЛ 2 ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЗАСУДЖЕНИМИ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ.....	62
2.1 Загальні положення досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України	62
2.2 Особливості проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у виправних колоніях України	74
2.3 Особливості, суб'єкти, форми та способи протидії досудовому розслідуванню у виправних колоніях України	94
Висновки до розділу 2.....	128

РОЗДІЛ 3 ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	130
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ	
ЗАСУДЖЕНИМИ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ.....	
3.1 Реалізація сучасної кримінальної процесуальної політики України у сфері виконання покарань	130
3.2 Сутність і напрями координаційної діяльності і взаємодії слідчого та інших учасників кримінального провадження у виправних колоніях України	143
Висновки до розділу 3.....	159
ВИСНОВКИ.....	161
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	167
ДОДАТКИ.....	209

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДДУПВП – Державний департамент України з питань виконання покарань
 ДКВС України – Державна кримінально-виконавча служба України
 ДІЗО – дисциплінарний ізолятор
 ДПтС України – Державна пенітенціарна служба України
 ДСА України – Державна судова адміністрація України
 ЄС – Європейський Союз
 ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань
 КВК України – Кримінально-виконавчий кодекс України
 КВУ – кримінально-виконавча установа
 КК України – Кримінальний кодекс України
 КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України
 МВС України – Міністерство внутрішніх справ України
 ОВС – органи внутрішніх справ
 ОК – одиночна камера
 ОРД – оперативно-розшукова діяльність
 ПВР УВП – Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань
 СІЗО – слідчий ізолятор затриманих осіб
 СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
 США – Сполучені Штати Америки
 УВП – установа виконання покарань
 УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
 ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
 ЧПНУ - черговий помічник начальника установи
 гл. – глава
 ст. – стаття
 п. – пункт
 ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Прийняття 2012 року Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) та скасування у зв'язку з цим інституту дізнання у виправних колоніях обумовлює, з одного боку, необхідність розроблення нових науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності протидії злочинності, зокрема й рецидивної, а з іншого – удосконалення організаційно-правових засад діяльності слідчих під час досудового розслідування злочинів, учинених засудженими до позбавлення волі, запорукою успішної діяльності яких є належним чином унормовані права та обов'язки.

Чинний КПК України визначив лише окремі норми щодо повноважень слідчого, однак кардинально позитивних змін, порівняно з КПК України в редакції 1960 року, не вніс. Зокрема, повноваження слідчого закріплено в різних нормах КПК України залежно від стадій кримінального провадження, у тому числі щодо злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, сутності рішення, яке приймає слідчий, процесуального становища особи, інтересів якої воно стосується.

Така незгрупованість однорідних положень кримінальної процесуальної діяльності слідчого в зазначених кримінально-виконавчих установах не тільки знижує ефективність розслідування злочинів, учинених засудженими до позбавлення волі, але й не дозволяє належним чином реалізувати на практиці завдання кримінального провадження, а також досягти одну із цілей кримінального покарання – запобігання рецидиву.

Як свідчать статистичні дані про злочини, зареєстровані Національною поліцією України (органами внутрішніх справ), в Україні щорічно, розпочинаючи з 1991 до 2013 року, цією категорією осіб учинялося більше 400 різноманітних злочинів, 2014–2015 роки – до 300 таких суспільно небезпечних діянь. Слідчими органів Національної поліції України 2016 року

розпочато досудове розслідування в 1 140 кримінальних провадженнях за фактами вчинення злочинів в органах та установах колишньої Державної пенітенціарної служби України (далі – ДПСУ). Станом на 01.01.2017 цими слідчими проводилося досудове розслідування в 523 таких кримінальних провадженнях.

У переліку детермінантів, що сприяють учиненню злочинів засудженими, чільне місце займають ті, які належать до змісту кримінальної процесуальної діяльності у виправних колоніях, взаємодії та координації дій слідчих і оперативних підрозділів при проведенні гласних слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Крім того, негативно на стан розслідування злочинів, учинених засудженими в установах виконання покарань, впливають різноманітні форми протидії досудовому розслідуванню та відсутність сучасних науково-прикладних рекомендацій для її успішного подолання.

Аналіз доктринальних джерел свідчить про те, що зазначена проблема в науці не є новою. Вагомий внесок щодо вирішення проблем розслідування злочинів, учинених засудженими в місцях позбавлення волі, зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: О. В. Александренко, І. Г. Богатирьов, Г. Ю. Бондар, О. О. Бондаренко, І. В. Грицюк, М. В. Джига, А. В. Іщенко, О. В. Каплін, А. М. Кислий, О. І. Козаченко, І. І. Котюк, В. В. Король, В. С. Кузьмічов, О. І. Литвинчук, В. В. Лисенко, Л. М. Лобойко, Є. Д. Лук'янчиков, О. С. Мазур, В. Т. Малярєнко, А. В. Молдован, В. В. Назаров, М. Я. Никоненко, О. Є. Омельченко, О. А. Осауленко, М. А. Погорецький, П. В. Пушкар, В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, О. В. Старченко, О. Ю. Татаров, В. В. Топчій, В. М. Федченко, Ю. М. Чорноус, Г. В. Юркова, В. М. Юрчишин, О. В. Яцюк та ін.

У галузі кримінального права варто виділити роботи Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, С. Я. Лихової, М. І. Мельника, В. І. Осадчого, В. Я. Тація та ін.

У науці кримінального процесуального права досліджено зазначені

питання в наукових працях Ю. О. Гурджі, В. Т. Нора, С. М. Стахівського, В. М. Тертишника, Л. Д. Удалової, В. Ю. Шепітька та ін.

У кримінології – у працях О. В. Андрушка, А. М. Бойка, Л. М. Давиденка, О. М. Джузи, А. П. Закалюка, О. Г. Колба, В. А. Мисливого та ін.

Роботи цих науковців становлять теоретико-методологічне підґрунтя для вивчення питань, що обумовили зміст об'єкта та предмет дисертаційного дослідження.

Проте комплексного монографічного дослідження з цієї проблематики та розроблення нового порядку розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, в умовах дії чинного КПК України досі не здійснено, що й обумовило вибір предмета, мети і задач наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обрана тема дисертації узгоджується зі Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, ґрунтується на Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 30 листопада 2011 року № 1209-р, Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схваленої Указом Президента України від 8 листопада 2012 року № 631/2012, положеннях Плану заходів МВС України, спрямованих на реалізацію норм КПК України (наказ МВС від 8 серпня 2012 р. № 685), відповідає Пріоритетним напрямам наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 року № 275), Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр., схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 29 жовтня 2013 року. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 28 січня 2014 року

(протокол № 1).

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. Метою дисертаційного дослідження є аналіз наукових джерел та стану формування науково обґрунтованих заходів, спрямованих на вдосконалення правового механізму розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, і розроблення на їхній основі рекомендацій щодо вдосконалення практики їхнього використання під час досудового розслідування.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких *завдань*:

- висвітлити сучасний стан дослідження проблем розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, і визначити основні закономірності та результати розробок у цьому напрямі;
- сформулювати поняття та зміст розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях;
- визначити історичні передумови виникнення і розвитку інституту розслідування злочинів та протидії йому засудженими у місцях позбавлення волі;
- здійснити порівняльно-правовий аналіз норм кримінального процесуального законодавства України і зарубіжних країн та обґрунтувати необхідність впровадження позитивного досвіду з цих питань в Україні;
- сформулювати загальні засади досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі;
- виокремити особливості проведення гласних слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій у виправних колоніях та розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо їхнього удосконалення;
- розкрити зміст протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, визначити її форми, способи і суб'єкти;
- визначити зміст сучасної кримінальної процесуальної політики України та особливості її реалізації у виправних колоніях;

– охарактеризувати стан координаційної діяльності і взаємодії слідчого та сторони обвинувачення під час розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають під час досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України.

Предмет дослідження – розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових та спеціально наукових методів і підходів, що забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмета. З урахуванням специфіки теми, мети і задач дослідження використовувалися такі методи: *діалектичний* метод наукового пізнання соціально-правових явищ у їхніх суперечностях, розвитку та змінах дозволив об'єктивно оцінити сучасний стан розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України; за допомогою методу аналізу встановлено стан наукових досліджень проблем у науці, пов'язаних із розслідуванням злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях (підрозділ 1.1); *формально-логічні* методи дозволили з'ясувати зміст ключових понять і визначень, що використовуються в дисертації, та сформулювати авторські підходи з цих питань (підрозділи 1.2, 1.3, 3.2); *історико-правовий* метод застосовано під час дослідження історичних джерел, що стосуються виникнення та розвитку інституту досудового розслідування (підрозділ 1.3); за допомогою *порівняльно-правового* методу вивчено зарубіжний досвід з означеної проблематики дослідження (підрозділ 1.4); *метод синтезу* дав можливість вивести особливості загальних засад досудового розслідування та сучасної кримінальної процесуальної політики України у виправних колоніях (підрозділи 2.1, 3.1); *системно-структурний* метод дозволив з'ясувати зміст та особливості проведення в цих колоніях слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій (підрозділ 2.2); за допомогою *методів індукції та*

дедукції визначено зміст протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, а також стан координаційної діяльності і взаємодії сторони обвинувачення загалом у кримінальних провадженнях, досудове розслідування в яких здійснюється щодо злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях (підрозділи 2.3, 3.2); *статистичні* методи використано при вивченні емпіричних даних та статистичного матеріалу з метою отримання математичного підґрунтя опрацювання результатів опитування, анкетування та обґрунтування загальних висновків і висновків до підрозділів дисертації (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 3.1, 3.2); метод *наукової абстракції* дав змогу сформулювати понятійно-категоріальний апарат дисертації, а також науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правових засад досудового розслідування (підрозділи 1.2, 2.1, 3.2); *соціологічні* методи (анкетування, інтерв'ювання, опитування тощо) застосовано для вивчення думок слідчих, оперативних працівників і засуджених з відповідних проблемних питань, що розглядались у цій дисертації, та з'ясування стану і змісту розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані про злочини, зареєстровані слідчими Національної поліції України (органами внутрішніх справ), а також узагальнені результати анкетування 112 слідчих слідчих підрозділів Національної поліції України (колишніх УМВС і ГУМВС), 59 оперативних працівників виправних колоній та 360 засуджених, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі у Волинській, Житомирській, Запорізькій, Львівській та Харківській областях у 2014–2015 роках, зведені дані вивчення 263 архівних кримінальних справ (проваджень) за фактами вчинення злочинів засудженими в зазначених колоніях України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає як у постановці проблеми, так і способі її вирішення. За характером та змістом дисертаційна робота є першим комплексним науковим монографічним дослідженням розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, що

ґрунтується на кримінальному процесуальному законодавстві України та законодавстві окремих країн світу.

Найістотнішими результатами дослідження, що зумовлюють його новизну і визначають внесок автора у розроблення зазначеної проблематики, є такі положення, висновки та пропозиції, зокрема:

вперше:

- розроблено Методичні рекомендації з розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, у яких визначено загальні положення досудового розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, в умовах дії чинного КПК України, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, та сформульовано алгоритм дій слідчого у ході розслідування цих злочинів;

- з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних держав запропоновано доповнити КПК України главою 25-1 «Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів, учинених у місцях позбавлення волі»;

- сформульовано авторське поняття «розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях», під яким розуміється процесуальна діяльність слідчих у визначеному законодавстві порядку, яка здійснюється на стадії досудового розслідування кримінального провадження в зазначених кримінально-виконавчих установах закритого типу, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, і спрямована на реалізацію повною мірою завдань кримінального провадження;

- представлено періодизацію наукових досліджень, присвячених розробленню загальних засад розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, за такими критеріями: органи, уповноважені проводити (дізнання, досудове слідство) досудове розслідування, їхній процесуальний статус; розслідування злочинів

відповідно до вимог КПК України; діяльність слідчих та працівників виправних колоній; перманентність і безперервність цього процесу відповідно до правового становища засуджених, які виступають учасниками кримінального провадження; напрями подолання протидії розслідуванню з боку засуджених;

удосконалено:

– структуру правового механізму подолання, нейтралізації, блокування проявів протидії кримінальному провадженню у виправних колоніях, у тому числі й шляхом доповнення стст. 36 та 40 КПК України гарантіями забезпечення процесуальної самостійності й особистої безпеки стосовно прокурора та слідчого органу досудового розслідування, включаючи їхню процесуальну діяльність в умовах виправної колонії;

– теоретико-прикладні засади реалізації у виправних колоніях кримінальної процесуальної політики України шляхом визначення основних проблем, що впливають на ефективність досудового розслідування, та запропоновано доповнити частину 2 ст. 2 і ст. 246 КПК України з метою їхнього вирішення;

дістали подальшого розвитку:

– теоретичні знання про історичні передумови виникнення і розвитку інституту досудового розслідування у виправних колоніях (зокрема, виведено три періоди його функціонування в сучасній історії України);

– особливості проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у виправних колоніях, що обумовлено процесом виконання і відбування покарання у вигляді позбавлення волі та розроблено науково обґрунтовані пропозиції доповнення норм КВК України, що стосуються забезпечення заходів кримінального провадження (розділ II КПК України), а також визначають зміст досудового розслідування, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі;

– теоретично-прикладні засади, що стосуються питань координації діяльності й взаємодії слідчого і сторони обвинувачення в кримінальному

провадженні (сформульовано авторські визначення цих понять, а також розроблено науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правового механізму в цьому напрямі).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані за результатами дослідження положення і висновки використовуються та можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* – при подальшому дослідженні і вирішенні проблем, пов’язаних із розслідуванням злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях;

- *законотворчій діяльності* – для вдосконалення правових підстав діяльності слідчих та оперативних підрозділів при розслідуванні злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, внесенні змін і доповнень до КПК України, КВК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (листи Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 9 квітня 2014 року № 04-20/12-777; 29 жовтня 2014 року № 04-20/12-2226; 12 березня 2015 року № 04-18/12-547);

- *освітньому процесі* – для підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять з навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право України», «Криміналістика», «Оперативно-розшукова діяльність» (акти впровадження Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ від 12 травня 2015 року № 301/1 та Навчально-наукового інституту права Університету державної фіскальної служби України від 3 лютого 2016 року № 142);

- *практичній діяльності* – органів досудового розслідування щодо вдосконалення розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях (акти впровадження (матеріалів дисертаційного дослідження та методичних рекомендацій щодо розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України) Головного слідчого управління Національної поліції України від 1 лютого та 6 квітня 2016 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

У науковій статті «Проблемні питання проведення огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи», підготовленій спільно з В. В. Топчієм, автором досліджено правове регулювання проведення огляду, обшуку житла чи іншого володіння особи.

У науковій статті «Заходи примусу для забезпечення освідчування у кримінальному провадженні», підготовленій спільно з В. В. Топчієм, автором висвітлено актуальні питання визначення кола осіб, які підлягають освідчуванню у кримінальному провадженні України.

У тезах доповіді «Про деякі проблеми досудового розслідування злочинів в установах виконання покарань», підготовленій спільно з І. О. Колбом, автором визначено проблемо досудового розслідування злочинів в установах виконання покарань.

Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові статті, в дисертації не використовувалися. Для аргументації окремих положень дисертації використовувалися наукові праці інших учених, на які обов'язково зроблено посилання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на кафедрі кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ. Результати дослідження були оприлюднені на 3 міжнародних і 5 всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України» (м. Київ, 12 березня 2015 р.); «Юридична наука і практика: виклики часу» (м. Київ, 12 березня 2015 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 25 березня 2016 р.); «Теоретичні та практичні питання стану дотримання прав уразливих категорій засуджених та звільнених» (м. Київ,

19-20 квітня 2016 року); «Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 22 квітня 2016 року); «Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки» (м. Ірпінь, 24 листопада 2017 року); «Проблеми реформування кримінальної юстиції України» (м. Чернівці, 17-18 травня 2018 року); «Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми» (м. Івано-Франківськ, 25 травня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертаційному дослідженні, відображено в 17 наукових публікаціях, серед яких вісім наукових статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному періодичному виданні та вісім тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок, із них основного тексту – 166 сторінки, список використаних джерел – 42 сторінки (431 найменування) та 7 додатків на 42 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ, ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЗАСУДЖЕНИМИ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ

1.1 Стан наукових досліджень проблемних питань у науці, пов'язаних із розслідуванням злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України

Стан вивчення в науці питань, що стосуються розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, можна поділити на чотири періоди.

Перший період (1960 рік – середина 70-х років ХХ століття) – час прийняття та адаптації на практиці норм КПК Української РСР, який уперше передбачив у системі виправно-трудовах установ органи дізнання, функції яких до цього з 30-х років ХХ століття виконувались різними державними органами. Як з цього приводу зауважив М.А. Петуховський, архівні документи (накази, інструкції, циркуляри Народного Комісаріату внутрішніх справ, МВС СРСР, інші), архівні кримінальні справи свідчать про те, що в 30 роки ХХ століття в місцях позбавлення волі проводилося розслідування спеціально створеними для цього підрозділами – оперативно-чекістськими, оперативно-режимними й навіть судовими [265, с.191]. При цьому зауважимо, що основою для визначення першого періоду дослідження проблем, пов'язаних з розслідуванням злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, стали наукові розробки Вищої школи МВС СРСР під керівництвом Р.С. Белкіна та Г.Г. Зуйкова, які вивели на той час окремі елементи методики початкового розслідування злочинів.

Другий період припадає на 1979-1991 роки. Наукові дослідження цього періоду присвячено вдосконаленню норм КПК України (в редакції 1960 року), особливо тих, що стосувались регулювання та підвищення

ефективності досудового розслідування, а також усуненню існуючих на практиці проблем. У контексті змісту предмета і завдань цього дисертаційного дослідження важливою в цьому періоді стала розробка методики з питань розслідування злочинів у місцях позбавлення волі, авторами якої стали М.П. Хілобок та В.Є. Жарський [163].

Третій період наукових досліджень, присвячених проблемам розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, відноситься до 1991-2012 років та пов'язаний із становленням кримінальної процесуальної діяльності в умовах незалежної України. Найпотужнішими в цьому сенсі стали наукові розробки М.М. Сербіна, які завершилися захистом дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Розслідування злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі» у 2006 році [338].

З прийняттям у 2012 році КПК України розпочався та триває четвертий період наукового удосконалення кримінальної процесуальної діяльності, у тому числі з питань розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України. Найактуальнішими та такими, що представляють теоретико-прикладне значення залишаються проблеми пов'язані із:

- 1) відміною інституту дізнання в системі ДКВС України і суттєвою зміною змісту та порядку досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України (розділ III КПК України);
- 2) введенням інституту слідчих (розшукових) (глава 20 КПК України) і негласних слідчих (розшукових) дій (глава 21 КПК України);
- 3) закріпленням чітких засад кримінального провадження (глава 2 КПК України);
- 4) зміною порядку збирання доказів (ст. 93 КПК України);
- 5) розширенням переліку заходів забезпечення кримінального провадження (розділ II КПК України);
- 6) іншими новелами та змінами в КПК України, що спрямовані на те,

щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини (ст. 2 КПК України «Завдання кримінального провадження») та не уникнув її в силу різних обставин (прогалин у законі; колізій правових норм; неналежної правової процедури та практики її реалізації).

При цьому зазначена проблема є такою ж вічною, як і в цілому кримінальний процес [397, с. 76-77]. Як з цього приводу зауважив у свій час О.Ф. Кістяківський, оскільки протягом усього процесу залишається небезпека, що обвинувачений може ухилитись від слідства та суду і тим самим зробіть безсилим громадське правосуддя, то необхідно визначити його положення в ході всього процесу. З цією метою застосовуються відомі способи. Вони полягають у позбавленні і обмеженні волі підозрюваного та підсудного на час досудового розслідування та судового провадження [138, с. 63].

Загальні теоретико-прикладні засади досудового розслідування, що відображені в різних проектах чинного КПК України викладено також у наукових роботах О. Ю. Татарова [366].

Актуальні проблеми теоретичного, правового і практичного характеру щодо процесуального порядку прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування в умовах дії чинного КПК України, які також переплітаються з тематикою дисертаційного дослідження, розглянуті в монографії І. В. Басистої «Прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування: теоретичні і практичні проблеми» [31].

Досить цікавою з означеної тематики дослідження є інформація, зібрана, зокрема, у роботі Ю.І. Римаренко та В.І. Кушерця «Антологія сиску» [19] та в науково-популярній літературі (Каришев В. Російська мафія 1988-2009 років) [137]. Не менш предметно та всебічно питання розслідування злочинів висвітлено в роботах учених-криміналістів [333].

Практично в кожному підручнику (навчальному посібнику, т.ін.) з

курсу «Криміналістика» є спеціальна глава (розділ), яку присвячено проблемам протидії розслідуванню злочинів і напрямам її подолання, а також надається поняття цього явища, визначаються форми і способи реалізації на практиці тощо. При цьому підходи щодо визначення поняття «протидія» в процесуальній науці можна зустріти в роботах Т. В. Авер'янова, Р. С. Белкін, Ю. Г. Корухов, Є. Р. Росінська [2, с. 691].

В. М. Тertiшник з цього приводу зауважив, що, допускаючи до використання в кримінальному процесуальному доказуванні матеріали оперативно-розшукової діяльності, дуже важливо турбуватися про те, щоб саме кримінальне процесуальне доказування виключало використання сумнівних джерел та недоброякісних носіїв інформації, а також недостовірних даних [374, с. 294].

На думку О.Ю. Головіна, установлення способу приховування злочину може послужити своєрідним ключем до розкриття злочинів, установлення особи винного, виявлення викраденого майна, виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів [75, с. 161]. При цьому такою є діяльність як окремо взятого слідчого чи оперативного працівника, так і груп слідчих [78, с. 35-36].

Поділивши за джерелом походження засоби протидії розслідуванню злочинів на правові та криміналістичні, Р. М. Шехавцов у загальному розуміє під цими нормами специфічний порядок провадження в кримінальній справі в умовах протидії розслідуванню [415, с. 61].

В.О. Попелюшко ототожнює діяльність винних у вчиненні злочинів осіб, спрямовану на спростування підозри щодо них або висунутого обвинувачення (кримінального переслідування в інших формах), яку вони здійснюють у ході досудового розслідування (протидію розслідуванню) із захистом своїх прав і законних інтересів [280, с. 229].

На необхідності урахування особливостей досудового розслідування злочинів наголошують А.О. Ляш та С.М. Стахівський, які переконані, що розгляд цих особливостей дає можливість глибше осягнути зміст усього

процесу доказування та забезпечує виконання завдань, що стоять перед кримінальним судочинством [208, с. 140].

Серед низки проблем сьогодення, що пов'язані з потребами вдосконалення змісту розслідування злочинів, В.А. Журавель називає модернізацію існуючих і розроблення нових методичних рекомендацій з розслідування тих чи інших категорій злочинів (йдеться, насамперед, про нові або ті, що істотно змінилися) на підставі запровадження універсальної, базової моделі розслідування злочинів, ситуаційного підходу тощо, що співвідноситься з діяльністю, пов'язаною із подоланням протидії при розслідуванні злочинів [108, с. 363]. Для нейтралізації зазначеної протидії В. Ю. Шепітько пропонує застосовувати комплексні підходи розробки та надійні засоби протидії злочинності [414, с. 355], що досить актуально з огляду вибраної тематики цього дослідження.

Власні позиції з визначеної проблематики представлені також науковцями в галузі ОРД. Так, К. К. Горяїнов, В. С. Овчинський та Г. К. Синілов під протидією розуміють складний комплекс різноманітних прийомів, хитрощів та форм обману, що перешкоджають запобіганню, виявленню, розкриттю та розслідуванню і судовому розгляду вчинених винними особами злочинів [370, с. 495-496].

О.Ф. Долженков одним із елементів, що складають зміст розслідування злочинів, називає закономірності інфраструктури утворень у соціальному середовищі та вважає, що ці закономірності досить швидко впроваджуються в злочинні відносини, утворюючи інфраструктуру злочинності [96, с. 26]. У свою чергу, остання детермінує, як вважають деякі науковці (Є. О. Дідоренко, Б. І. Бараненко, В. О. Глазков та ін.) групові та міжгрупові відносини в сучасному кримінальному середовищі [95, с. 78].

Окремі аспекти розслідування злочинів досліджені О. М. Бандуркою та О.В. Горбачовим [28, с. 89-100]. На необхідність удосконалення норм ОРД на стадії досудового розслідування вказує С. П. Назаренко, переконуючи в тому, що встановлені ОРД обмеження повинні бути чіткими й зрозумілими

будь-якому громадянину та посадовій особі. Норма не повинна допускати довільного тлумачення, вона має ясно встановлювати межі обмежень і ступінь участі виконавчих органів [237, с. 293].

Про особливості розслідування злочинів, одним із проявів яких є протидія досудовому розслідуванню, йдеться також у роботах й інших учених у галузі ОРД [247, с. 147]. Це явище обумовлено тим, що злочинці зорієнтовуються на:

- а) постійний пошук нових способів учинення злочинів;
- б) маскуванню злочинних зв'язків;
- в) вивчення тактики застосування засобів та методів ОРД;

г) здійснення контрспостереження за працівниками оперативних підрозділів і отримання необхідних відомостей про оперативно-розшукову діяльність [258, с. 665].

На думку А. І. Берендєєвої, з якою ми погоджуємося, однією з причин такої ситуації є недосконалість оперативно-розшукового законодавства, яка полягає в тому, що внаслідок потужного фінансування, підтримки корупціонерів вищих ешелонів влади та політичних лобістів організована злочинність вийшла на такий рівень, що боротися з нею сучасними методами неможливо, необхідно розробляти нові методики протидії цьому антисуспільному феномену, які необхідно закріплювати на законодавчому рівні [42, с. 225]. Це, як зазначає О.А. Мартиненко, робить систему юстиції й кримінального законодавства залежною у своєму процесі не тільки від факторів зовнішніх, які ініціюються активністю кримінального світу. У правовому полі, таким чином, створюється певний розрив між реагуванням на правопорушення й ситуаціями, які в силу своєї новизни та нестандартності викликають труднощі при їх правовій оцінці й вирішенні. Відставання кримінально-правової бази від реального розвитку злочинного світу має хронічний характер, правоохоронні органи щоденно мають справу з подібним дефіцитом ефективного законодавства [216, с. 265-266].

Отже, проблеми розслідування злочинів учинених у виправних

колоніях України, носять не тільки суто теоретичний, але й практичний характер та потребують подальшого наукового пізнання і розроблення. Так, після повідомлення про вчинення злочину слідчий не завжди може оперативно реагувати на це повідомлення (закритий режим територій та приміщень колоній, тривале отримання дозволів на проведення процесуальних дій), що унеможлиблює іноді встановлення обставини вчинення злочину; оперативність у зборі доказів, особливо, зважаючи на психологію поведінки ув'язнених. З урахуванням усіх формальностей слідчі органів Національної поліції іноді можуть потрапити на місце вчинення злочину та розпочати процесуальні дії в кращому випадку через добу після отримання інформації про вчинення злочину, а за цей час усі можливі докази можуть знищитися або приховатися.

У той самий час стан, рівень, структура та інші показники злочинності серед засуджених в Україні, та особливості кримінально-виконавчих відносин, що складаються в ході виконання та відбування відповідного кримінального покарання між персоналом виправних колоній та засудженими [388, с. 37-41], обумовлюють необхідність активного розроблення зазначеної проблематики з урахуванням особливостей досудового розслідування в місцях позбавлення волі. Тим більше, що кількість наукових досліджень у цьому напрямі є недостатньою. Зокрема, лише частково зазначена тематика була предметом наукового дослідження в кандидатській дисертації О.І. Плужнік «Кримінальна відповідальність за порушення режиму відбування покарання у виправних установах та тримання під вартою» [276]; дисертації В.Я. Ільницького «Роль та місце оперативних апаратів місць позбавлення волі у розслідуванні злочинів, вчинених засудженими» [128]; дисертації В.В. Кондратішиної «Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація» [150]; колективній монографії (В.П. Захаров, О.Г. Колб, С.М. Мирончук, Л.І. Міліщук) «Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій установі» [118] та докторській дисертації О.Г. Колба «Установа

виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам [147] та ін.

М.М. Сербін у своїй дисертації «Розслідування злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі» всебічно та повно проаналізував питання сучасних соціально-правових, економічних та організаційно-режимних особливостей виконання покарань в Україні, криміногенну ситуацію в місцях позбавлення волі та криміналістичну характеристику злочинів, що вчиняються у КВУ закритого типу, чинники, які найбільш суттєво впливають на форми та способи діяльності органів дізнання й досудового слідства з розкриття та розслідування злочинів, що вчиняються в місцях позбавлення волі, припустимість та умови ефективного використання в типових для виправних колоній ситуаціях організаційних, тактико-криміналістичних і кримінально-процесуальних рекомендацій загального характеру, що стосуються відповідної діяльності органів дізнання та досудового слідства, а також процесуальні та організаційно-тактичні особливості застосування запобіжних заходів у місцях позбавлення волі, особливості взаємодії слідчого з органом дізнання – начальником та адміністрацією УВП під час розслідування злочинів, учинених у цій установі і використання спеціальних знань і технічних засобів під час розкриття та розслідування злочинів у місцях позбавлення волі [338, с. 2-3].

Методологічним підґрунтям нашого дисертаційного дослідження, доцільно виокремити й навчальний посібник М.І. Кулагіна «Організація й тактика попереднього слідства у місцях позбавлення волі», у якому він розкрив загальні організаційні й тактичні питання діяльності слідчого у виправній колонії (значення та специфіку розслідування злочинів у цих виправних колоніях; особливу роль взаємодії слідчого з адміністрацією виправної колонії; інші проблеми), а також тактику окремих процесуальних та інших дій слідчого і запобіжної діяльності слідчого у виправних колоніях та використання під час розслідування злочинів допомоги інших осіб [180].

Аналогічні методологічні засади, що є актуальними й в сучасний (четвертий) період наукових досліджень, сформульовані також у

навчальному посібнику М.А. Петуховського «Дізнання і попереднє слідство у виправно-трудовах установах», у якому він зробив спробу комплексного висвітлення проблем розслідування злочинів, учинених у зазначених установах, а також здійснив аналіз теоретико-прикладних проблем, що виникають при розслідуванні злочинів в умовах місць позбавлення волі, та дослідив основні чинники, які впливають на особливості діяльності слідчих та адміністрації виправних колоній закритого типу, розробивши при цьому методичні рекомендації щодо найбільш ефективного провадження розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях [265, с. 191].

З огляду на сучасні кримінальні процесуальні проблеми розслідування злочинів у зазначених виправних колоніях важливе значення мають також методичні рекомендації, розроблені В.П. Філоновим та А.І. Фроловим [2, с. 779-820].

Питання протидії засуджених установленому порядку виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі знаходиться в центрі уваги вчених кримінально-виконавчого профілю. Найінтенсивніше в цьому напрямі працюють такі науковці, як: В.Ф. Абрамкін [1], О.О. Аксьонов [5], Ю.К. Александров [7], Н.В. Алінкіна [11], В.М. Анісімов [17], Ю.М. Антонян [21], Є. Г. Багреєва [26], І.В. Бризгалов [56], Б.Ф. Водолазкий [62], А.Д. Глоточкін [72], В.В. Голіна [74], А. І. Гуров [86], М. Г. Детков [93], В. А. Елеонський [105], А. І. Зубков [124], І. В. Каретніков [132], І. І. Карпець [135], В. М. Кудрявцев [162], Г. М. Кузьмін [179], П. Ю. Лебедєв [189], О. М. Литвак [195], С.Ю. Лукашевич [201], В. В. Лунєєв [205], М. Ф. Лучинський, [207], В.А. Львовчкін [209], А. С. Макаренко [211], І. І. Мінеєв [219], А. С. Міхлін [227], В. К. Муравйов [232], А. А. Наташев [242], К. В. Оробець [259], В. Ф. Пирожков [268], Г. О. Радов [317], О. Р. Ратінов [319], В. М. Синьов [320], В. І. Рудник [323], Ф. В. Ручкін [325], А.Б. Сахаров [334], О. П. Северов [335], О. В. Старков [352], В.В. Сулицький [361], М. О. Стручков [359], Є. М. Ткаченко [377], В.М. Трубніков [382], І. А.

Уваров [386], І. В. Шмаров [389], А. В. Усс [392], В.С. Устінов [393], В.А. Уткін [394], В.І. Фаринник [398, 399], І.Я. Фойницький [400], О.Г. Фролова [403], М.Г. Шурухов [419], Н.М. Ядрицев [426], О.Б. Хоменко [426], І.Н. Якимов [427], І. С. Яковець [428, 429], А.М. Яковлєв [430] та ін.

КПК України 2012 року [167] змінено порядок проведення досудового розслідування на території або в приміщеннях ДКВС України, яким позбавлено начальників цієї служби права здійснювати самостійно досудове розслідування злочинів, учинених на їх територіях, як це передбачалось ст. 101 КПК України 1960 року [171], відповідне науково-методологічне підґрунтя для проведення цього дослідження створено в сучасних доктринальних джерелах. Зокрема, питання загальних положень досудового розслідування знайшли своє відображення в науково-практичних коментарях до КПК України [165, с. 526-548] і працях учених кримінального процесуального права [138] та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності [257, с. 178]. Узагальнення всіх наукових досліджень з означеної проблематики дає підстави констатувати, що розробка науково обґрунтованих рекомендацій, які враховують специфіку типових ситуацій, що виникають при розслідуванні злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, передбачає використання всього різноманіття як сучасних, так і попередніх досягнень науковців, у першу чергу, кримінального процесу, а також інших дослідників, що займаються вивченням питань, які складають зміст завдань нашого дисертаційного дослідження та його наукової новизни.

Концентрація в місцях позбавлення волі суспільно небезпечних засуджених щодо яких суди не застосовували інших покарань, що не пов'язані з ізоляцією особи від суспільства, їх консолідація за принципами і правилами злочинного співтовариства (однойменної субкультури), а також сучасні процеси реформування чинного законодавства України та його гуманізація, що спрямовані на послаблення режимних вимог до засуджених, і зниження соціального захисту персоналу ДКВС України, привзели до

посилення саме протидії цих двох суб'єктів кримінально-виконавчих і кримінальних процесуальних відносин, її загострення та конфліктності інтересів. У зв'язку з цим у дослідженні для більшої аргументації зазначеної проблематики, а також відображення її актуальності та необхідності її розроблення й використовується термін «протидія».

Крім того, для з'ясування змісту дослідження важливо пояснити таке поняття, як «місце позбавлення волі». До них, відповідно до чинного законодавства України, відносяться:

а) місця попереднього ув'язнення, які визначено Законом України від 30 червня 1993 року «Про попереднє ув'язнення» [310] та в статтях 176, 177, 183 КПК України – у цій роботі мова йде про слідчі ізолятори ДКВС України, де відбувають покарання засуджені до позбавлення волі (особи, що залишені для господарського обслуговування (ст. 89 КВК України);

б) установи виконання покарань (ч. 2 ст. 11 КВК України) – у даній роботі це: виправні центри, виправні та виховні колонії.

1.2 Поняття та зміст розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України

Термін «розслідувати» означає робити дослідження, вивчення кого-, чого-небудь; вияснити, з'ясовувати, проводячи слідство або розбираючись в якомусь питанні [295, с. 558].

У загальному (широкому) розумінні в юридичній літературі цей термін тлумачиться як стадія кримінального процесу, у ході якої органи досудового розслідування виконують передбачені кримінальним процесуальним законом дії і приймають рішення для збору й перевірки доказів, швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів, притягнення як обвинувачених осіб, що їх учинили; ужиття заходів для запобігання злочинам, з'ясування й усунення причин та умов, що сприяють учиненню злочинів, а також заходів, які забезпечують відшкодування збитків, завданих злочином [295, с. 502].

У більш вузькому розумінні термін «розслідування» розглядається в контексті такої стадії кримінального процесу, як «досудове розслідування» (розділ III КПК України), оскільки, якщо виходити із завдань кримінального провадження, що визначені в ст. 2 КПК України, зазначена стадія має забезпечити швидке, повне та неупереджене розслідування для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Разом з тим зазначимо, що відповідне завдання кримінального провадження реалізується на практиці при умові виконання інших завдань, мова про які ведеться в ст. 2 КПК України, а саме:

а) захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;

б) охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження тощо. Необхідно зауважити, що, незважаючи на законодавчо визначений підхід до даної проблеми, досі в науці дискусійним залишається питання про співвідношення категорій «розкриття злочинів» та «розслідування злочинів».

Як стверджує С.С. Чернявський, змістом розкриття злочину є діяльність з розслідування злочину в умовах недостатності інформації про особу злочинця, що полягає у відшукуванні цієї інформації та використанні для доказування її причетності до злочину. Тобто, розкриття злочину збігається з початковим етапом розслідування в разі, якщо на момент початку досудового розслідування відсутня інформація про особу злочинця – у такому разі досудове розслідування розпочинається в умовах неочевидності (ситуаціях, коли вихідна інформація не містить даних про вчинення злочину конкретною особою). Змістом початкового етапу розслідування є розкриття злочину, тоді як за змістом подальших дій – це є доказуванням обставин кримінального

провадження. При цьому розслідування злочину проводиться з метою встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила (власне, це і є розкриття злочину); а з іншого, – належного процесуального оформлення, виявлених слідів і формування системи доказів, тобто доказування [228, с. 868-869].

Зазначений підхід варто визнати науково обґрунтованим та таким, що може бути реалізованим на законодавчому і практичному рівнях. Щодо інших складових елементів, що відносяться до змісту терміну «розслідування», то наукові погляди стосовно їх тлумачення збігаються. Зокрема, під вимогою швидкого розслідування вчені розуміють те, що строки встановлення події кримінального правопорушення і винних осіб повинні бути максимально наближеними до моменту вчинення злочину [165, с.7].

Повнота розслідування означає, що встановлені всі обставини, які відповідно до ст. 91 КПК України підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, а саме:

- 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення);
- 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета його вчинення;
- 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження;
- 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;
- 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або

призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Окремі науковці стверджують, що коли встановлено перераховані обставини, злочин визнається повністю розкритим. Більше того, констатація цього факту є можливою тільки після набрання обвинувальним вироком законної сили, а у випадках закриття кримінального провадження за nereабілітуючих обставин – після набрання чинності відповідної ухвали суду [165, с. 7].

Під неупередженістю досудового розслідування на доктринальному рівні розуміють об'єктивність, безсторонність щодо дослідження всіх обставин провадження. Зокрема, відповідно до вимог ч. 2 ст. 9 КПК України, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язаний неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити ті, які обумовлюють, викривають і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття неупереджених процесуальних рішень. У свою чергу, суд, зберігаючи неупередженість, повинен створити необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків (ч. 2 ст. 22 КПК України) [165, с. 7-8].

Проаналізувавши зазначені теоретичні підходи, з метою вирішення відповідного завдання цього дисертаційного дослідження нами запропоновано авторське визначення «розслідування злочинів, учинених

засудженими у виправних колоніях», а саме – це «процесуальна діяльність слідчих у визначеному законодавстві порядку, яка здійснюється на стадії досудового розслідування кримінального провадження в зазначених кримінально-виконавчих установах закритого типу з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, та яка спрямована на реалізацію повної мірою завдань кримінального провадження».

Таким чином, до ситстемоутворюючих ознак, що складають зміст поняття, що розглядається, відносяться такі:

1) процесуальна діяльність слідчого.

І. В. Басиста стверджує, що весь кримінальний процес можна охарактеризувати як урегульовану нормами кримінального права діяльність уповноважених суб'єктів, направлену на розкриття кримінальних правопорушень, викриття і покарання винних та недопущення покарання невинних, а також систему правовідносин, що виникають у ході цієї діяльності [31, с. 41]. Тобто, з практичного погляду процесуальна діяльність слідчого – це система передбачених КПК України процесуальних дій і рішень останнього.

Поняття «слідчого» зазначено в п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України, а саме – це службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, органу Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Відповідно до вимог ч. 6 ст. 216 КПК України, досудове розслідування злочинів (у контексті змісту предмета цього дослідження – розслідування злочинів, учинених засудженими) здійснюється слідчими органів Державної кримінально-виконавчої служби України.

2) врегулювання діяльності слідчого законодавством України.

Згідно з вимогами ч. 2 ст. 1 КПК України, кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України.

Порядок досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, визначено в розділі III КПК України та включає, зокрема: а) загальні положення досудового розслідування (глава 19); б) слідчі (розшукові) дії (глава 20); в) негласні слідчі (розшукові) дії (глава 21); г) повідомлення про підозру (глава 22); ґ) зупинення досудового розслідування та продовження строку даного розслідування (глава 23); д) закінчення досудового розслідування та продовження його строку (глава 24); е) особливості досудового розслідування кримінальних проступків (глава 25); є) оскарження діянь, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування (глава 26).

Разом з тим зазначимо, що в КПК України не визначено особливостей досудового розслідування злочинів, учинених засудженими в місцях позбавлення волі, що негативно впливає на ефективність процесуальної діяльності слідчих у виправних колоніях.

3) діяльність слідчого на стадії досудового розслідування в кримінальних провадженнях.

Відповідно до положень п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України, ця стадія розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення, учинене засудженим (чи групою осіб) у виправній колонії, до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Кримінальне провадження – це досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку з учиненням діяння, передбаченого

КК України (п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України). При цьому зауважимо, що в нашому науковому дослідженні мова про кримінальне провадження йде лише в контексті здійснення розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України.

4) процесуальна діяльність слідчого з розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України.

Як зазначено в ч. 3 ст. 11 КВК України, виправні колонії відносяться до кримінально-виконавчих установ закритого типу, які, у свою чергу, поділяються на колонії мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки (ст. 4 ст. 11 КВК України).

Відповідно до вимог ст. 18 КВК України, виправні колонії виконують покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі.

Ураховуючи те, що засудженими до довічного позбавлення волі з часу введення цього кримінального покарання у КК України (2000 рік) по теперішній період (2018 рік) злочинів не зареєстровано, мова про виправні колонії в цій дисертації ведеться лише в контексті вчинення злочинів засудженими до позбавлення волі на певний строк (ст. 63 КК України).

5) особливості виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі в колоніях різних рівнів безпеки.

Відповідно до вимог частин 2, 3 ст. 18 КВК України, засуджені до позбавлення волі відбувають покарання у виправних колоніях:

- а) мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання;
- б) мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання;
- в) середнього рівня безпеки;
- г) максимального рівня безпеки;

г) у СІЗО, які виконують функції виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки стосовно засуджених, які залишені для роботи з господарського обслуговування.

Особливості відбування покарання у виправних колоніях різних видів визначені в главі 20 КВК України (ст. ст. 138-140), а особливості їх обладнання та відмінності виконання (відбування) відповідного покарання – у Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (п. 4 розділу I «Загальні положення»; п. 2 р. VI «Проведення перевірок наявності засуджених»; Р. XVII «Порядок проведення оглядів і обшуків» та ін.).

Зазначені особливості обов'язково мають знати слідчі, які проводять розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, тому, що ці обставини суттєво впливають на ефективність, швидкість та повноту досудового розслідування, а також на процес виявлення, закріплення та використання доказів у кримінальному провадженні і на процес доказування (глава 4 КПК України).

б) процесуальна діяльність слідчого (у виправних колоніях) спрямована на реалізацію завдань кримінального провадження.

Завдання кримінального провадження визначені в ст. 2 КПК України. Їх реалізація в умовах виправних колоній здійснюється з урахуванням особливостей виконання і відбування покарання у вигляді позбавлення волі.

Повнота їх реалізації – це максимальне досягнення мети досудового розслідування. Разом з тим слід зауважити, що досі ні в науці, ні на практиці не визначені основні показники діяльності з розкриття злочинів. О.Ю. Татаров зауважує, що комплексне об'єктивне оцінювання діяльності правоохоронних органів є складним завданням, яке не має однозначного детермінованого вирішення, оскільки характеризується великою та чітко невизначеною кількістю чинників, що впливають на їх діяльність, а також багатьма критеріями оцінки, що залежать як від оцінюючого суб'єкта, так і від того, кого оцінюють [366, с. 85].

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що хоча на даний час на законодавчому рівні (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України) закріплено визначення поняття «досудове розслідування», під яким розуміють стадію кримінального провадження (починається: з моменту внесення відомостей про кримінальне

правопорушення до ЄРДР, закінчується: закриттям кримінального провадження, направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності), на науковому рівні дане визначення і досі є предметом дискусій та всебічного дослідження. За своєю спрямованістю і змістом, як правильно зауважив В. С. Зеленецький, діяльність слідчого суттєво відрізняється від судової, оскільки спрямована не на безпосереднє розв'язання правового конфлікту між державою і фізичною особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, а на письмову реконструкцію, відновлення всіх його обставин, як події минулого, у матеріалах [119, с. 25].

У свою чергу, на переконання Р.С. Белкіна, зазначена робота має евристичний, пошуково-дослідницький характер, у ній переважають елементи пізнавально-посвідчувального плану, що формують доказову базу обвинувачення або захисту. Такий вид діяльності не характерний для органів правосуддя, тому, що суди застосовують не матеріально-пошукові (криміналістичні), а інформаційно-логічні методи дослідження вже зібраних, систематизованих і представлених суду криміналістичних доказів. Суд не може займатися виявленням, пошуком, закріпленням криміналістичних доказів, такий вид діяльності йому не притаманний. У суді досліджуються вже зібрані і належно закріплені докази з метою встановлення їх достовірності та достатності для вирішення справи по суті – це інформаційно-логічний вид дослідження доказів [38, с.104].

Проведення матеріального дослідження щодо кримінального правопорушення КПК України покладається на органи досудового розслідування – стадія досудового розслідування (ст.ст. 38-40). Ю.В. Деришев зауважує, що така назва стадії зумовлена тим, що вона передуює розгляду матеріалів справи в суді і забезпечує її належне вирішення [92, с. 81]. На цій стадії також установлюється наявність чи відсутність обставин, що виключають судовий розгляд матеріалів кримінального провадження (ст.

284 КПК України). При цьому досудове розслідування злочинів здійснюється слідчими органів досудового слідства, а кримінальних проступків – слідчими органів дізнання під наглядом прокурора (ст. 36 КПК України).

У теорії та на практиці досудове розслідування визначається як самостійна стадія кримінального провадження і як самостійний інститут кримінального процесуального права, тобто як сукупність правових норм, які визначають порядок кримінальної процесуальної діяльності і регламентують (регулюють) кримінальні процесуальні правовідносини в даній стадії між її учасниками [183, с. 31]. Ці норми містяться в главах 19-26 розділу III КПК України. Завдання зазначеної стадії, на переконання В.М. Юрчишина, полягають у встановленні об'єктивної істини шляхом розслідування кримінальних правопорушень за допомогою проведення слідчих (розшукових) дій і використання інших, установлених законом способів збору, перевірки й оцінки доказів [422, с. 55]. Змістом досудового розслідування, зокрема й за кордоном, є діяльність органів дізнання та слідчих органів досудового слідства з виявлення та закріплення матеріальних слідів кримінального правопорушення, а також пошук інших джерел доказування, за допомогою яких можна встановити (відтворити, реконструювати) картину події цього правопорушення у всіх його деталях, а також отримати і процесуально закріпити докази, які містяться у виявлених джерелах [58, с. 135-136].

Після встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення у виправній колонії, досудове розслідування ведеться з метою виявлення всіх його учасників (виконавців, підбурювачів, пособників), визначення ступеня винуватості кожного з них, мотивів протиправної діяльності, обставин, що обтяжують чи пом'якшують відповідальність, характеру і розміру завданих збитків, причин та умов, які сприяли вчиненню правопорушення [420, с. 55]. На цьому етапі, як зазначив В. А. Михайлов, вирішується питання і про застосування до винуватих відповідних запобіжних заходів, виключаючих можливість вчинення ними нових правопорушень, ухилення від органу

досудового розслідування і суду та перешкоджання проведенню досудового розслідування в кримінальному провадженні [184, с. 651].

«Досудове розслідування» – родове поняття. Під ним розуміється дві його форми: дізнання і досудове слідство [184, с. 420]. У формі дізнання розслідуються кримінальні проступки (п. 4 ч. 1 ст. 3 КПК України). Розслідування кримінальних проступків проводиться підрозділами органів Національної поліції та службовими особами інших органів, визначеними ст. 38 КПК України [421, с. 55]. При цьому на оперативні підрозділи правоохоронних органів, що визначені в КПК України (у виправних колоніях – це оперативні підрозділи), покладається вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак кримінального правопорушення та осіб, що його вчинили. Цей обов'язок вони виконують при здійсненні своїх функціональних обов'язків, закріплених у статусних законах, регламентуючих їх організацію і діяльність. Крім того, вони мають право здійснювати окремі слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора (ст. 41 КПК України) [421, с. 55-56]. На нашу думку досудове слідство – це основна форма досудового розслідування (кримінальних правопорушень), тому, що тільки слідчому органу досудового слідства надається право на розслідування вчиненого злочину. При цьому досудове слідство проводиться у всіх кримінальних правопорушеннях, за винятком кримінальних проступків (ст. 216 КПК України).

Ми вважаємо, що за нормами КПК України органи досудового слідства наділені ширшими повноваженнями, ніж органи дізнання. Слідчий органу досудового слідства наділений правами (п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України), а дізнання (оперативні підрозділи) обов'язками (частинами 1, 3 ст. 41 КПК України). В.Я. Тацій у зв'язку з цим зауважив, що при такому становищі утворення і функціонування органів досудового слідства в системі органів дізнання не може отримати наукового підтвердження і є помилкою законодавця [365, с. 4-5]. Цей висновок повною мірою стосується також

ліквідації інституту дізнання в ДКВС України, тобто позбавлення права керівників цих установ проводити дізнання, ураховуючи те, що законодавець чітко не визначився з місцем і роллю органів досудового слідства в державному апараті України, що призвело його недосконалої інституційно-правової побудови. Більше того, це актуальне питання продовжує залишатися невирішеним і на теоретичному рівні, хоча пошук оптимальної організаційної правової побудови досудового слідства триває більше століття [421, с. 60].

Отже, досудове слідство – це не тільки найбільший за обсягом і за характером, але й найскладніший за своєю невпорядкованістю вид державно-правової діяльності, особливо в умовах проведення розслідування в місцях позбавлення волі. Якщо до цього додати, як зауважує В.М. Юрчишин, односторонність слідчої роботи, обмежену гласність, у якій вона реалізується, вторгнення у сферу особливо охоронюваних прав і законних інтересів особи, де будь-яке порушення закону може потягнути за собою тяжкі, а нерідко й непоправні наслідки, як для окремого громадянина, так і для держави в цілому, то стане зрозуміла нагальна необхідність жорсткого зовнішнього контролю за законністю вказаної державної діяльності [422, с. 177]. Відповідно до чинного законодавства України, здійснення такого контролю за додержанням законності в ході досудового розслідування в кримінальних провадженнях, у тому числі щодо злочинів, учинених у виправних колоніях, при проведенні ними будь-якої слідчої (розшукової) дії, негласної слідчої (розшукової) дії і прийнятті процесуального рішення покладається на прокурора, який реалізує його (контроль) у формі прокурорського нагляду (п. 3 ст. 121 Конституції України, п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» та ст. 36 КПК України). При цьому, як свідчить практика, через неналежне організаційно-правове забезпечення досудового слідства прокурорам доводиться працювати під час досудового розслідування буквально в екстремальних умовах, нерідко підмінюючи самого слідчого.

Загальновідомим у науці кримінального процесу є твердження про те, що кримінальний процес складається із системи чітко визначених і відокремлених етапів кримінального провадження [421, с. 66]. Ці етапи традиційно розглядаються як стадії кримінального процесу, включаючи й розслідування злочинів у виправних колоніях, у зв'язку з тим, що внесок кожної стадії для досягнення мети та завдань кримінального провадження в цілому є специфічним, особливо в умовах розслідування злочинів у виправних колоніях, та кожній з цих стадій властива своя, характерна тільки для неї, система кримінальних процесуальних функцій суб'єктів, які там діють. Більше того, на кожній стадії може виконуватися декілька основоположних (загальнопроцесуальних) функцій, проте наявність хоча б однієї з них обов'язковою [421, с. 66]. Що ж до владних суб'єктів кримінального провадження, у тому числі щодо злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, то вони в кожній з восьми стадій процесу обов'язково виконують, крім своєї основоположної (загальнопроцесуальної) функції, ще й додаткові функції, обумовлені специфікою конкретної стадії, у якій вони діють, її завданнями, конкретним складом учасників, особливостями кримінально-виконавчих правовідносин та обладнанням різних за рівнем безпеки виправних колоній та їх структурних ділянок (ст. ст. 18, 138-140 КВК України), характером повноважень та порядком їх реалізації. Проте В. М. Юрчишин обґрунтовано доводить, що визначений у КПК України тип (модель) кримінального провадження, з його поділом на сторони, як у досудовому розслідуванні, так і в судовому провадженні, не можна назвати повністю змагальним, бо в ньому збережене досудове слідство, характерне для змішаного (континентального) процесу. Більше того, ключове питання про достатність зібраних слідчим доказів для підготовки обвинувального акта та надання підозрюваному процесуального статусу обвинуваченого вирішується прокурором одноосібно без участі обвинуваченого, захисника-адвоката та законного представника (ст. 291 КПК України) [423, с. 27]. Усе це – яскраве свідчення того, що в

досудовому розслідуванні, зокрема щодо злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, започатковані лише окремі елементи змагальності, а в цілому воно продовжує залишатися самотійним, письмовим, одностороннім і обмежено гласним, що вказує на належність його до змішаного (континентального) типу кримінального провадження. Це вимагає від слідчого, як ключового владного суб'єкта досудового розслідування, активної реалізації всіх його кримінальних процесуальних функцій на цій стадії кримінального провадження, у тому числі й за фактами вчинення злочинів засудженими до позбавлення волі.

Отже, розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях – це такий процес, який, з одного боку, ґрунтується на загальних теоретико-методологічних і нормативно-правових положеннях досудового розслідування, визначених КПК України, а з іншого, – здійснюється з урахуванням змісту кримінально-виконавчої діяльності та ОРД оперативних підрозділів виправних колоній, основи якої визначені ст. 104 КВК України, що важливо врахувати при вирішенні інших завдань нашого дисертаційного дослідження, мова про які ведеться у відповідних підрозділах цієї наукової розробки.

Таким чином, враховуючи вище викладене, з метою вдосконалення правового механізму розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, вважаємо за доцільне:

1. Доповнити ч. 1 ст. 3 (Визначення основних термінів Кодексу) КПК України п. 27 такого змісту: «Розслідування злочинів – це процесуальна діяльність визначеної у законі сторони обвинувачення, що здійснюється на стадії досудового розслідування та спрямована на реалізацію в повному об'ємі завдань кримінального провадження».

2. Унести зміни до четвертого речення ч. 1 ст. 104 КВК України «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях», а саме: виключити у ньому слово «розкритті» та замінити його словом «розслідуванні», виклавши це речення в новій редакції: «Надання правоохоронним органам, які здійснюють

оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги в розслідуванні, припиненні та запобіганні злочинам».

1.3.Історичний аналіз розслідування злочинів та протидії йому з боку засуджених у місцях позбавлення волі

Вивчення історичних засад формування всіх елементів та стадій розслідування будь-якого злочину, включаючи й того, що вчиняється засудженими до позбавлення волі під час відбування цього покарання, а також визначення його особливостей та тенденцій розвитку, з одного боку, обумовлено логікою змісту кримінального процесу, а з іншого, – необхідністю розроблення найефективніших заходів, спрямованих на подолання протидії досудовому слідству, що вчиняється учасниками кримінального провадження. Більше того, застосування історико-правового методу дослідження зазначених соціальних явищ дозволяє ніби «із середини» заглянути у сутність кримінальної процесуальної діяльності та зрозуміти зміст завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України), та специфіку їх реалізації в місцях позбавлення волі, зокрема у виправних колоніях.

Історичний аналіз інституту розслідування злочинів та протидії йому з боку засуджених у місцях позбавлення волі є вкрай необхідним та теоретико обґрунтованим кроком на шляху до досягнення мети цього дисертаційного дослідження. Про необхідність усебічного аналізу та з'ясування історії розслідування злочинів та перешкоджання засуджених правоохоронним органам, та виправним колоніям, свідчать і результати анонімного опитування, проведеного в ході нашого дослідження серед різних респондентів, стосовно історії протидії засуджених правоохоронним органам, включаючи установи виконання покарань. За результатами опитування 82 особи, або 23% від загальної кількості опитаних засуджених відповіли – «так», 36 (10%) – «ні», а 242 (67%) – «частково» (Додаток А). 50 або 45% від загальної кількості опитаних слідчих відповіли – «так», 3 (2%) – «ні», 59

(53%) – «частково» (Додаток Б). 27, або 46% від загальної кількості опитаних оперативних працівників виправних колоній відповіли – «так», 10 (17%) – «ні», 22 (37%) – «частково» (Додаток В).

Ураховуючи здійснену в дисертаційному дослідженні періодизацію стану наукових досліджень з розслідування злочинів, учинених у місцях позбавлення волі, у цьому підрозділі мова буде йти про генезу інституту досудового розслідування у виправних колоніях, розпочинаючи з «радянської доби». За результатами історичного аналізу проведеного у цьому напрямі наукових досліджень з питань створення й розвитку органів досудового розслідування за радянських часів проведені в контексті вимог часу та більшою мірою полягали у висвітленні досягнень правової політики держави і передової ролі партії, ніж детального вивчення проблем організації та правових засад діяльності системи кримінального судочинства [366, с. 12]. До фундаментальних наукових робіт цього періоду можна віднести видання, що вийшло в науковий світ у 1965 році за редакцією П.П. Михайленка та присвячено історії радянської міліції [126]. У подальшому окремі аспекти діяльності органів досудового розслідування на монографічному рівні досліджені С.Л. Лимарченком (1972 р.) [194, с. 24] і В.В. Статкусом (1984 р.) [356, с. 31].

Слід зауважити, що в основу розвитку досудового розслідування радянської доби та часів незалежної України покладено напрацювання і здобутки, які стали результатом його функціонування на інших етапах:

- а) досудового слідства другої половини XIX та початку XX ст. (1864-1917 років);
- б) досудового слідства радянської України (1918-1961 років);
- в) в етапах історії виникнення та розвитку інституту досудового провадження: 1) пов'язаний із становленням державності, який розпочався із заснування Київської Русі та тривав до Судової реформи 1864 року; 2) пов'язаний із проведенням цієї реформи та завершився прийняттям у 1922 році першого КПК Української СРР; 3) тривав з 1922 року до 1958 року та

завершився прийняттям «Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік»; 4) припадає на 1958-1991 роки, пов'язаний із прийняттям і дією КПК УРСР 1961 року; 5) розпочався з часів незалежності України та закінчився у 2012 році прийняттям нового КПК України [366, с. 14-60].

Сьогодні в Україні триває шостий етап розвитку інституту досудового розслідування.

Щодо безпосередніх етапів функціонування зазначеного інституту, то з урахуванням періодів наукових досліджень, які склали основу цієї роботи, найбільший інтерес представляє четвертий та п'ятий етапи розвитку досудового розслідування в Україні.

Зокрема, прийняття Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік у 1958 році (далі – Основи) стало тією правовою базою, на засадах якої створювалися, у тому числі в Україні, нові КПК та формулювались ідеї єдності правоохоронних органів держави в боротьбі зі злочинністю. Суд, прокурор, слідчий та орган дізнання були ланками одного ланцюга, пов'язаного між собою спільними завданнями і принципами діяльності [366, с. 51], що досить важливо в контексті змісту завдань нашого дослідження та проблем боротьби з рецидивною злочинністю в Україні. У даному документі закріплено дві форми досудового розслідування – дізнання і досудове слідство, а також містився вичерпний перелік органів досудового слідства – слідчі прокурори та органів державної безпеки (ст. 28). Крім того, в Основах визначалось, що в усіх союзних республіках до органів дізнання відносяться: органи міліції, командири військових частин, об'єднань і начальники військових частин, а також інші уповноважені на те законом установи і організації.

У той самий час співвідношення дізнання й досудового слідства з прийняттям Основ 1958 року не змінилося. Так, відповідно до ст. 29 Основ, на органи дізнання покладался обов'язок ужиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину та осіб, що його

вчинили. Більше того, за наявності ознак злочину, за якими провадження досудового слідства було обов'язковим, орган дізнання повинен був порушити кримінальну справу і проводити невідкладні слідчі дії зі встановлення й закріплення слідів злочину, а саме: огляд, обшук, виїмку, затримання й допит підозрюваних, допит потерпілих та свідків. При цьому досудове слідство мало перевіряти матеріали дізнання й встановлювати обставини, які не були встановлені органами дізнання [366, с. 51].

До відповідних розділів КПК України затвердженого 28 грудня 1960 року, уведений в дію 01 квітня 1961 року, без змін включено всі норми Основ 1958 року, деякі норми раніше чинного кримінально-процесуального законодавства з урахуванням слідчої та судової практики, а також досягнень радянської науки кримінального процесу. При цьому суттєвою зміною, внесеною цим КПК України в систему органів дізнання, стало виведення з неї інспекцій, а також урядових установ і працівників, яким, згідно зі ст. 94 КПК УСРР 1927 року, належало право проводити дізнання в певних категоріях кримінальних справ [366, с. 53]. Зокрема, ст. 111 цього КПК установлювала співвідношення дізнання та досудового слідства і визначала перелік злочинів, за якими проведення досудового слідства було обов'язковим.

Другим важливим кроком у цей період стало утворення слідчого апарату в органах МВС (Міністерства охорони громадського порядку – до створення Міністерства внутрішніх справ) та системи слідчих відділень, відділів і управлінь у складі територіальних ОВС та управлінь внутрішніх справ в областях (містах Києві та Севастополі). При цьому слідчий за посадою був включений до номенклатури кадрів начальника УВС області, міста тощо, який самостійно міг призначати, замінювати й притягувати до дисциплінарної відповідальності слідчих ОВС. Однак це не змінило фактичну підпорядкованість слідчих начальникові територіального ОВС, де він безпосередньо працював, а отже, не нівелювало впливу останнього на досудове розслідування та не руйнувало фундаментальних засад протидії

розслідуванню злочинів з боку зазначеної категорії суб'єктів протидії.

За часів дії КПК України 1960 року, внесено низку істотних змін, пов'язаних із удосконаленням діяльності органів дізнання та досудового слідства, основним результатом яких стало прийняття КПК України 2012 року. Разом із позитивними надбаннями, які стосуються питань досудового розслідування та досудового слідства, досі на нормативно-правовому рівні ці проблеми не вирішено. У зв'язку з цим В.Т. Маляренко зробив висновок про те, що причини незадовільного стану досудового слідства двоякі. Перші – мають принципове значення і полягають у тому, що досудове слідство у своїй основі має неправильну конструкцію. Другі – полягають у різних неналежних умовах діяльності органів, які проводять досудове слідство, і тих, що наглядають за ним [212, с. 125].

Ще більш категорично зауважив з цього приводу О.І. Литвинчук, який переконаний, що в подальшому слідчий за КПК 1960 року практично повністю втратив процесуальну незалежність та самостійність [199, с. 198]. КПК України 2012 року цю проблему теж не вирішує, адже, відповідно до ч. 2 ст. 36 цього Кодексу, прокурор здійснює нагляд за додержанням законів при проведенні досудового розслідування у формі процесуального керівництва, тобто, як зауважила І.В. Басиста, у буквальному тлумаченні цієї норми слідчий на 100% позбавляється процесуальної незалежності та самостійності. При цьому відомчими нормативними документами з питань організації діяльності органів досудового розслідування лише підтверджено такі негативні нововведення [31, с. 28].

З таким підходом до оцінки ефективності дії норм КПК України, зокрема в частині регулювання діяльності органів досудового розслідування, можна погодитись.

Ряд указаних та інших проблем негативно впливають на ефективність досудового розслідування, оскільки відомча роз'єднаність слідчих органів не сприяє провадженню єдиної політики в цій галузі, що викликає негативні наслідки і в цілому лише звужує можливості слідчого апарату в

розслідуванні злочинів, у тому числі й учинених засудженими в місцях позбавлення волі [31, с. 31]. Одним із таких наслідків виступає неналежна діяльність слідчого та оперативних підрозділів виправних колоній з подолання протидії досудовому розслідуванню, що вчиняється на зовнішньому та внутрішньому рівнях з участю різних суб'єктів.

У зв'язку з цим погоджуємося з висновком І.В. Басистої про те, що за таких умов сучасна система досудового розслідування вимагає докорінних змін на основі сформованих позитивних історичних надбань, доктринального визначення місця досудового розслідування та статусу слідчого, належного унормування основ для прийняття ним та реалізації процесуальних рішень, так як у результаті історичного розвитку сучасного кримінального процесуального законодавства воно набуло не лише позитивних, але й негативних регресивних ознак і характеристик [31, с. 31].

У контексті змісту предмета та завдань дисертаційного дослідження, особливої уваги заслуговує питання, що пов'язане зі змістом протидії, що вчиняється в ході досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях.

Ураховуючи визначені в підрозділі 1.1 дисертаційного дослідження етапи проведення наукових досліджень з питань, що стосуються змісту розслідування злочинів у КВУ та інших отриманих результатів, можна констатувати, що інститут досудового розслідування у виправних колоніях пройшов такі періоди:

1) 1958-1991 роки – період прийняття Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік, а також прийняття КПК Української РСР 1960 року та практики їх застосування на території нашої держави, у яких були визначені такі правові інститути, як дізнання, проведення якого покладалось на начальників УВП і СІЗО, та досудове слідство здійснювалось за злочинами, учиненими в місцях позбавлення волі;

2) 1991-2012 роки – період реалізації на практиці, включаючи процесуальну діяльність у виправних колоніях, норм КПК України 1960 року

в умовах незалежної України, який завершився прийняттям КПК України 2012 року. Саме в цей період на науковому та практичному рівнях була доведена необхідність ліквідації органів дізнання та використання їх можливостей тільки при розслідуванні кримінальних проступків;

3) 2012 рік – по теперішній час – період реалізації на практиці норм чинного КПК України.

Необхідність історичного аналізу протидії досудовому розслідуванню в місцях позбавлення волі, зокрема й через об'єктивну природу формування злочинних співтовариств та їх лідерів, обумовлена й тим, що супротив (протидія) засуджених носить різноманітний характер і є системним проявом злочинної субкультури. Тому подолати протидію розслідуванню злочинам у місцях позбавлення волі можливо лише за допомогою комплексних, системних підходів, які б стосувалися реформування не лише кримінально-процесуальних засад, але й видозміни кримінально-виконавчої та кримінально-правової складових політики у сфері боротьби зі злочинністю, ураховуючи те, що здавна дослідники небезпідставно звертають увагу на те, що місця позбавлення волі часто впливають на особистість як криміногенний фактор [232, с. 151]. Більше того, існує єдність у висновках багатьох учених, що при вивченні причин зазначеної поведінки необхідно враховувати не тільки самі дії, а й події, які їм передували, адже особистість та її світогляди формуються, перш за все, під впливом соціальних факторів [47, с. 25]. Важливим у зв'язку з цим є й інший висновок по суті означеної проблематики, а саме: сутність людської поведінки, її спрямованість і зміст мають, насамперед, соціальні причини виникнення та значення.

Саме зазначені обставини й були враховані нами в процесі написання дисертаційного дослідження при вивченні історичних засад формування протидії досудовому розслідуванню в місцях позбавлення волі. Зокрема, встановлено, що між засудженими, як і в інших соціальних групах, установлюються зв'язки двох видів: формальні та неформальні. При цьому неформальні зв'язки за певних умов набувають характеру неформальної

організації, тобто: опинившись у місцях позбавлення волі, засуджений зіштовхується з таким явищем, як «друге життя» – це явище і є неформальною системою самоорганізації засуджених, що складалася століттями та виступає однією з детермінант, що породжує та обумовлює протидію засуджених у ході досудового розслідування злочинів, учинених у виправних колоніях. Так, проведений аналіз історичної практики, пов'язаної з подоланням протидії досудовому розслідуванню з боку засуджених у місцях позбавлення волі, засвідчує, що однією з причин цього явища є протидія в галузі суспільної свідомості покарання, що створюється внаслідок взаємодії звичаїв, традицій, моделей поведінки і моралі, стереотипів злочинного середовища («злочинної субкультури») з однорівневими для них загальнолюдськими цінностями культури та соціально-позитивними звичаями цієї галузі [296, с. 335]. Історія місць позбавлення волі України свідчить також про те, що одним із найефективніших інструментів протидії засуджених адміністрації УВП було їх об'єднання в злочинні спільноти. З цього приводу К. В. Муравйов зробив висновок, що історичний досвід показує, що люди завжди виживали тільки у випадку об'єднання і виконання певних правил та норм поведінки. Тому можна вважати, що виникнення «іншого життя» має об'єктивний характер [232, с. 153]. Також вчений досить ґрунтовно представив і охарактеризував особливості об'єднань засуджених у місцях позбавлення волі:

- а) примусовість її створення (без участі членів спільноти);
- б) наповненість життя спільноти антисоціальними явищами, що здебільшого досягають рівня злочину;
- в) значний заряд антисуспільних агресивних тенденцій;
- г) перекручені моральні уявлення про стосунки між людьми;
- г) активна егоїстична позиція неформальних груп та окремих індивідів [232, с. 153-154].

Таким чином засуджені спробували відтворити в УВП ті умови та атмосферу, у якій перебували до притягнення їх до кримінальної

відповідальності, тобто вони намагаються наблизити умови тримання до умов, у яких жили на волі, а, отже, й максимально використовувати можливості протидії розслідуванню злочинів, учинених у виправних колоніях. Це повною мірою стосується і протидії кримінальному провадженню в цих виправних колоніях, яке розпочинається ще задовго до засудження особи (так звана зовнішня форма протидії), яка продовжується в ході відбування покарання у вигляді позбавлення волі (внутрішня форма протидії). Як показує практика, потрапляючи до місць позбавлення волі, засуджений не має вибору і тому орієнтується на ті вимоги, які очікує.

Ураховуючи отримані в ході нашого дослідження результати, можна стверджувати, що засуджені певною мірою відчужені від адміністрації виправних колоній та повністю підпорядковані злочинному середовищу. Чим більше воно «затягує» засудженого, тим більшу соціальну небезпеку він становить, особливо в ході розслідування злочинів у цих КВУ.

Вивчення наукових джерел показало, що історія спільноти засуджених нерозривно пов'язана з історією її лідерів [18, с. 88-89]. Сьогодні це особи, які відносяться в кримінальній ієрархії до категорії так званих «злодіїв в законі» [315, с. 145]. Це поняття вперше з'явилося у 20-30-і роки XIX сторіччя в місцях позбавлення волі [318, с. 31]. У тюрмах Царської Росії, включаючи Україну, кримінальний світ поділявся на касти, де одні засуджені займали керівне положення, а інші – були підлеглими. Існували також категорії засуджених, які з тих чи інших причин (зрада, вчинення доносів, співпраця з оперативними підрозділами тюрми, невиконання взятих на себе перед іншими засудженими обов'язків тощо) переслідувались іншими засудженими, але при цьому в окремі касти не об'єднувались.

Крім того, вивчення соціально-психологічного механізму поведінки окремо взятих засуджених та їх співтовариств засвідчує, що одним із проявів протидії досудовому розслідуванню в місцях позбавлення волі та її детермінант (від лат. *determinans* (*determinantis*) – той, що визначає, обмежує) – причина, що визначає виникнення явища) [343, с. 203], була так звана

«злочинна субкультура» [62, с. 27-61]. При цьому варто звернути увагу на той факт, що в наукових і практичних джерелах (наказах, інструкціях, положеннях тощо) діяльність персоналу УВП і СІЗО із подолання протидії засуджених деякі автори називають «кримінальним переслідуванням у місцях позбавлення волі» (В. М. Анісімов [17], І.В. Бризгалов [56], М.Г. Детков [93] та ін.). Зокрема, О.В. Голощапов у це поняття вкладає наступний зміст: «...Це комплекс заходів оперативно-розшукового, кримінально-процесуального та адміністративного характеру, спрямованих на забезпечення кримінального судочинства та виконання кримінального покарання щодо засуджених» [76, с. 182-183]. Аналогічної думки притримуються Ф.А. Багаутдінов і О.В. Васін [25], С.О. Голунський [77], Р.В. Мазюк [210] та ін.

Таким чином, системоутворюючими елементами, що складають зміст поняття «кримінальне переслідування в місцях позбавлення волі», мають стати, у першу чергу, заходи кримінально-правового характеру, а не похідні від них, мову про які ведуть О. В. Голощапов [76] та інші вчені. Ігнорування такого підходу та надання пріоритетності в політиці боротьби зі злочинністю заходам оперативно-розшукового та адміністративного спрямування може привести до свавілля та репресій [226, с. 5].

Беручи за основу результати проведеного історичного аналізу протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються засудженими в місцях позбавлення волі, та зазначені теоретико-методологічні підходи, можна вивести таке визначення поняття «кримінального переслідування в місцях позбавлення волі»: «...Це комплекс заходів кримінально-правового, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого, кримінологічного та оперативно-розшукового характеру, спрямованих на забезпечення завдань кримінального провадження та мети кримінального покарання, а також на подолання протидії розслідуванню з боку засуджених та інших осіб, задіяних у кримінальному процесі в тій чи іншій ролі та якості».

Для подолання цих явищ і нейтралізації їх впливу на процес

досудового розслідування злочинів, учинених у виправних колоніях, потрібно вжити таких заходів:

1. Унести зміни до ст. 1 Закону України від 18.02.1992 р. «Про оперативно-розшукову діяльність» [308], доповнивши її реченням такого змісту: «а в місцях позбавлення волі завданням оперативно-розшукової діяльності є, крім цього, подолання протидії окремих засуджених і їх груп, спрямованої на дезорганізацію роботи установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, органів досудового розслідування та інших державних органів» та викласти її в наступній редакції: «Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб і іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального провадження, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства, держави, а в місцях позбавлення волі є, крім цього, подолання протидії окремих засуджених і їх груп, спрямованої на дезорганізацію роботи установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, органів досудового розслідування та інших державних органів».

2. Аналогічні зміни потрібно внести й до ч. 1 ст. 104 КВК України «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях» та викласти її в такій редакції: «Відповідно до закону в колоніях здійснюється оперативно-розшукова діяльність, основним завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, подолання протидії окремих засуджених і їх груп, спрямованої на дезорганізацію роботи установ виконання покарань, органів досудового розслідування та інших державних органів з метою, а далі за текстом цієї статті КВК України».

1.4 Міжнародно-правові підходи та практика вирішення завдань розслідування злочинів, учинених у місцях позбавлення волі

Науковці давно звертають увагу суспільства і громадськості на те, що ми іноді не надаємо належної уваги перевіреному позитивному зарубіжному досвіду з тих чи інших питань, у той самий час, коли інтеграція України в європейські структури ставить питання про зближення національного і європейського права [403, с. 4]. Більше того, це дає можливість оцінити стан розвитку національної правової системи порівняно зі світовими тенденціями в розвитку права, а також дозволяє виявити спільні риси та особливості, взаємовпливи, тенденції і закономірності розвитку законодавства різних країн в умовах інтеграційних процесів, які відбуваються на міжнародній арені [403, с. 6].

Зазначені теоретико-методологічні підходи повною мірою відносяться до змісту питань, що пов'язані з вивченням зарубіжного позитивного досвіду розслідування злочинів, учинених у місцях позбавлення волі.

Цікавими є законодавчі підходи колишніх республік СРСР. Зокрема, у ст. 115 КПК Республіки Казахстан, ст. 124 КПК Республіки Туркменистан практично збережено «радянську» модель доказів у кримінальному процесі.

У ст. 72 КПК Республіки Таджикистан, в ст. 93 КПК Республіка Молдова видами (джерелами) доказів називають таємні записи, прослухані і зафіксовані телефонні розмови, електронні, відео- та аудіоспостереження, науково-технічні і судово-медичні висновки [293, с. 656], що в умовах реалізації вимог ст.ст. 103, 104 КВК України (застосування технічних засобів охорони та нагляду, а також здійснення оперативно-розшукової діяльності) можна вважати «ідеальним» доказом у кримінальному провадженні за фактом учинення засудженим злочину у виправній колонії.

Не менш важливою в цьому напрямі є і юридична практика в інших державах. Так, згідно з Кримінально-процесуальними кодексами Литовської Республіки та Грузії, доказами в суді визнаються фактичні дані та

інформація, подані в установленому порядку, які підтверджують або спростовують обставини, що мають значення для справи [293, с. 656]. У той самий час, іншим шляхом у цьому контексті пішли в Естонській Республіці, а саме у КПК цієї Республіки відсутнє поняття «доказ», а лише зазначається перелік видів доказів [293, с. 656].

У зв'язку з цим на увагу заслуговує досвід деяких європейських держав. Так, згідно з КПК ФРН (§314), апеляційна скарга може бути подана як у письмовому вигляді, так і усно із занесенням до протоколу судового засідання. Крім цього, якщо скаржник тримається під вартою (зокрема, у виправній колонії), він вправі подати усну апеляцію шляхом занесення її до протоколу відповідного дільничного судді за місцем утримання (§ 299 КПК ФРН) [293, с. 621].

Як установив О.Ю. Татаров, аналіз законодавства країн колишнього СРСР дає підстави стверджувати, що джерела їх кримінально-процесуального права не обмежуються лише нормами Кримінально-процесуального кодексу. До них об'єктивно відносяться також положення Конституції, рішення судових органів, міжнародні договори тощо [366, с. 557], що важливо з огляду того, що у виправних колоніях України утримуються іноземні засуджені, які вчиняли так звані продовжувані злочини, розслідування за якими здійснюється відповідно до спеціальної процедури, передбаченої главою 43 КПК України «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій». Зокрема, до джерел кримінально-процесуального права в Республіці Казахстан віднесені: Конституція цієї Республіки, Конституційні закони, Кримінально-процесуальний кодекс, міжнародні договори, інші зобов'язання Республіки Казахстан, а також постанови Конституційного та Верховного судів (відповідно до ч. 2 ст. 1 КПК України, кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України).

До кримінально-процесуального законодавства Латвійської Республіки, як це витікає із змісту ст. 1 КПК цієї Республіки, відноситься лише цей Кодекс.

Згідно зі ст. 2 КПК Республіки Молдови до таких джерел відноситься: Конституція Республіки Молдови, міжнародні акти, однією зі сторін у яких є Республіка Молдова. У КПК Російської Федерації (ст. 1) визначено, що джерелом кримінально-процесуального законодавства є цей КПК, що ґрунтується на Конституції Російської Федерації [366, с. 557].

Якщо узагальнити всі запропоновані вченими концепції реформування органів досудового розслідування, що має безпосереднє відношення до змісту предмета та завдань цього дисертаційного дослідження, то можна виокремити наступні напрями в цьому контексті:

- 1) залишити слідчі підрозділи у складі державних органів, у яких вони нині функціонують;
- 2) передати всі слідчі апарати органам прокуратури;
- 3) зосередити розслідування всіх злочинів у слідчому апараті ОВС;
- 4) створити слідчий апарат в органах юстиції;
- 5) покласти функції досудового розслідування на органи судової влади тощо [398, с. 6].

На сьогодні в більшості держав пострадянського простору органи досудового розслідування, як, зокрема, і в Україні (ст. 38 КПК України), належать до різних відомств. Так, відповідно до ст. 7 КПК Республіки Казахстан, до зазначених органів віднесено прокурора (державного обвинувача), слідчого, орган дізнання, дізнавача. В Естонії – чиновники Департаменту поліції; Центральної кримінальної поліції; Префектур поліції; Департаменту в'язниць та будинків попереднього ув'язнення; Прикордонної охорони та митниці (ст. 105 КПК Естонії). Відповідно до ст. 345 КПК Республіки Узбекистан, до органів досудового розслідування віднесені: слідчі прокуратури, служби національної безпеки та ОВС тощо [366, с. 559].

Цікавими є ті підходи, що пов'язані з визначенням у Кримінально-

процесуальних кодексах суб'єктів розслідування злочинів та закріпленням їх процесуальних повноважень. Зокрема, у Російській Федерації, Республіці Казахстан і Республіці Білорусь функцією розслідування злочинів наділені слідчі, а в Республіці Молдова – офіцер з кримінального переслідування; у Грузії – слідчий і прокурор, де останній до того ж приймає усі ключові рішення в справі [366, с. 564].

Ураховуючи мету та завдання нашого дисертаційного дослідження, теоретико-прикладне значення мають також інші напрями реформування досудового розслідування, у тому числі у сфері виконання покарань, що мають місце в колишніх республіках СРСР. Зокрема, у Грузії та Латвії прокурор одночасно є і органом досудового розслідування і здійснює функцію нагляду за кримінальним провадженням [366, с. 565].

У ст. 82 КПК Республіки Молдови особу, яка бере участь у цій слідчій дії, називають «процесуальним асистентом».

У ст. 49 КПК Республіки Білорусь визначено, що в разі, якщо при порушенні кримінальної справи підстави для визнання особи потерпілим відсутні, це рішення приймається негайно після встановлення відповідних підстав.

У ст. 81 КПК Республіки Вірменії досить детально закріплені права та обов'язки понятого.

Важливими в контексті вирішення проблем розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, є й інші процесуальні підходи, що визначені в КПК колишніх республік СРСР [366, с. 566-584]. З цього приводу О.Ю. Татаров зробив висновок, що зважаючи на застарілість деяких положень досудового розслідування, які себе не виправдали, у процесі оновлення вітчизняного законодавства слід виважено поєднувати стандарти, прийняті в правових системах зарубіжних країн, із надбанням чинного КПК України, оскільки більшість його норм та інститутів, у тому числі з напрацьованими змінами й доповненнями, перевірено практикою та визнано достатньо ефективними [366, с. 584].

Не менш цікавим і важливим є й досвід кримінально-процесуальної діяльності західноєвропейських країн і США. Зокрема, за законодавством Італії взяття під варту, зняття інформації з каналів зв'язку, в окремих випадках протоколювання показань свідків, контроль за дотриманням строків досудового провадження здійснюється спеціальним суддею з попереднього розслідування (GIP) [293, с. 672].

Повноваження юрисдикційного характеру під час досудового розслідування за законодавством Франції також надано судді по свободах і ув'язненню, який був введений Законом від 15 червня 2000 р. № 2000-516 «Про захист презумпції невинуватості і прав потерпілого» [293, с. 672-673].

У країнах зі змагальною моделлю кримінального процесу (таких, як США чи Великобританія), сторона захисту є абсолютно незалежною в зборі доказів, у тому числі і показань, від сторони обвинувачення, при цьому може їх збирати як самостійно, так із залученням приватних детективів.

Вважаємо, що сторона захисту у вітчизняному кримінальному провадженні також повинна бути зрівняна в правах зі стороною обвинувачення щодо надання суду доказів у вигляді показань чи пояснень, зібраних нею. Разом з тим слід зазначити, що показання з чужих слів є досить суперечливим інститутом кримінального провадження, оскільки донедавна українському кримінальному процесуальному праву він був невідомий. Він прийшов до нас з кримінального процесуального права США, у якому розроблено цілу теорію допустимості показань з чужих слів як доказів. За кримінальним процесуальним законодавством США, до таких показань належить будь-яка інформація, яка не стосується особистих знань свідка, а є отриманою від третіх осіб. Така заява свідка зазвичай тягне за собою заперечення захисника іншої сторони і суд може заборонити присяжним брати цю заяву до уваги. Однак із загального правила недопустимості показань з чужих слів як доказів є виняток, а саме це: заява особи, що знаходилася на межі смерті; спонтанні вислови – вислови, які особа робить у запалі, не маючи часу на їх обдумування; заяви, зроблені свідком поза залом

суду і письмово чи іншим чином зафіксовані (такі заяви можуть бути представлені як докази за умови, що свідок у суді підтвердить їх достовірність); заяви третіх осіб, які можуть викрити їх у вчиненні протиправного діяння; документи, записи, свідоцтва тощо [431, с. 377].

У Франції повноваження з кримінального переслідування, нагляду за органами розслідування та керівництва ними, підтримки обвинувачення в суді під час розгляду кримінальних справ, контролю за законністю судових актів, забезпечення виконання вироків і рішення судових органів покладаються на прокуратуру. Органи прокуратури у Франції входять до системи Міністерства юстиції. Прокурори перебувають під керівництвом і контролем керівників вищого рівня та підпорядковані Міністрові юстиції. Генеральний прокурор при Касаційному суді зі своїм апаратом посідає особливе місце в системі органів прокуратури, оскільки його функції обмежені виступами в цьому суді. При кожному апеляційному суді є генеральний прокурор зі своїми помічниками, головний з яких має звання генерального адвоката. Республіканські прокурори (так у Франції називають прокурорів нижчої інстанції, однак вони мають широкі повноваження) знаходяться при виправних судах і здійснюють кримінальне переслідування за всіма кримінальними справами в районі дії цього суду. Вони особисто або через своїх заступників підтримують обвинувачення в більшості судів присяжних, у виправних судах, а також, у разі потреби, у поліцейських судах [281, с. 170-171]. Органи досудового слідства Франції у своїй діяльності керуються нормами Конституції Франції 1958 р., Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів, Закону про судоустрій, Ордонансу № 45, Органічного Закону «Про статус магістратури», Закону Франції «Про посилення безпеки і захисту свободи особи» від 02.02.1981, Положення про жандармерію та ратифікованими міжнародно-правовими актами.

В Італії кримінальне переслідування здійснюють підрозділи Департаменту публічної безпеки МВС (зокрема, дирекції кримінальної, превенції, автодорожньої, залізнодорожньої, прикордонної та поштової

поліції). В Італії також, існують: Корпус державної поліції, у складі МВС; Корпус карабінерів, що перебуває в підпорядкуванні міністерств оборони та внутрішніх справ; Фінансова гвардія, призначена для забезпечення дотримання законів у сфері економіки, фінансів і торгівлі, підпорядкована міністерствам оборони та фінансів, і так звана Лісова варта Міністерства сільського господарства та лісів, покликана боротися з порушеннями законодавства про охорону навколишнього середовища. На практиці така структура часто призводить до дублювання в роботі (особливо поліції та карабінерів), протиріч і перекладання відповідальності. Подібна ситуація, проте дещо менш виражена, спостерігається у Франції, Іспанії, Нідерландах, Бельгії й інших західноєвропейських країнах.

У Німеччині здійснення кримінального переслідування, зокрема прийняття рішення про його початок чи завершення, з'ясування обставин справи та збирання доказів, є основним завданням прокуратури Німеччини. У системі поділу влади прокуратура є адміністративною установою в системі виконавчої влади. При цьому організаційно органи прокуратури належать до судової системи, тобто: в кожному суді загальної підсудності є відповідна прокуратура. При Верховному федеральному суді функції прокуратури здійснюють генеральний федеральний прокурор і підпорядковані йому федеральні прокурори (усі вони діють під загальним керівництвом міністра юстиції ФРН. При вищих судах землі, судах землі та дільничних судах діють відповідні прокурори, загальне керівництво якими, у свою чергу, здійснює міністр юстиції кожної із земель; відповідно земельне управління юстиції здійснює нагляд за органами прокуратури тієї землі, на якій вони територіально розташовані [80, с. 151]. При цьому кримінальні злочини розслідує поліція, що підпорядкована федеральній владі або Міністру внутрішніх справ відповідної землі. Поліція ФРН працює у складі Міністерства внутрішніх справ. Федеральна кримінальна поліція, як спільна служба Федерації і Земель, створена в 1951 р. для боротьби з кримінальною злочинністю на території федерації. Вона може сама проводити кримінальне

переслідування на прохання земельної влади або за розпорядженням федерального міністра внутрішніх справ. При цьому Федеральна кримінальна поліція є центром інформації та зв'язку між усіма поліцейськими службами Німеччини із запобігання злочинам [281, с. 152-153]. Правовою основою діяльності органів досудового слідства Німеччини є Конституція ФРН 1949 року, Федеральний закон «Про судоустрій», КПК ФРН, Положення про організаційну структуру прокуратури, Правила внутрішнього розпорядку прокуратури та ратифіковані міжнародно-правові акти.

У рамках інквізиційної системи слідства (у якій слідство викриває злочинця) існують дві базові моделі взаємодії кримінальної поліції з прокуратурою та судами. У першій моделі загальний нагляд над слідством здійснює суд, у другій – прокуратура. У країнах з розвиненою демократією, власне, розслідування проводиться кримінальною поліцією, а суди та прокуратура не мають оперативних можливостей для цього. Перша модель застосовується в таких країнах, як: Франція, Люксембург, Іспанія (для певних злочинів). Друга модель діє в Італії, Нідерландах, Німеччині, Португалії [281, с. 166-167].

Так, у державах-членах ЄС діють правові акти, які прийняті ЄС та регламентують діяльність з розслідування злочинів, що посягають на правовий порядок кількох країн-учасниць Союзу. При цьому одним із найважливіших напрямів єдиної загальноєвропейської політики виступає співпраця з питань боротьби зі злочинністю. Зазначений напрям регулюється установчими актами ЄС, а саме – Договором про ЄС 1992 року, Амстердамським договором 1997 р., Ніццьким договором 2001 року, Конвенцією про створення Європейського поліцейського відомства й актами третичного права. Пріоритетними завданнями співпраці поліції та судових органів держав-учасниць ЄС у кримінально-правовій сфері є протидія тяжким і особливо тяжким злочинам, що становлять надзвичайну небезпеку країнам-членам Союзу. Для виконання вказаного завдання в ЄС створено

Європейське поліцейське відомство [80, с. 57].

У контексті досліджуваної в цій дисертації проблематики цікавим є також наукові та практичні підходи, що склалися в західно-європейських державах та США з питань досудового розслідування. Зокрема, у Франції після пошукового дізнання проводиться змагальне досудове слідство, а саме: судовий слідчий приймає справу до свого провадження й здійснює за участю сторін дії в межах пред'явленого прокурором обвинувачення.

У Німеччині досудове слідство практично відсутнє – у пошуковому розслідуванні про застосування заходів примусу й легалізації доказів приймає слідчий суддя. І хоча він періодично вступає в процес за клопотанням сторін, проте не приймає справу до свого провадження.

У Великобританії та США поліцейське розслідування взагалі не вважається кримінально-процесуальною діяльністю й здійснюється в адміністративному порядку. При цьому діяльність поліції регулюється правилом виключення доказів, отриманих з порушенням належної процедури. Більш того, юридично поліція та прокуратура діють як сторони, що «поставляють» матеріал для досудового розгляду [366, с. 635].

Отже, узагальнюючи вище викладене, можемо зазначити, що у світі існують два провідних «національних» типи кримінального процесу: романо-германський і англосаксонський. При цьому, як встановлено в результаті спеціальних наукових досліджень, одним з основних розходжень між ними є переважне значення в кримінально-процесуальному праві законодавства, або судової практики [366, с. 635]. разом з тим необхідно визнати, що останнім часом виробилася чітка тенденція зближення цих правових систем, а саме: якщо в романо-германському праві зростає нормотворча роль судової практики, то в державах англосаксонського спрямування – законодавство, при цьому суд з органу правотворчості трансформується в орган правозастосувальний. Більше того, правильно зауважив О.Ю. Татаров, що у жодній із зарубіжних держав кримінальний процес не є в чистому вигляді пошуковим або змагальним, оскільки ці моделі неминуче змішуються [366,

с. 635]. З позиції «історичної» типології, усі сучасні кримінально-процесуальні системи в демократичному суспільстві відносяться до публічно-позовного змагального типу, у якому забезпечуються як приватні, так і суспільні інтереси. При цьому пошукові засади притаманні початковому етапу провадження у справі, а змагальність здебільшого домінує в наступних стадіях [366, с. 635].

Саме зазначені теоретико-прикладні підходи та позитивний зарубіжний досвід з питань розслідування злочинів, у тому числі в місцях позбавлення волі, й складають методологічне підґрунтя науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового механізму досудового розслідування в Україні.

Висновки до розділу 1

1. Визначено чотири періоди генези наукових досліджень щодо розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, а саме: 1) період, протягом якого започатковано та в подальшому науково обґрунтовано окремі елементи методики розслідування вказаних злочинів; 2) період удосконалення норм КПК України (в редакції 1960 року); 3) період становлення процесуальної діяльності в умовах незалежності України, у тому числі розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях; 4) період реалізації на практиці норм КПК України 2012 року.

2. Сформульовано авторське поняття «розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях» та представлено його системоутворюючі ознаки: а) процесуальна діяльність слідчого; б) діяльності слідчого законодавством України; в) діяльність слідчого на стадії досудового розслідування в кримінальних провадженнях; г) процесуальна діяльність слідчого з розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України; ґ) особливості виконання та відбування покарання у

вигляді позбавлення волі в колоніях різних рівнів безпеки; д) процесуальна діяльність слідчого (у виправних колоніях) спрямована на реалізацію завдань кримінального провадження.

3. Установлено три періоди розвитку інституту розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях: 1) період прийняття Основ кримінального судочинства СРСР і союзних республік, а також КПК України 1960 року; 2) період реалізації на практиці, включаючи процесуальну діяльність у виправних колоніях, норм КПК України (в редакції 1960 року) в умовах незалежної України; 3) період реалізації на практиці норм чинного КПК України.

4. Установлено, що в більшості держав пострадянського простору органи досудового розслідування, як і в Україні (ст. 38 КПК України), належать до різних відомств (ст. 7 КПК Казахстану; ст. 105 КПК Естонської Республіки; ст. 345 КПК Узбекистана тощо). По-різному у КПК України визначаються і суб'єкти досудового розслідування (у Республіці Білорусь, Казахстані, Російській Федерації – це слідчі; Республіці Молдови – офіцер з кримінального переслідування; Грузії – слідчий і прокурор).

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЗАСУДЖЕНИМИ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ

2.1 Загальні положення досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях

Досудове розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, здійснюється відповідно до вимог глави 19 КПК України «Загальні положення досудового розслідування», з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, визначених у КВК України. Зокрема, зміст загальних положень розслідування злочинів у виправних колоінях включає в себе та реалізується в кримінальній процесуальній діяльності за відповідною категорією злочинів у такій послідовності:

1. Початок досудового розслідування.

Цей етап розпочинається з того, що черговий помічник начальника колонії в усній формі або з використанням засобів зв'язку негайно повідомляє начальника виправної колонії про факт учинення злочину з боку засуджених, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. Після цього, невідкладно у вигляді письмового рапорту на ім'я начальника він оформляє зазначену інформацію та за вказівкою письмового характеру начальника колонії повідомляє про надзвичайну пригоду чергову частину органу Національної поліції, на території адміністративного обслуговування якої дислокується виправна колонія. У подальшому за підписом начальника зазначеної колонії протягом робочого дня (у вихідні та святкові дні – невідкладно) до відповідного територіального органу Національної поліції направляється письмове повідомлення або заява фізичної особи (засудженого, його близьких родичів, інших осіб, задіяних у кримінально-

виконавчих правовідносин) про факт учинення злочину (зазначений порядок регулюється відомчими нормативно-правовими актами ДКВС України, у тому числі й тими, що носять конфіденційний характер).

Подальші дії на стадії досудового розслідування за злочинами, учиненими засудженими у виправних колоніях, здійснюються слідчим Національної поліції територіального органу (ч. 1 ст. 216 КПК України) у порядку, визначеному ст. 214 КПК України. В.І. Фаринник зауважив, що одним із суб'єктів, які реалізують завдання кримінального провадження, є слідчий, який у своїй діяльності застосовує положення кримінально-процесуального законодавства [165, с. 527].

Таким чином, початок досудового розслідування злочинів у виправних колоніях здійснюється відповідно до вимог ст. 214 КПК України, але передбачає таку особливість: посадові особи виправної колонії інформацію про вчинені в ній злочини погоджують з начальником цієї колонії, а потім повідомляють про відповідну пригоду територіальний орган Національної поліції, що, як свідчить практика, виступає однією з детермінант латентної злочинності в місцях позбавлення волі, та, одночасно, детермінантом корупційних правопорушень. Крім того, отримані в процесі анкетування результати показали, що до умов, які сприяють укриттю злочинів у виправних колоніях або впливають на ефективність реалізації в них таких завдань кримінального провадження, як швидке та повне їх розслідування, можна віднести наступні: а) відсутність у чинному кримінально-виконавчому законодавстві та відомчих нормативно-правових актах ДКВС України встановленого порядку дій його персоналу при вчиненні злочинів засудженими, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. Зокрема, ні в КВК України, ні в ПВР УВП немає норм, які б регулювали це питання. Так, у ст. 113 КВК України «Листування засуджених до позбавлення волі» жодного слова не сказано яким чином діяти адміністрації колонії у випадку отримання від засудженого заяви про вчинення злочину. Аналогічні прогалини мають місця й в інших нормах КВК України, що стосуються

вирішення зазначеної проблеми, а саме: ст. 105 «Режим особливих умов у колоніях» та ст. 106 КВК України «Підстави застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї».

Не врегульовано зазначені питання й у ПВР УВП. Зокрема, у розділі XIII Правил «Пропозиції, заяви та скарги засуджених. Особистий прийом засуджених» також відсутні положення, що стосуються порядку подачі цими особами заяв про злочини.

Нічого не сказано з цього приводу також розділі XX Правил «Підстави для застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї».

На нашу думку, з метою підвищення рівня ефективності розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, доцільно було б ст. 113 КВК України доповнити частиною шостою такого змісту: «Заяви та інші повідомлення засуджених про вчинення злочину розглядаються адміністрацією колоній у порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством України».

Аналогічним положенням необхідно доповнити також розділ XIII ПВР УВП. Крім того, зазначені Правила потрібно доповнити розділом XX-1 «Порядок дій чергових помічників начальників колоній при отриманні інформації про вчинення злочинів засудженими до позбавлення волі», у зміст якого має бути покладений той алгоритм дій, який розроблений, зокрема, й у цій дисертації.

Здійснення таких змін у кримінально-виконавчому законодавстві України обумовлюють, з іншого боку, й необхідність внесення доповнень і до КПК України, а саме – доповнення цього кодексу главою 25-1 «Особливості досудового розслідування злочинів у виправних (виховних) колоніях», основу якого мають скласти, у тому числі й положення розроблених нами Методичних рекомендацій з розслідування злочинів, учинених засудженими до позбавлення волі (Додаток Е).

Таким чином, необхідно констатувати, що початковий етап досудового розслідування злочинів у виправних колоніях відображає не тільки загальний

порядок, визначений у ст. 214 КПК України, але й особливості дій їх службових осіб. Але на практиці виникає низка проблем, які потребують негайного вирішення.

2. Загальні положення досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, передбачають вчинення слідчим інших дій, а саме – вирішення питань щодо: а) об'єднання, вирішення матеріалів досудового розслідування (ст. 217 КПК України); б) строків досудового розслідування (ст. 219 КПК України); в) розгляд клопотань під час досудового розслідування (ст. 220 КПК України); г) інших змістовних елементів даної стадії кримінального процесу, що закріплені в главі 19 КПК України «Загальні положення досудового розслідування». У зв'язку з цим В.І. Фаринник зробив висновок, що досудове розслідування злочинів здійснюється згідно із загальними правилами такого розслідування, зокрема положенням глав 20-24 КПК України. При цьому основними суб'єктами здійснення кримінального провадження виступають слідчий та прокурор, які наділені за КПК України відповідними повноваженнями, закріпленими в статтях 40 та 36 цього кодексу відповідно [165, с. 532].

3. Загальні положення досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, передбачають вирішення також тих питань, що мають суттєвий вплив на ефективність кримінальної процесуальної діяльності слідчого. Мова, зокрема, ведеться про таку інформацію, якою має володіти слідчий, а саме:

а) особливості пропуску сторонніх осіб на територію виправної колонії.

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 24 КВК України «Відвідування установ виконання покарань», без спеціального дозволу в будь-який час безперешкодно відвідувати установи виконання покарань для здійснення контролю та проведення перевірок мають право відповідні службові особи, однак слідчих не зазначено.

З метою створення реальних гарантій реалізації завдань кримінального провадження (зокрема, швидкого та повного розслідування) в умовах місць

позбавлення волі, вважаємо за доцільне доповнити ст. 24 КВК України частиною третьою такого змісту: «Слідчі, що проводять досудове розслідування злочинів, учинених при виконанні та відбуванні кримінального покарання у вигляді позбавлення волі, мають право безперешкодно відвідувати установи виконання покарань за спеціальним дозволом адміністрації цих установ або органів, які здійснюють управління зазначеними установами».

У зв'язку з цим (як додаткова гарантія самостійності та неупередженості діяльності слідчого) доцільніше було б доповнення ст. 40 КПК України «Слідчий органу досудового розслідування» частиною шостою такого змісту: «Слідчий при здійсненні своїх повноважень має право безперешкодного пропуску та допуску на об'єкти всіх форм власності, які мають відношення до змісту кримінального провадження, та не може бути підданий особистому огляду, а його речі – обшуку».

Необхідність такої зміни обумовлена тим, що, згідно з вимогами ч. 6 ст. 102 КВК України «Режим у колоніях та його основні вимоги», адміністрація колонії має право, за наявності підстав, проводити огляд громадян, їх речей, транспортних засобів, які знаходяться на території колонії, а також вилучати заборонені речі і документи.

Ураховуючи зазначене та запропоновану нову редакцію ст. 40 КПК України, необхідно перше речення частини шостої ст. 102 КВК України доповнити словосполученням «за винятком слідчих, що проводять досудове розслідування за злочинами, учиненими в ході виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі».

Додатковим аргументом з цього приводу виступає та обставина, що будь-які зволікання стосовно допуску слідчого на територію колонії (оформлення дозволу та відвідування УВП; незабезпечення охороною; ненадання службового приміщення для проведення слідчих (розшукових) дій тощо) детермінують зміст протидії розслідуванню вчинених у випраних колоніях злочинів, а також, як свідчить практика, можуть призвести до

втрати доказової бази в кримінальному провадженні.

Отже, організацію пропускнуго режиму на територію виправної колонії можна віднести до однієї з особливостей, що утворюють зміст досудового розслідування злочинів, учинених засудженими в зазначених колоніях, що, без сумніву, має знати слідчий, який здійснює кримінальне провадження по суті (Додаток Е);

б) особливості обладнання та внутрішньої структури виправної колонії.

Відповідно до вимог ст. 18 КВК України, виправні колонії поділяються на КВУ:

- мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання;
- мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання;
- середнього рівня безпеки;
- максимального рівня безпеки.

Як це витікає з вимог ч. 1 ст. 94 КВК України [176], у виправних колоніях мінімального і середнього рівнів безпеки створюються такі дільниці: карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; посиленого контролю; соціальної реабілітації.

У виправних колоніях максимального рівня безпеки створюються наступні дільниці: карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; посиленого контролю. При цьому у виправних колоніях усіх рівнів безпеки вказані дільниці ізолюються одна від одної.

Інші особливості обладнання виправних колоній закріплені у ПВР УВП. Зокрема, відповідно до положень п. 4 розділу I (Загальні положення) ПВР УВП, на території виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього рівня безпеки та спеціалізованих проти туберкульозних лікарень можуть бути створені ізольовані дільниці СІЗО. Крім того, у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання можуть створюватися ізольовані сектори середнього рівня безпеки, а в колоніях середнього рівня безпеки – ізольовані сектори. При виправних колоніях, у яких відбувають покарання засуджені до

позбавлення волі жінки, у разі потреби організовуються будинки дитини.

Інші конструктивні особливості обладнання охоронюваних об'єктів виправних колоній, що охороняються, визначаються відомчими нормативно-правовими актами ДКВС України, що носять конфіденційний характер, які також мають знати слідчі, що здійснюють досудове розслідування за злочинами, учиненими засудженими у виправних колоніях;

в) особливості виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі у виправних колоніях різних рівнів безпеки.

У першу чергу, ці відмінності встановлені у главі 20 КВК України «Особливості відбування покарання в колоніях різних видів». Зокрема, у ч. 3 ст. 130 КВК України зазначено, що у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання встановлюється режим, передбачений ч. 2 ст. 91 КВК України для засуджених, які тримаються в дільницях соціальної реабілітації. У той самий час, як це витікає зі змісту ч. 1 ст. 140 КВК України, у виправних колоніях максимального рівня безпеки засуджені тримаються в умовах суворої ізоляції у звичайних жилих приміщеннях та приміщеннях камерного типу. У ст. 141-142 КВК України, крім того, визначені особливості відбування покарання у вигляді позбавлення волі засудженими жінками.

До інших особливостей слід віднести:

- визначення в законі конкретних категорій засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях різних рівнів безпеки (ч. 2 ст. 18 КВК України), а також закріплення положення про те, що СІЗО виконують функції виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання та виправних колоній середнього рівня безпеки стосовно засуджених, які залишені для роботи з господарського обслуговування;

- установа порядку та умов відбування покарання у вигляді позбавлення волі у різних структурних дільницях виправних колоній (ст.ст. 94-99 КВК України);

- закріплення в законі порядку зміни умов тримання засуджених у

виправних колоніях та їх переведення до інших дільниць та колоній інших рівнів безпеки (ст.ст. 100-101 КВК України);

- визначення режиму виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі. Зокрема, особливу увагу у зв'язку з цим слідчим, які проводять досудове розслідування у виправних колоніях, необхідно звертати на вимоги частин 5-7 ст. 102 КВК України, відповідно до яких засуджені, їхні речі і одяг, а також приміщення та територія колоній підлягають обшуку і огляду, що важливо з огляду вирішення завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України), а також процесу доказування по ньому (глава 4 розділу I «Загальні положення» КПК України) [166].

Підсумовуючи вище викладене, на нашу думку, на нормативно-правовому рівні слід прийняти рішення про те, що під час розслідування злочинів, учинених у виправних колоніях усі режимні заходи у цих колоніях на період здійснення кримінального провадження мають в обов'язковому порядку погоджуватися зі слідчим, який безпосередньо розслідує злочин (злочини), вчинений у виправній колонії (Додаток Е). При цьому, ураховуючи положення п. 14 ст. 92 Конституції України, у якому встановлено, що виключно законами визначається діяльність органів дізнання і слідства, а також загальні засади кримінального провадження, мова про які йдеться в главі 2 розділу I КПК України, можемо констатувати, що такі повноваження слідчого можуть бути визначені тільки в нормах КПК України. У свою чергу, це також виступає додатковим аргументом щодо доповнення чинного КПК України главою 25-1 «Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень у місцях позбавлення волі».

Більш конкретизовано та деталізовано особливості реалізації режимних вимог (ст. 102 КВК України) у виправних колоніях різних рівнів безпеки у ПВР УВП. Зокрема, у розділі XXX цих Правил визначені особливості тримання засуджених у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, дільницях соціальної реабілітації та дільницях соціальної адаптації, у розділі XXXI – особливості проживання

жінок за межами виправної колонії, а в розділі XXXII – особливості тримання засуджених у дільницях посиленого контролю;

- визначення порядку використання у виправних колоніях аудіовізуальних, електронних та інших технічних засобів для отримання необхідної інформації про поведінку засуджених (ст. 103 КВК України), що має неабияке практичне значення для слідчого при формуванні доказової бази в кримінальному провадженні (глава 4 КПК України), а також при вирішенні таких завдань кримінального провадження, як швидке та повне розслідування злочину (ст. 2 КПК України);

- визначення на законодавчому рівні організації проведення оперативно розшукової діяльності у виправних колоніях (ст. 140 КВК України);

- закріплення правових підстав введення у цих КВУ особливих умов (ст. 105 КВК України) та застосування до засуджених заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї (ст. 106 КВК України);

г) особливості організаційно-штатної структури служб і підрозділів виправної колонії та їх горизонтальної і вертикальної підпорядкованості.

Зазначена інформація для слідчого, який здійснює розслідування злочинів, учинених у виправній колонії, необхідна для вирішення питань координаційного характеру та взаємодії з підрозділами (службами, відділами тощо) цієї КВУ, а також при реалізації своїх повноважень, що визначені, зокрема в ст. 40 КПК України та главі 20 цього кодексу «Слідчі (розшукові) дії».

Особливо актуальними є ці відомості з огляду реалізації положень глави 21 КПК України «Негласні слідчі (розшукові) дії». Мова в даному випадку йде про те, що не у всіх виправних колоніях, ураховуючи їх наповнення засудженими до позбавлення волі, є «класичні» оперативні підрозділи, правова природа яких визначена в ст. 41 КПК України, що мають у своєму складі керівника та декількох оперативних працівників. У той самий час ні начальник виправної колонії, ні його заступник з ОРД, які мають право

займатися цим видом діяльності, не відносяться до оперативних підрозділів.

Таким чином, на практиці має місце правова колізія та, одночасно, прогалина, що потребує врегулювання на рівні закону (п.14 ст. 92 Конституції України, ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 41 КПК України «Оперативні підрозділи»), що знову ж виступає додатковим аргументом щодо доповнення КПК України спеціальною главою 25-1 «Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень у місцях позбавлення волі».

На сьогоднішній день вихід з цієї ситуації полягає в наступному: слідчий, який проводить розслідування у виправній колонії, має направляти доручення для проведення слідчих (розшукових) дій по вертикалі – оперативним підрозділам територіальних управлінь ДКВС України;

г) особливості реалізації в умовах виправної колонії заходів забезпечення кримінального провадження (розділ II КПК України).

У першу чергу мова йде про забезпечення особистої безпеки слідчого, а також інших учасників кримінального провадження (глава 3 КПК України).

Ці завдання, крім положень КПК України, що присвячені визначеним проблемам (п. 12 ч. 3 ст. 42 цього Кодексу – право підозрюваного, обвинуваченого, членів їх сімей, близьких родичів на проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки; ч. 1 ст. 56, у якій визначено таке саме право потерпілого; інші норми КПК України), установлені також і в кримінально-виконавчому законодавстві України (ст. 10 КВК України «Право засуджених на особисту безпеку» [174, с. 224-258]; ч. 1 ст. 104 КВК України «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях», у якій одним із завдань визначено забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб; ст. 105 «Режим особливих умов у колоніях», який вводиться у зв'язку з необхідністю забезпечення безпеки учасників кримінально-виконавчих правовідносин; ст. 106 КВК України «Підстави застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї», однією з яких є вчинення дій засудженими (чи групою цих осіб), що посягають на особисту

безпеку інших осіб); інші норми КВК України.

Порядок забезпечення особистої безпеки у виправних колоніях визначений відомчими нормативно-правовими актами ДПтС України, що регулюють питання організації охорони, нагляду і безпеки та носять конфіденційний характер (наприклад, Інструкція про організацію охорони засуджених у виправних колоніях; Інструкція про організацію нагляду та безпеки у цих КВУ та ін.).

Окремі елементи правового механізму забезпечення особистої безпеки визначені й у розділі XVII ПВР УВП «Порядок пересування засуджених територією установ виконання покарань»; п. 5 розділу XXV цих Правил «Заходи заохочення і стягнення, що застосовуються до засуджених, порядок їх застосування», у якому передбачено право чергових помічників начальників колоній на 48-годинне затримання засуджених, які можуть учинити злочин або щодо яких існує така загроза; розділ XXXIV «Відвідування установ виконання покарань»; інших нормах цих Правил [291].

Разом з тим слід звернути увагу на той факт, що, визначаючи повноваження сторони обвинувачення (§2 глави 3 КПК України) (зокрема, прокурора (ст. 36), керівника органу досудового розслідування (ст. 39 КПК України), а також слідчого органу досудового розслідування (ст. 40 КПК України), законодавець, з одного боку, не відніс до повноважень цих учасників кримінального провадження забезпечення права на особисту безпеку інших учасників досудового розслідування, а, з іншого, – не закріпив право сторони обвинувачення на забезпечення особистої безпеки, що, звичайно, потребує регулювання даного питання на рівні закону (зокрема, і з тих міркувань, що викладені вище (п. 14 ст. 92 Конституції України).

У зв'язку з цим доцільним було б доповнення ст. 36 КПК України «Прокурор» частиною сьомою, а ст. 40 КПК України «Слідчий органу досудового розслідування» – частиною шостою такого змісту: «Прокурор (слідчий) має право на забезпечення особистої безпеки на час виконання

повноважень по розслідуванню кримінальних проваджень, а також в інших випадках, визначених у законі».

Свої особливості мають також інші заходи забезпечення кримінального провадження у виправних колоніях, види яких визначені в ст. 131 КПК України. Зокрема, виклик слідчим чи прокурором учасників кримінального провадження (ст. 133 КПК України) здійснюється через персонал відповідної КВУ, як правило, через чергового помічника начальника колонії, хоча цей порядок у жодному нормативно-правовому акті, включаючи підзаконні, на сьогодні не визначений. Зазначимо, що в умовах виправної колонії навряд чи можна говорити про привід засудженого, що бере участь у кримінальному провадженні (ст. 140 КПК України), тому, що за своїм правовим статусом останній (ст. ст. 7, 9, 107 КВК України) зобов'язаний виконувати встановлені законодавством обов'язки громадян та законні вимоги адміністрації органів і установ виконання покарань, а їх невиконання тягне за собою встановлену законом відповідальність (ст. 132 КВК України «Заходи стягнення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі»), що виступає додатковою правовою гарантією реалізації у виправних колоніях заходів забезпечення кримінального провадження. [166,176].

Свої особливості мають у виправних колоніях й інші заходи кримінального провадження (затримання особи; запобіжні заходи; тимчасове вилучення майна; інші (ст. 131 КПК України), що потрібно знати слідчому, який проводить досудове розслідування злочинів, учинених засудженими в цих колоніях, та що обумовлює необхідність їх закріплення в спеціальних нормах КПК України, зокрема главі 25-1;

д) особливості проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій;

в) особливості протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях.

Таким чином, під загальними положеннями досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, слід розуміти ті загальні вимоги, що визначені для цієї стадії кримінального провадження в

чинному КПК України, та особливості виконання і відбування покарання у вигляді позбавлення волі, що має враховувати слідчий при проведенні кримінальної процесуальної діяльності по даній категорії злочинів.

Саме ці та інші теоретичні й прикладні положення стали підґрунтям для розроблення і обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення правового механізму досудового розслідування у виправних колоніях, а також методичних рекомендацій із здійснення кримінальних проваджень у цих КВУ (Додаток Е). При цьому зміни змісту правового механізму складають ті науково обґрунтовані заходи, що запропоновані в даному дисертаційному дослідженні, а саме – пропозиції щодо:

- а) доповнення КПК України главою 25-1 «Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень у місцях позбавлення волі»;
- б) доповнення ст. ст. 36, 40 КПК України гарантіями забезпечення процесуальної самостійності та особистої безпеки відповідно прокурора та слідчого органу досудового розслідування, у тому числі в умовах виправної колонії;
- в) зміни правових підходів щодо організації реалізації режимних вимог (ст. ст. 102-106 КВК України) у виправних колоніях, що стосуються забезпечення заходів кримінального провадження (розділ II КПК України), а також визначають зміст досудового розслідування з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі.

2.2 Особливості проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у виправних колоніях

Слідчі (розшукові) дії щодо злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, здійснюються відповідно до загальних вимог, визначених у ст. 223 КПК України, а також з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі. О.В. Капліна зауважила, що значення слідчих (розшукових) дій полягає в тому, що вони є

основним способом збирання доказів і основним засобом швидкого, повного та неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження і досягнення його завдань [165, с. 550].

Поняття слідчих (розшукових) дій визначено в ч. 1 ст. 223 КПК України, а саме – це дії, що спрямовані на отримання (збирання) доказів або вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Отже, ключовими системоутворюючими елементами, що складають зміст цього поняття, є докази та доказування.

Проведений аналіз змісту глави 20 КПК України «Слідчі (розшукові) дії» (ст. ст. 223-245) та практики здійснення кримінальних проваджень у виправних колоніях дає підстави стверджувати, що закон передбачає проведення щодо злочинів, учиненими засудженими до позбавлення волі, наступних слідчих (розшукових) дій:

- а) допит, у тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (ст. ст. 224-226 КПК України);
- б) пред'явлення для впізнання: 1) особи (ст. 228 КПК України); 2) речей (ст. 229 КПК України); 3) трупа (ст. 230 КПК України);
- в) обшук (ст. ст. 233-236 КПК України);
- г) огляд: 1) місцевості, приміщень, речей та документів (ст. 237 КПК України); 2) трупа (ст. 238 КПК України); 3) огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239 КПК України);
- д) слідчий експеримент (ст. 240 КПК України);
- е) освідування особи (ст. 241 КПК України);
- є) залучення експерта та проведення експертизи (ст. ст. 242-243 КПК України).

При цьому погоджуємося з тими науковцями, які переконані, що послідовність проведення зазначених вище слідчих (розшукових) дій залежать від конкретних обставин кримінального провадження, внутрішнього переконання слідчого чи прокурора, заявлених стороною захисту клопотань тощо [165, с. 550].

Водночас, як у зв'язку з цим правильно зробила висновок І.В. Басиста, діяльність слідчого, зокрема у виправних колоніях, є соціально важливою та такою, що істотно впливає на суспільні відносини, обмежуючи права певних суб'єктів кримінального провадження, спрямовує свою діяльність на досягнення головної мети – охорону прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які беруть у ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинуватий не був покараний [31, с. 185]. Більше того (і це важливо з огляду вирішення завдань кримінально-виконавчого законодавства у ході здійснення кримінального провадження у виправних колоніях), розслідування слідчим кожного злочину впливає на загальний стан і рівень боротьби зі злочинністю в державі, забезпечення правопорядку і законності, формування громадянського суспільства тощо [236, с. 58].

Ураховуючи це, слідчий визначає тактику здійснення досудового розслідування, одним з елементів якої виступає послідовність проведення слідчих (розшукових) дій. Особливо актуальною така позиція слідчого є в умовах кримінальної процесуальної діяльності, яка проводиться ним щодо злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, ураховуючи, що на їх зміст суттєвим чином впливають й особливості проведення слідчих (розшукових) дій у зазначених КВУ. Мова, зокрема, йде про такі особливості:

1) організації виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, тому, що цей процес є безперервним (перманентним), а тому процесуальна діяльність слідчого в кримінальному провадженні у виправних колоніях носить дуалістичний (від лат. *dualis* – подвійний) [57, с. 211] характер, а саме: з одного боку, пов'язана з реалізацією завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України), а з іншого, – з необхідністю забезпечення кримінально-виконавчої діяльності, яка полягає в тому, що слідчий не може створити будь-яких пільг чи переваг для

засуджених, які беруть участь у кримінальному провадженні, або призупинити на період розслідування виконання (відбування) вироку по попередньому провадженню;

2) забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій у виправних колоніях залежить не тільки від слідчого, а й від персоналу цих КВУ, який бере участь у цьому процесі за вказівкою (наказом) начальника колонії;

3) на відміну від слідчих (розшукових) дій, що проводяться поза межами місць позбавлення волі, коли учасники кримінального провадження мають реальну можливість ухилитися від них, у виправних колоніях зазначена протиправна діяльність є недопустимою та гарантується заходами дисциплінарного реагування щодо засуджених (ст. 132 КВК України), а в цілому – режимом виконання та відбування кримінального покарання у вигляді позбавлення волі (ст. ст. 102, 107 КВК України);

4) протидії розслідуванню злочинів, учинених у місцях позбавлення волі, яка є відмінною за змістом від протидії на волі.

Ураховуючи вище зазначені особливості досудового розслідування у виправних колоніях, можна зробити висновок про те, що в умовах виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі ця стадія кримінальної процесуальної діяльності фактично за змістом є ширшою та виходить за ті межі, що закріплені в розділі III КПК України, а тому в такій ситуації слід говорити не стільки про досудове розслідування, а й про кримінальне переслідування в місцях позбавлення волі.

Додатковим аргументом з цього приводу виступають норми КПК України, зокрема ст. 2 «Завдання кримінального провадження», та КВК України, а саме – ст. 1 «Мета і завдання кримінально-виконавчого законодавства», які по своїй суті та спрямованості відображають зміст загального для них явища – запобігання вчиненню нових злочинів з боку засуджених, що відбувають покарання (у даному випадку – у виправних колоніях). Тобто, проведення слідчих (розшукових) дій у виправних колоніях сприяє досягнення двох основних цілей: а) отримання (збирання) доказів або

перевірку вже отриманих доказів по конкретному кримінальному провадженню; б) виявлення обставин, що сприяли вчиненню засудженим (чи їх групою) злочину в ході відбування покарання у вигляді позбавлення волі, та здійснення дій з їх нейтралізації, блокування, усунення тощо. У зв'язку з тим, що в ст. 91 КПК України «Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні» відсутня зазначена вище обставина, необхідно підтримати науково обґрунтовані пропозиції деяких учених щодо доповнення ч. 1 ст. 91 КПК України пунктом восьмим такого змісту: «У кримінальному провадженні підлягають доказуванню: в) обставини, що сприяли вчиненню злочину» [421, с. 215]. Як у зв'язку з цим у свій час зауважив А.Б. Сахаров, тісний зв'язок цих двох ліній впливу, що здійснюються за дорученням держави органами досудового розслідування і прокуратури, є визначальним і найефективнішим засобом боротьби із злочинністю [334, с. 28].

Щодо необхідності зміни ст. 91 КПК України В.М. Юрчишин [422, с. 157] зазначив такі аргументи: це суттєвий недолік, який необхідно терміново усунути, тому, що спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням є обов'язковим атрибутом кримінального процесу будь-якої демократичної країни світу і займає в ньому чільне місце. Зумовлено це тим, що розслідування кримінальних правопорушень, з одного боку, пов'язане з реакцією суспільства і держави на конкретне кримінальне правопорушення з метою вжиття кримінально-правових заходів до винуватих, а з іншого, – з кримінологічною реакцією суспільства і держави на фактори, що детермінують кримінальні правопорушення, шляхом їх усунення чи блокування. З такою позицією науковця погоджуємось повністю.

Про необхідність доповнення ст. 91 КПК України зазначеною вище обставиною, що підлягає доказуванню в кримінальному провадженні, свідчать і результати та особливості проведення слідчих (розшукових) дій за злочинами, учиненими засудженими у виправних колоніях. Так, допит (ст.

224 КПК України) забезпечується низкою заходів, реалізація яких покладається на адміністрацію виправних колоній, а саме:

1) доставкою засудженого до слідчого представником адміністрації колонії, оскільки, відповідно до вимог ПВР УВП, самостійне пересування цих осіб у виправній колонії дозволяються лише в супроводі представників адміністрації колонії або старших днювальних. У ході чого створюються умови для впливу на засудженого для дачі в ході допиту тих чи інших показів, у яких заінтересована супроводжуюча (так звана внутрішня протидія розслідуванню) його особа або в цілому адміністрація колонії;

2) у ч. 2 ст. 224 КПК України визначено часові межі допиту, ця слідча (розшукова) дія має проводитися з урахуванням установленого у виправних колоніях розпорядку дня (розділ V ПВР УВП), що, у свою чергу, передбачає такі обов'язкові елементи та гарантії забезпечення прав засуджених, як: безперервний восьмигодинний сон; приймання їжі; перевірку наявності засуджених; інші. Крім того, як це впливає зі змісту ст. 129 КВК України та п. 1 розділу V ПВР УВП, засуджені мають право на не менш як двогодинний вільний час на добу, яким вони можуть розпоряджатися на власний розсуд та який визначається в розпорядку дня, тобто в цей період слідчий не може проводити слідчі (розшукові) дії;

3) ч. 9 ст. 224 КПК України передбачено одночасний допит слідчим двох чи більше вже допитаних осіб. Слід констатувати, що ризики протидії досудовому розслідуванню та посягання на особисту безпеку учасників кримінального провадження, включаючи безпеку слідчого, збільшуються, а тому адміністрація виправної колонії вимушена залучати для забезпечення зазначеної слідчої (розшукової) дії злочину додаткову кількість сил і засобів, що, як показує практика, негативно впливає на стан нагляду та безпеки в цілому в даній КВУ;

4) не дивлячись на те, що відповідно до вимог ч. 8 ст. 224 КПК України, засуджений має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона в законі, зазначена особа, яка

використала це право, не може бути притягнута до дисциплінарної відповідальності адміністрацією колонії за невиконання встановлених у законі обов'язків (ч. 1 ст. 9, ч. 3 ст. 107 КВК України) у цій частині, тому, що це його непорушне конституційне право на захист (ч. 1 ст. 63 Конституції України), яке не може тлумачитись у такій ситуації як правопорушення.

Зазначену особливість проведення допиту у виправних колоніях можна також віднести до додаткових аргументів щодо доповнення КПК главою 25-1 «Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень у місцях позбавлення волі», мова про які йшла у попередніх підрозділах цієї дисертації.

У цьому ж контексті можна говорити й про особливості проведення в зазначених КВУ й інших слідчих (розшукових) дій. Зокрема, як правильно зауважила І.В. Басиста, розслідуючи кримінальне провадження, слідчий приймає значну кількість процесуальних рішень, як правило, таких, що обмежують конституційні права громадян (проведення слідчих (розшукових) дій; застосування запобіжних заходів; застосування інших заходів процесуального примусу), визначають припинення чи відновлення розслідування, забезпечують явку учасників процесу, спрямовані на проведення негласних слідчих (розшукових) дій тощо) [31, с. 185-186].

Певні труднощі реалізації в умовах виправних колоній має й така слідча (розшукова) дія, як пред'явлення речей для впізнання (ст. 229 КПК України). Її особливість пов'язана з тим, що, згідно з чинним кримінально-виконавчим законодавством України, для засуджених установлені певні правообмеження щодо володіння, користування та розпорядження своїми особистими речами, а саме:

- 1) відповідно до ч. 2 ст. 115 КВК України, засудженим надається індивідуальне спальне місце і постільні речі. Вони забезпечуються одягом, білизною і взуттям за сезоном з урахуванням статі і кліматичних умов, а в лікувальних закладах – спеціальним одягом і взуттям, які йому забороняється продавати, дарувати або відчужувати в інший спосіб на користь інших осіб

(ч. 4 ст. 107 КВК України);

2) перелік предметів першої потреби для засуджених визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України (ч. 7 ст. 108 КВК України);

3) як зазначено в п. 1 розділу IX ПВР УВП, загальна вага предметів і речей, які перевозить засуджений, не повинна перевищувати 50 кг. Зайві речі здаються на склад УВП і за дорученням засудженого видаються його близьким родичам або йому особисто після звільнення з цієї установи;

4) як це передбачено ст. 102 КВК України та розділом XVII ПВР УВП, у виправних колоніях проводяться огляди і обшуки основних та прилеглих територій виправних колоній, які ніякого відношення до аналогічних слідчих (розшукових) дій не мають і нерідко, як свідчить практика, створюють значні перешкоди для проведення такої слідчої (розшукової) дії, як пред'явлення речей для впізнання (ст. 229 КПК України), та в подальшому впливають на весь процес доказування (ст. 91 КПК України) в кримінальному провадженні;

5) у додатку № 2 до ПВР УВП визначено перелік продуктів харчування, виробів і речовин, які засуджені можуть зберігати при собі, що важливо знати слідчому в процесі розслідуванні злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях.

Свої особливості реалізації в умовах місць позбавлення волі має й така слідча (розшукова) дія, як проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК України), що обумовлено правовим статусом засуджених, а також режимом виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, а саме: а) ні в ст. 8, ні в ст. 107 КВК України, що визначають права засуджених, не сказано про їх право на володіння житлом у виправних колоніях; б) у ч. 1 ст. 115 КВК України «Матеріально-побутове забезпечення засуджених до позбавлення волі» зазначено, що особам, які відбувають покарання в цих КВУ, створюються необхідні житлово-побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни. При цьому, як це витікає зі змісту

ч. 1 розділу VI ПВР УВП «Проведення перевірок наявності засуджених», для забезпечення якості проведення таких перевірок завішувати чи міняти без дозволу адміністрації УВП спальні місця засудженим забороняється. Більше того, згідно з вимогами п. 3 розділу III ПВР УВП, засудженим забороняється самовільно переплановувати, змінювати конструктивні елементи будівель та споруд колонії; споруджувати на різних об'єктах (лазні, пральні, душові, сейфи, будиночки, приміщення та засоби для відпочинку, опалення), а також самовільно залишати призначену для перебування ізольовану територію, приміщення або визначене місце роботи, а також перебувати без дозволу адміністрації колонії в гуртожитках та відділеннях, у яких вони не проживають, або на виробничих об'єктах, на яких вони не працюють; в) за порушення визначених правил користування спальними, житловими та виробничими об'єктами засуджені притягуються до передбачених законом видів юридичної відповідальності (статі 132, 136-137 КВК України) [176, 291].

Чи не найбільше проблем при проведенні слідчих (розшукових) дій у виправних колоніях виникає при здійсненні обшуку (ст. 234 КПК України), що, у першу чергу, пов'язано з режимними заходами, які постійно (планово та позапланово) проводяться відповідно до вимог кримінально-виконавчого законодавства України персоналом цих КВУ. Так, як зазначено в ч. 5 ст. 102 КВК України, засуджені, їхні речі і одяг, а також приміщення та територія колоній підлягають обшуку і огляду, порядок проведення яких визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України. Метою таких заходів є виявлення предметів, виробів, речей та продуктів харчування, що не передбачені переліком, а також грошей, цінних паперів і речей, предметів, які заборонено використовувати в УВП, приготувань до втечі з-під варти, розшуку засуджених, які переховуються, тощо. У той самий час мета обшуку, який проводиться відповідно ст. 234 КПК України, є дещо іншою, а саме: ця дія носить процесуальний, а не кримінально-виконавчий характер та спрямована на забезпечення доказування в кримінальному провадженні у

виправній колонії.

При проведенні слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуку в КВУ, дії адміністрації колонії мають бути в обов'язковому порядку погоджені зі слідчим, який здійснює кримінальне провадження в цих установах. Оскільки досі на нормативно-правовому рівні це питання не вирішено, доцільно це здійснити в КПК України шляхом доповнення його спеціальною главою 25-1 «Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень у місцях позбавлення волі», аргументація з приводу чого наведена в попередніх підрозділах нашого дослідження.

Ураховуючи те, що в штатній структурі виправної колонії (п. 1 розділу II ПВР) передбачені посади медичних працівників, як показує практика, не викликає ніяких труднощів проведення такої слідчої дії, як огляд трупа (ст. 238 КПК України).

У колоніях ведуться різноманітні обліки засуджених, а також щодня вранці та ввечері, у години, визначені розпорядком дня, додатковий час перед прийманням їжі або після цього засудженими проводяться їх перевірки (розділ VI ПВР УВП). У виправних колоніях не виникає практичних проблем при проведенні таких слідчих дій, як освідування особи (ст. 241 КПК України); та експертизи (ст. 242 КПК України).

Разом з тим, слід констатувати, що зміст слідчих (розшукових) дій, які здійснюються у виправних колоніях, обумовлюють, у першу чергу, саме процесуальні особливості їх реалізації, що в кінцевому результаті дає можливість говорити про зазначені дії як своєрідний кримінальний процесуальний та кримінально-виконавчий комплекс дій, спрямованих на забезпечення заходів кримінального провадження та процесу доказування, з одного боку, а також процесу виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі через неможливість його призупинення на час досудового розслідування, з іншого боку (у цьому, власне, й проявляється об'єктивна природа безперервності та перманентності кримінально-виконавчої діяльності).

Отже, слідчі (розшукові) дії у виправних колоніях – це дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих у конкретному провадженні, та інші дії слідчого, що погоджені з адміністрацією цієї КВУ та спрямовані на забезпечення заходів досудового розслідування та в цілому його завдань, визначених у законі.

Змістовні особливості при проведенні досудового розслідування у виправних колоніях мають також негласні слідчі (розшукові) дії (глава 21 розділу III КПК України).

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 246 КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом. На думку В.О. Глушкова та Є.Д. Скулиша, негласність проведення слідчих дій, регламентованих гл. 21 КПК України, виражається в тому, що вони здійснюються приховано не лише від осіб, злочинна діяльність яких документується, але й від усіх інших суб'єктів, що не беруть безпосередньої участі в їх провадженні [165, с. 629]. Крім того, підтримуємо точку зору Д.Й. Никифорчука про те, що зазначена норма дає можливість слідчому (оперативному працівнику) визначати та застосовувати конкретні негласні слідчі (розшукові) дії в процесі отримання доказової бази щодо осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні злочинів, а також у випадках, якщо іншим способом отримати відомості про злочин і злочинця неможливо (гл. 21 КПК України) [250, с. 4]. При цьому, як установили І.М. Копотун та О.С. Стеблинська, з метою унеможливлення випадків отримання доказів шляхом порушення конституційних прав громадян КПК України установлює чіткий перелік негласних слідчих (розшукових) дій, а також порядок їх здійснення [218, с. 14].

У контексті вирішення завдань нашого дисертаційного дослідження важливим є правовий аспект, що відображений у ч. 2 ст. 246 КПК України, а саме: негласні слідчі (розшукові) дії проводяться виключно в кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, ураховуючи те, що

більшість злочинів у виправних колоніях учиняються засудженими, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі за вчинення злочинів саме зазначеної тяжкості (ч.ч. 4-5 ст. 12 КК України).

Законодавець визначив виключний (такий, що не допускає розширеного тлумачення) [60, с. 63] перелік негласних слідчих (розшукових) дій:

- 1) аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України);
- 2) накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України);
- 3) огляд і виїмка кореспонденції (ст. 261 КПК України);
- 4) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України);
- 5) зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України);
- 6) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України);
- 7) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України);
- 8) контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України);
- 9) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України);
- 10) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України).

При цьому деякі науковці цей перелік називають системою негласних слідчих (розшукових) дій [165, с. 629], з чим погодитися не можна, виходячи з етимологічного значення слова «система» (сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням) [60, с. 592] та практики проведення цих кримінальних процесуальних дій, тому, що у кожному конкретно взятому кримінальному провадженні всі передбачені негласні слідчі (розшукові) дії проводяться не завжди: або це не потрібно процесу доказування (ст. 91 КПК України), або це

обумовлено очевидністю вчиненого діяння та явкою особи з повинною, або з інших підстав та обставин, указаних у законі (ч. 8 ст. 233 КПК України). Більше того, у законі (зокрема, у ст. 246 КПК України) на сторону обвинувачення (§ 2 глави 3 КПК України) не покладається обов'язок щодо проведення всіх негласних слідчих (розшукових) дій в окремо взятому кримінальному провадженню. Такий висновок ґрунтується, крім цього, на результатах вивчення слідчої практики, включаючи здійснення досудового розслідування за злочинами, учиненими засудженими у виправних колоніях (Додаток Д).

На організацію та в цілому на ефективність проведення негласних слідчих (розшукових) дій у зазначених КВУ впливають певні обставини, що обумовлені особливостями виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, а також здійснення ОРД у виправних колоніях (ст. 104 КВК України). До таких обставин, зокрема, відносяться:

1. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах виправних колоній створює додаткові ризики для розшифровки негласних сил та джерел, тому, що ці заходи здійснюються в середовищі осіб, що частково ознайомлені з методами, формами та засобами ОРД.

Виходячи з цього, слідчий, який проводить досудове розслідування у виправних колоніях, при вирішенні питання щодо проведення негласних (розшукових) дій має провести консультації з керівництвом оперативного підрозділу колонії, а також вимогами проведення ОРД у місцях позбавлення волі.

У зв'язку з цим доцільним було б доповнення ч. 6 ст. 246 КПК України в кінці реченням такого змісту: «При проведенні негласних слідчих (розшукових) дій слідчим самостійно він має право використовувати можливості спеціаліста відповідно до вимог, визначених у ст. 71 цього Кодексу».

2. Значна частина негласних слідчих (розшукових) дій, що проводяться у виправних колоніях, співпадає за змістом з аналогічними оперативно-

режимними та запобіжними заходами, що, з одного боку, спрощує спрямованість дій кримінально-процесуального характеру, а з іншого, створює загрозу знищенню слідів злочину, а, в кінцевому результаті, – усьому процесу доказування, тому, що виступає однією з форм протидії розслідуванню злочинів у цих КВУ. Це стосується таких негласних слідчих (розшукових) дій:

а) аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України).

Так, відповідно до вимог ч. 1 ст. 103 КВК України «Технічні засоби нагляду і контролю», адміністрація колонії має право використовувати аудіовізуальні, електронні та інші технічні засоби для попередження втеч та інших злочинів, порушень установленого законодавством порядку відбування покарання, отримання необхідної інформації про поведінку засуджених. При цьому, відповідно до ч. 2 ст. 103 КВК України, адміністрація зобов'язана повідомити засуджених про застосування технічних засобів нагляду і контролю.

Відповідно до положень ст. 260 КПК України, аудіо-, відеоконтроль є різновидом втручання в приватне спілкування особи, яке проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування. Згідно з ч. 2 ст. 265 КПК України, зміст інформації, одержаної внаслідок здійснення зняття відомостей з електронних інформаційних систем або їх частин, фіксується на відповідному носіїві особою, яка здійснювала зняття та зобов'язана забезпечити оборону, збереження або передавання інформації.

Цінність та одночасно негласність доказів (ст. 85 КПК України), що отримані в ході зняття інформації з технічних засобів нагляду за засудженими, полягає в тому, що вони здійснюються цілодобово та постійно (безперервно) у відділеннях соціально-психологічної служби, локальних секторах, камерах, прогулянкових двориках, у місцях праці засуджених,

їдальнях, клубах та закладах охорони здоров'я, про що кожен із них інформується під розпис [166, 176, 291].

Таким чином, слід визнати, що наглядово-контрольні заходи, що здійснюються адміністрацією виправної колонії з використанням аудіовізуальних та інших технічних засобів, по суті співпадають з аналогічними негласними слідчими (розшуковими) діями;

б) накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України).

Відповідно до вимог закону, накладення арешту на кореспонденцію особи без її відома проводиться у виняткових випадках на підставі ухвали слідчого судді (ч. 1 ст. 261 КПК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 107 КВК України, засуджені до позбавлення волі мають право здійснювати листування з особами, які знаходяться за межами колоній, а також надавати пропозиції, заяви і скарги в усній чи письмовій формі від свого імені. При цьому, згідно з вимогами ч. 3 ст. 113 КВК України, кореспонденція, яку одержують і надсилають засуджені до відбування покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівня безпеки, підлягає перегляду.

Згідно з вимогами п. 1 розділу XII цих Правил, відправлення листів засудженими здійснюється без обмеження їх кількості але тільки через адміністрацію виправних колоній. Листи, виконані тайнописом, шифром та такі, що містять відомості, які не підлягають розголошенню, адресату не надсилаються, засудженим не вручаються, а вилучаються. У разі вилучення такої кореспонденції адміністрація УВП повідомляє засудженого під особистий підпис про підстави вилучення.

Важливими в контексті вирішення завдань кримінального провадження є ті положення ПВР УВП, що стосуються безпосередньо досудового розслідування, а саме: у п. 1 розділу XII зазначено, що в разі наявності в засудженого копій документів, які були зроблені під час досудового розслідування та судового розгляду справи та які зберігаються на складі

УВП, за заявою засудженого, адміністрація установи надає йому ці копії в разі потреби, пов'язаною з реалізацією його прав та законних інтересів.

Таким чином, накладення арешту на кореспонденцію засуджених (листи усіх видів, бандеролі, посилки, інші матеріальні носії передання інформації між особами) (ст. 261 КПК України) за змістом співпадає з кримінально-виконавчою діяльністю адміністрації виправних колоній (ст. ст. 109 КВК України «Придбання засудженими до позбавлення волі літератури і письмового приладдя»; ст. 110 КВК України «Побачення засуджених до позбавлення волі з родичами, адвокатами та іншими особами. Телефонні розмови»; ст. 112-114 КВК України (одержання засудженими посилок (передач), бандеролей, грошових переказів, листування; інші), що, з одного боку, створює належні умови для доказування (ст. 91 КПК України) в кримінальному провадженні у виправній колонії, а з іншого, якщо така можливість слідчим не використовується або це здійснюється не у повній мірі, призводить до втрати слідів учиненого злочину та в кінцевому результаті використовується засудженими для протидії досудовому розслідуванню в місцях позбавлення волі [165, 176, 291].

Зазначена єдність негласних слідчих (розшукових) дій та режимно-запобіжних заходів, що здійснюються в межах виконання та відбування покарань у вигляді позбавлення волі, свідчить про те, що розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, здійснюється не стільки з метою реалізації завдань кримінального провадження, а й спрямоване на досягнення цілей кримінального переслідування в місцях позбавлення волі, яке є більш об'ємним правовим процесом, тому, що передбачає здійснення комплексу заходів кримінально-процесуального, організаційного, кримінально-виконавчого, оперативно-розшукового характерів, що спрямовані на забезпечення кримінального провадження та кримінально-виконавчої діяльності у цих виправних колоніях;

в) зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України).

Зазначена негласна слідча (розшукова) дія має великі потенційні можливості щодо отримання доказів в кримінальному провадженні у виправних колоніях, ураховуючи те, що відповідно до ч. 5 ст. 110 КВК України засуджені мають право на користування мережами рухомого (мобільного) зв'язку без обмеження їх кількості під контролем адміністрації, а також користуватися глобальною мережею Інтернет. Більше того, ураховуючи те, що згідно з вимогами ч. 2 ст. 264 КПК України не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частин, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту, для реалізації в зазначених КВУ даної негласної слідчої (розшукової) дії створені досить ефективні потенційні можливості в нормах кримінально-виконавчого законодавства України, що є наочним підтвердженням єдності мети та завдань усіх видів політики у сфері боротьби із злочинністю (у даному випадку – кримінальної процесуальної та кримінально-виконавчої), а також виступає одним з аргументів посилення координації дій та взаємодії слідчого і служб та підрозділів виправної колонії з питань кримінального переслідування в місцях позбавлення волі;

г) інші види негласних слідчих (розшукових) дій.

Так, до публічних недоступних місць у виправних колоніях, обстеження яких передбачено ст. 267 КПК України, відносяться лише службові кабінети, складські приміщення, приміщення варт охорони та інші подібні місця, доступ на які засудженим не дозволяється. Зокрема, як зазначено в п. 2 розділу XXI ПВР УВП, забороняється використовувати працю засуджених:

1) на всіх роботах і посадах у територіальних органах управління ДКВС України ; адміністративних будівлях, у яких розміщується персонал з охорони УВП;

2) у приміщеннях, де розміщені зброя, спецзасоби та службова документація;

3) на роботах, пов'язаних з устаткуванням для множення документів, радіотелеграфною та телеграфною технікою (за винятком лінійних монтерів у присутності представників адміністрації виправних колоній);

4) на інших видах робіт, що вказані в зазначеному пункті Правил.

Додатковим аргументом щодо вирішення питань стосовно доступності та недоступності публічних місць у виправних колоніях виступають положення ч. 3 ст. 267 КПК України, у якій зазначено, що приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку з відбуттям покарання, затримання, взяттям під варту тощо). Разом з тим варто зазначити, що в цій нормі законодавець, як видається, дещо невдало використовував слово «відбуття» покарання, у той самий час, коли в нормах кримінального та кримінально-виконавчого законодавства застосовано слово «відбування» (ст.ст. 74-87 КК України; статті 1, 3-6 та ін. КВК України) [165, 176, 177].

Виходячи із викладеного вище вважаємо за доцільне виключити з ч. 3 ст. 267 КПК України слово «відбуття» та замінити його словом «відбування», що не тільки буде відповідати логіці кримінально-виконавчої діяльності та етимологічному значенню цих слів, але й відобразить правову культуру законодавця.

Практично аналогічними за змістом та такими, що сприяють створенню належної доказової бази по кримінальному провадженню, є такі негласні слідчі (розшукові) дії, як установлення місцезнаходження радіоелектричного зв'язку (ст. 268 КПК України), процес вилучення в засуджених мобільних телефонів, що не зареєстровані в установленому законодавством порядку та джерела походження яких і потрапляння до засуджених встановити іноді не можливо (ч. 7 ст. 102 КВК України).

Такі самі потенційні можливості для успішної реалізації у виправних колоніях, як показує практика, має така негласна слідча (розшукова) дія, як спостереження за особою, річчю або місцем, яка забезпечуються технічними

засобами нагляду і контролю за засудженими (ст. 103 КВК України) та визначеними в законі формами, методами і засобами ОРД у колоніях (ст. 104 КВК України).

Цими самими технічними засобами (ст. 103 КВК України) забезпечуються умови для ефективного проведення аудіо-, відеоконтролю місця у виправних колоніях (ст. 270 КПК України).

З урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, як детермінанти, що впливають на ефективність досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, не виникає значних труднощів при реалізації негласних слідчих (розшукових) дій, які пов'язані з негласним отриманням зразків, необхідних для порівняльного дослідження. Зокрема, відповідно до чинного кримінально-виконавчого законодавства України засудженим надаються медико-санітарні послуги (ст. 116 КВК України); здійснюється примусове лікування (ст. 117 КВК України); забезпечується загальноосвітнє та професійно-технічне навчання (ст. ст. 125-126 КВК України); інші послуги та гарантії реалізації їх прав і законних інтересів, які створюють належні умови для проведення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії [176].

Щодо інших негласних (розшукових) дій, визначених у § 3 глави 21 КПК України контроль за виконанням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272); засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 273); використання конфіденційного співробітництва (ст. 275), зазначимо, що їх провадження регламентується нормативно-правовими актами, пов'язаними з режимом таємності, а тому в цій дисертації зазначені питання до завдань дослідження віднесені не були, хоча, звичайно з урахуванням новел, що закріплені в КПК України 2012 року, мають бути вивчені в межах окремої спеціальної наукової розробки.

У ст. 271 КПК України, зокрема в ч. 5, законодавець зазначив, що

порядок і тактика проведення контрольної поставки, контрольованої та оперативної закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину визначається законодавством. У той самий час щодо таких негласних слідчих (розшукових) дій, як виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України) та використання конференційного співробітництва (ст. 275 КПК України), такої нормативної визначеності не здійснено, що певною мірою не співвідноситься із загальними засадами кримінального провадження (ст. 7 КПК України) і не забезпечує правові гарантії та наслідки діяльності в кримінальному провадженні у випадках викриття, смерті, отримання каліцтва та інших тяжких наслідків для учасників цих негласних слідчих (розшукових) дій [165].

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне доповнити ст. 272 КПК України частиною п'ятою, а ст. 275 цього ж Кодексу – ч. 3 – такого змісту: «Порядок і тактика провадження зазначених негласних (розшукових) дій регулюється спеціальними законами».

3. Незважаючи на те, що в кримінально-виконавчому законодавстві України, зокрема в ст. 104 КВК України, ОРД визначена як один із напрямів оперативно-службової діяльності персоналу ДКВС України, основним завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, в умовах здійснення у виправних колоніях досудового розслідування ОРД проводиться не для забезпечення процесу виконання та відбування покарання, а й для забезпечення успішної реалізації завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України), що, у свою чергу, надає їй змісту специфічного (особливого) характеру, який, без сумніву, має бути закріплений у спеціальних нормативно-правових актах, що регулюють питання оперативно-розшукової діяльності в місцях позбавлення волі та визначають особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій, ефективне вирішення яких має пряме відношення до таких проблем, як: взаємодія; координація; протидія розслідуванню злочинів у місцях

позбавлення волі.

Отже, можна зробити висновок про те, що негласні слідчі (розшукові) дії, які здійснюються в межах кримінального провадження у виправних колоніях, – це такий різновид слідчих (розшукових) дій, які вчиняються в зазначених КВУ з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі та пов'язані з отриманням відомостей, які не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України, а правові гарантії та результати участі в них інших осіб визначені в спеціальних законах.

Такий підхід дозволяє та одночасно виступає додатковим аргументом щодо доповнення КПК України главою 25-1 «Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень у місцях позбавлення волі». Підтримуємо точку зору В.М. Гринчака про те, що використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій для формування доказів у кримінальному провадженні – це проблема, яка виникла з прийняттям нового КПК України та розглядається на стику кримінального процесу, ОРД, а також має як теоретичний, так і практичний аспект [250, с. 118].

Основні засади організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні визначено в «Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» [128], проте в ній не враховано ряду проблем, які виникають під час розслідування злочинів [257].

2.3 Особливості, суб'єкти, форми та способи протидії досудовому розслідуванню у виправних колоніях

Особливості протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, обумовлені тими детермінантами, що й при проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Разом з тим слід зауважити, що на їх зміст мають суттєвий вплив ті обставини, які пов'язані із: а) суб'єктивним складом протидії; б) її формами; в) способами; г) ефективністю діяльності сторони обвинувачення (§ 2 глави 3 КПК України), а також інших осіб, залучених до участі в кримінальному провадженні.

У контексті розробки науково обґрунтованих заходів з удосконалення правових механізмів, спрямованих на подолання, нейтралізацію, блокування тощо протидії досудовому розслідуванню в зазначених КВУ, важливим є володіння слідчим та загалом стороною обвинувачення інформацією про змістовні елементи вчинення злочинів у виправних колоніях. Мова, у першу чергу, йде про ті ознаки її кримінологічні характеристики, що мають безпосереднє відношення до змісту досудового розслідування та підлягають доказуванню в кримінальному провадженні в цих КВУ (місце, спосіб, час, винуватість особи, інші обставини, що визначені в ст. 91 КПК України). Такий підхід до висвітлення цієї проблематики, крім цього, викликаний тісним об'єктивним правовим зв'язком усіх видів діяльності (кримінально-правової, кримінальної процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної) у сфері боротьби із злочинністю, а також її метою і завданнями, що визначені в кожній із зазначених галузей законодавства (статті 1, 50 КК України, ст. 2 КПК України, ст. 1 КВК України, інших нормах).

У загальній структурі злочинів, що вчиняються засудженими у виправних колоніях: а) 4,9% – у виправних колоніях максимального рівня безпеки (ч. 2 ст. 18, ст. 140 КВК України), рівень злочинності в яких у розрахунку на 1 тис. засуджених становив 3,95; б) 4% – у виправних колоніях середнього рівня безпеки (ч. 2 ст. 18, ст. 139 КВК України), рівень злочинності в яких у розрахунку на 1 тис. засуджених становив 3,75; в) 4,9% – у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання (ч. 2 ст. 18, ст. 138 КВК України), рівень злочинності при цьому становив 2,21; г) 0,6% – у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з

полегшеними умовами тримання (ч. 2 ст. 18, ст. 138 КВК України), при цьому рівень злочинності становив 0,9 [300].

Як показали результати нашого дослідження, 50,1% у загальній структурі злочинності у виправних колоніях в УВП і СІЗО вчинено в житлових зонах; 7,2% – у виробничих зонах; 7% – на контрагентських об'єктах; 14% – у дисциплінарних ізоляторах та приміщеннях камерного типу; 21,7% – на інших об'єктах; 91,7% – учинені засудженими в робочі дні [15].

Таким чином, варто визнати, що одне із завдань, визначених у ст. 1 КВК України, – запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень засудженими в ході їх відбування – персоналом органів та установ виконання покарань не виконується, а тому роль слідчих, які відповідно до ст. 216 КПК України здійснюють досудове розслідування в кримінальних провадженнях щодо вчинення злочинів у виправних колоніях України, має бути зміненою, шляхом доповнення обов'язком слідчого (ст. 40 КПК України) та прокурора (ст. 36 КПК України) в частині виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів.

Як свідчить практика, неналежним чином виконується в ДКВС України й інше визначене на законодавчому рівні завдання – запобігання вчиненню злочинів іншими особами. Зокрема, щорічно персонал органів та установ виконання покарань стає суб'єктом різноманітних злочинів, що вчиняються щодо засуджених або пов'язані з посяганням на інші об'єкти кримінально-правової охорони (злочини у сфері службової діяльності; проти правосуддя; у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин тощо) [175]. Так, за даними Міністерства юстиції України, у 2016 році стосовно персоналу ДКВС України розпочато досудове розслідування в 102-х кримінальних провадженнях, протягом січня – березня 2017 року – 29-и таких кримінальних провадженнях [311].

Одним із завдань кримінально-виконавчого законодавства України (ч. 2 ст. 1 КВК України) є також визначення порядку застосування до

засуджених заходів впливу з метою їх виправлення і профілактики асоціальної поведінки, яке також на практиці реалізується неповною мірою. Зокрема, щорічно засуджені у виправних колоніях учиняють різноманітні порушення вимог установленого порядку відбuvання покарання.

Слідчими підрозділами Національної поліції у 2016 році розпочато досудове розслідування в 1 140 кримінальних провадженнях за фактами вчинення кримінальних правопорушень в органах та установах колишньої ДПСУ, у 2015 році – 134 963, або 1,6 правопорушення в розрахунку на 100 тис. засуджених [15]. При цьому в 66 059 випадках, або 36,4%, на засуджених покладалось стягнення начальниками установ (ст. 135 КВК України) та 45 363 випадках (36,4%) – правами начальників відділень соціально-психологічної служби (ч. 3 ст. 135 КВ України). Як у зв'язку із цим зауважила І.С. Михалко, примус як феномен соціального життя неможливо усунути, і від його ролі багато в чому залежить рівень соціальної справедливості, громадянської свободи та формальної рівності в суспільстві [224, с. 68], що важливо враховувати слідчим ОВС, які здійснюють розслідування злочинів у виправних колоніях України, зокрема, в контексті з'ясування правомірної та ефективної протидії персоналом ДКВС України протиправній поведінці засуджених у місцях позбавлення волі.

За даними ДКВС України станом на 01 травня 2018 року в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, розташованих на території, що контролюється українською владою, тримається усього 56 941 особа.

З них у 12 слідчих ізоляторах та 17 установах виконання покарань з функцією СІЗО тримається 19 449 осіб узятих під варту та засуджених, з них на стадії досудового розслідування – 1 947 осіб, судового розгляду (до винесення вироку) – 9 667.

У 113 кримінально-виконавчих установах – 37 350 засуджених. У 7 колоніях максимального рівня безпеки – 1 759 осіб, у 32 колоніях середнього рівня безпеки для неодноразово засуджених – 16 082, у 27 колоніях середнього рівня безпеки для вперше засуджених – 10 277, у 7 колоніях

мінімального рівня безпеки із загальними умовами для тримання чоловіків – 1 205, у 4 колоніях мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами для тримання чоловіків – 433, у 11 колоніях для тримання жінок – 1 553, у 4 спеціалізованих лікувальних закладах – 698, в лікувальних закладах при виправних колоніях та СІЗО – 1 075, у 21 виправному центрі – 1 636, у 6 виховних колоніях (для неповнолітніх) – 142.

Серед засуджених 1 556 особи відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі, 490 – у вигляді арешту.

Криміногенний склад засуджених до позбавлення волі (станом на 01. 01. 2018 р.): 6,8 тис. осіб засуджені на строк понад 10 років, 7 366 – за умисне вбивство, 3 062 – за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження, 8 572 – за розбій та грабіж, 12 107 – за крадіжку, 761 – за зґвалтування, 15 – злочини проти основ національної безпеки.

Крім того, як показує практика, щорічно основною проблемою ДКВС України, на вирішення якої мають бути спрямовані зусилля слідчих у ході розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, є проникнення на об'єкти, що охороняються, заборонених предметів і грошей [156, с. 61–63]. Так, тільки у 2017 році в порівнянні з 2016 роком у 53 рази більше вилучено в засуджених доларів США, на 25% – колючо-ріжучих предметів; на 12% – спиртних напоїв; на 12 % – мобільних телефонів.

Усе це свідчить про те, що ні адміністрація виправних колоній, ні слідчі, ні інші учасники кримінального провадження неефективно в цьому напрямі та не руйнують детермінант розвитку в місцях позбавлення волі такого суспільно небезпечного явища.

Таким чином, слід констатувати, що найкриміногенними та одночасно потенційно налаштованими на протидію розслідуванню злочинів є засуджені, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки, тобто особи, що вчинили тяжкі або особливо тяжкі злочини, а також ті з них, що раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі, що важливо знати як слідчим, так і іншим учасникам кримінального провадження за

злочинами, учиненими засудженими в зазначених виправних колоніях.

Тобто, протидія кримінальному переслідуванню існує з того часу, коли держава стала притягувати до відповідальності винуватих осіб у вчиненні злочинів та інших правопорушень [66, с. 93]. При цьому способи та форми протидії були різноманітними, але всі мали одну мету – уникнення кримінальної відповідальності. Так, тільки у 2016 році місцеві загальні суди відклали розгляд у 89,2 тис. справ, що на 15 % більше порівняно з попереднім роком, або 58,9 % від кількості тих, що перебували в провадженні. Станом на 1 січня 2017 р. кількість справ, розгляд яких відкладено, становила 21,8 тис.

До тривалого перебування справ на розгляді місцевих загальних судів, як і в попередні роки, призводила неявка на судові засідання учасників кримінального провадження. Так, через неприбуття (неявку) обвинувачених, свідків, захисників, прокурорів та інших учасників процесу відкладено розгляд 14,4 тис. справ, що на 65,7 % більше від кількості справ, розгляд яких станом на 1 січня 2017 року відкладено. Із них через неприбуття (неявку) обвинуваченого – 8,6 тис. справ; неприбуття (неявку) захисника – 1,9 тис. [350].

При цьому суди у 2017 році приймали рішення про привід підозрюваних у 8,1 тис. справ, про привід обвинуваченого – у 12,9 тис. справ, що на 6,9 % більше, ніж у попередньому році; із них не виконано постанови судів про привід обвинуваченого – у 5,6 тис. справ, або 43,6 %. Місцеві загальні суди змінили обвинуваченому запобіжний захід на взяття під варту у 415 справах, що на 33,3 % менше, ніж у 2016 році.

На 50,6 % збільшилася кількість справ, у яких відкладено розгляд через нездійснення доставки до суду обвинуваченого, який перебуває під вартою, – 1,8 тис., або 8,2 % від кількості тих справ, розгляд яких станом на 01.01.2017 р. відкладено. Найбільший відсоток відкладених з цієї причини справ спостерігався в місцевих загальних судах областей: Кіровоградської – 16 %, Дніпропетровської – 15,6 %; Миколаївської – 14,1 %; Луганської – 11,2 %;

Херсонської – 10,7 %. Найменший відсоток таких справ зафіксовано в місцевих загальних судах Волинської – 2,9 %, Львівської – 3,3 % , Чернігівської областей – 4 % [14].

Зазначені способи ухилення від кримінального переслідування в повній мірі мають місце й при розслідуванні злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях. Зокрема, вивчення архівних кримінальних справ (проваджень) (Додаток Д) показало, що найбільш поширеним способом ухилення засуджених є імітація захворювання підозрюваними та обвинуваченими (до 67% у загальній структурі всіх ухилень). Інші способи ухилення цих учасників кримінального провадження мали такий вигляд: а) імітація захворювання потерпілими (до 12%); б) аналогічна діяльність свідків і понятих (до 15%); в) імітація захворювань іншими учасниками кримінального провадження (близькими родичами засуджених (підозрюваних і потерпілих); працівниками виправних колоній) – до 6%). Крім цього, не менш популярним способом протидії кримінальному розслідуванню у виправних колоніях є неявка по хворобі на слідчі дії захисників як підозрюваних (до 17% із всіх випадків їх неприбуття до органів досудового розслідування), так і захисників потерпілих (до 9%). У зв'язку з розшуком підозрюваних у виправних колоніях зупинялося досудове розслідування (статті 280-281 КПК України) в 13% кримінальних проваджень.

Серед інших способів протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, установлено наступні: а) дача неправдивих показів свідками (21%); б) дача неправдивих показів та відмова від них з боку потерпілих (19%) в) дача неправдивих свідчень підозрюваним (обвинуваченим) (29%); г) створення штучних доказів та зговір підозрюваного та захисника (5%); г) відмова давати покази потерпілим (4%); д) відмова давати покази підозрюваним (31%); е) інші (Додаток Д).

Усе викладене є однією з форм та елементом загальної протидії кримінальному провадженню, що вчиняються різноманітними суб'єктами і

учасниками кримінального провадження (глава 3 КПК України), а також іншими особами. Без сумніву, що без визначення загальних способів цієї форми протидії, їх знання та розуміння неможливо встановити її особливі прояви, зокрема в місцях позбавлення волі. Крім того, у зв'язку з необхідністю вироблення науково обґрунтованих заходів із подолання зазначеної протидії в місцях позбавлення волі постановка цього питання як окремого елемента предмета дослідження є обґрунтованою та очевидною.

А.П. Закалюк зауважив, що злочинність у ХХІ столітті перетерпіла суттєві якісні та кількісні зміни, а саме: пошук засобів виживання, задоволення в будь-який спосіб нагальних потреб призвели значну масу населення, передусім молоді, до нехтування правом і законом, протиправної поведінки та злочинних проявів [115, с. 5]. Змінились і підходи вчених щодо визначення змісту поняття «протидія кримінальному судочинству». К.В. Муравйов зауважив, що попередження ухилення громадян, які притягаються до кримінальної відповідальності, від органу досудового розслідування та суду, відбування покарання і виконання певних обов'язків є одним з найважливіших напрямів розшукової роботи органів внутрішніх справ [233, с. 68]. Зміст цієї діяльності він небезпідставно пов'язує зі здійсненням системи заходів процесуального, оперативно-розшукового, адміністративно-правового, виховного і режимного характеру, тобто протидію осіб з метою ухилення від кримінального провадження він розглядає через зазначені форми і види суспільних відносин. Р.Ю. Савонюк суть цієї проблеми виразив таким чином: «Виникає питання, що це – криміналізація суспільства перехідного періоду чи спроба таким шляхом вийти з того становища, у якому воно знаходиться зараз; грубе порушення чинного закону, чи недієвість самих законів; невміння чи неможливість працювати на основі закону тим, хто наділений правом його застосувати?» [329, с. 65].

Отже, науковці по-різному розглядають протидію кримінальному провадженню. Зокрема, П.А. Муравйов і М.А. Митрохін з точки зору змісту оперативно-розшукової діяльності під протидією розуміють таку діяльність

організованих злочинних структур, яка спрямована на нейтралізацію діяльності цих органів та їх дискредитацію шляхом використання протиріч, що склалися в суспільстві, прогалин існуючого законодавства, недоліків у діяльності правоохоронних органів [234, с. 17]. При такому підході, як зауважив І.П. Козаченко, функціонування оперативних підрозділів, зміст державно-правових завдань, які перед ними ставляться, потрібно розглядати на рівні оперативно-розшукової політики, яка є складовою кримінальної та кримінально-процесуальної політики в державі [142, с. 156]. Більше того, у контексті з'ясування змісту терміну «протидія», як вважає В.Л. Ортинський, для оперативно-розшукової діяльності досить важливим елементом є правозастосовча діяльність, яка трансформується в реалізацію правоохоронними органами своїх повноважень у сфері протидії злочинності засобами ОРД [260, с. 260]. В.М. Антонов, В.П. Кувалдін та В.І. Попов розуміють під протидією реакцію кримінального середовища на охоронну діяльність держави з широким використанням різних механізмів, які забезпечують безпеку злочинних структур від правосуддя [20, с. 4]. Така протидія – це складний комплекс різносторонніх способів, хитрощів, т. ін. злочинців, які перешкоджають ефективному запобіганню, виявленню, розкриттю, розслідуванню та судовому розгляду вчинених ними злочинів та сприяють максимальному пом'якшенню покарання. Аналогічну позицію з цього питання займають І.А. Климов і Г.К. Синілов, які переконані, що протидія кримінального середовища – це навмисне вчинення проступків, поведінка і дії, спрямовані на перешкоджання здійсненню спеціального контролю над нею, ефективному виконанню завдань правоохоронної функції держави з метою ухилення від відповідальності винуватих осіб за вчинене, або пом'якшення відповідальності [139, с. 22]. Р.С. Белкін вважає, що протидія передбачає навмисну діяльність з метою перешкоджання вирішення завдань розслідування [41, с. 129], тобто, фактично, і він в основі протидії вбачає свідомі вчинки осіб, які пов'язані з їх ухиленням від кримінальної відповідальності.

З точки зору В.А. Роменця та О.В. Киричука, вчинок – універсальний і єдиний у своєму роді осередок людської діяльності, який виражає спосіб існування людини у світі, виступає постійно діючим фактором історичних форм прогресу. Вчинок – основна одиниця соціальної поведінки. Першим моментом вчинку є ситуація, другим – мотивація. Реальний взаємний перехід цих двох моментів є вчинковий акт, а результатом вчинкової дії – подія [262, с. 401]. З огляду на це погоджуємося з точкою зору вчених, які до суб'єктів протидії відносять свідків, потерпілих, слідчих, прокурорів і суддів, так як зміст протидії передбачає діяльність тих осіб, які здійснюють вчинки, що спрямовані на ухилення від кримінальної відповідальності (О.Ф. Волинський, В.П. Лавров) [66, с. 94]. На думку В.М. Панчука, усебічне розкриття причин, які детермінують ту чи іншу поведінку людини, її дії і вчинки, неодмінно передбачає аналіз тих психологічних моментів, якими вони визначаються, тобто аналіз сукупності мотивів, що зумовлюють конкретну поведінку [263, с. 98]. Саме цим, на нашу думку, слід керуватися при визначенні суб'єктів протидії кримінальному провадженню, що підтверджується висновками інших вчених [263, с. 31]. І.В. Нецкін у зв'язку з цим зазначив, що не можливо відносити до злочинців чи їх зв'язків суддю, прокурора, слідчого (з точки зору кримінального процесу), але корумповані представники структур, на жаль, виявляються і злочинцями, і їх зв'язками [249, с. 18].

Безсумнівно, з цих міркувань можна відносити до суб'єктів протидії кримінальному провадженню свідків, потерпілих, захисників, експертів та інших учасників кримінального провадження, включаючи осіб, які надають безоплатну правову допомогу для ув'язнених під варту та засуджених, так як вони переслідують не тільки протилежні цілі, ніж злочинці, але й вчиняють подібні з останніми дії з певної мотивації (через страх, у результаті психічного та фізичного насильства з боку злочинців, т. ін.).

Отже, якщо узагальнити зазначені вище наукові підходи щодо визначення поняття «протидія кримінальному провадженню», то можна

сформулювати власне визначення поняття «протидія розслідуванню злочинів у виправних колоніях», а саме – це умисна діяльність осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності (підозрювані, обвинувачені), що здійснюється різноманітними формами і способами та спрямована на створення перешкод для слідчого органів досудового розслідування, прокуратури та суду в цих КВУ в ході реалізації завдань кримінального провадження, а також з метою ухилення винних осіб від передбачених законом заходів процесуального примусу та покарання або створення таких умов іншими особами.

Таким чином, системоутворюючими елементами цього поняття, що складають його зміст, є:

1. Умисна вина суб'єктів протидії.

Це витікає зі змісту терміну «ухилення», що передбачає невиконання особою обов'язків, які витікають з її правового статусу (наприклад, ухилення від відбування покарання – ст. ст. 389-390 КК України) [245, с. 891].

2. Діяльність суб'єкта протидії (дія чи бездіяльність).

У кримінальному праві підставою юридичної відповідальності є діяння (дія чи бездіяльність), що й стало однією із системоутворюючих ознак цього поняття [243, с. 8-9].

3. Особи, які притягуються до кримінальної відповідальності.

Такими, відповідно до ст.18 КК України, є суб'єкти злочинів, а згідно зі статтями 42, 43 КПК України – підозрювані, обвинувачені, виправдані та засуджені.

4. Різноманітні перешкоди, що вчиняються суб'єктами протидії (вербального, письмового, поведінкового, матеріального та іншого характеру).

5. Органи досудового розслідування, прокуратури і суду.

Процесуальний статус цих суб'єктів кримінальних процесуальних правових відносин визначений у КПК України, а їх перелік є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає (ст. ст. 36, 38, 39, 40 КПК України).

6. Об'єкт протидії – завдання кримінального провадження (ст. 2 КПК України).

З цього приводу О.Ф. Кістяківський зауважив, якщо кримінальний суд розглядати з його зовнішньої точки зору як сукупність матеріальних дій, які слугують для відправлення інтелектуального суду або судження, то найближча і безпосередня його мета полягає в тому, щоб суд або судження інтелектуально співвідносилось з істиною [138, с. 27].

7. Форми та способи протидії.

8. Метою протидії є ухилення суб'єктів, які її вчиняють від кримінальної відповідальності (ст. 2 КК України), а також створення таких умов іншими особами (близькими родичами засуджених, захисниками, персоналом виправних колоній; ін.).

Крім визначення змісту поняття «протидії», важливе теоретичне та практичне значення має з'ясування її стадій, форм, способів та особливостей реалізації в місцях позбавлення волі. У науці виділяють чотири стадії протидії, кожна з яких включає певну систему дій, які протиставляються її суб'єктами процесу розслідування з моменту зародження злочинного наміру [185, с. 131].

Перша із них, зокрема, передбачає: а) спостереження за об'єктом злочинного посягання; б) налагодження злочинних зв'язків; в) створення неправдивого алібі; г) повідомлення інформації про злочин шляхом переписки, бесід.

Друга стадія включає: а) конспірацію злочинних зв'язків; б) створення тайників; в) приготування предметів і засобів маскуванню злочину; г) вибір місця, часу та інших умов учинення злочину; д) проведення експерименту з метою перевірки можливості вчинення тих чи інших дій, які мають бути виконані при вчиненні злочину.

До третьої стадії відносяться дії: 1) легендування особи; 2) виготовлення та використання підроблених документів; 3) використання спостерігачів, охоронців.

Четверта стадія включає: а) тимчасове припинення злочинної діяльності; б) надання допомоги співучасникам злочину, які тримаються в місцях позбавлення волі; в) перевірка нових кандидатів для злочинних формувань [185, с. 131-132]. Р.С. Белкін, крім цього, небезпідставно пропонує форми протидії злочинців поділити на «внутрішні» та «зовнішні» [41, с.138]. При цьому під внутрішньою протидією він розуміє такі способи, що пов'язані з перешкодами, які вчиняють її безпосередні суб'єкти, мова про яких йшла вище (підозрювані, обвинувачені, т. ін.). До зовнішньої протидії відносяться такі способи дії інших осіб, які або створюють умови для такої протидії (бездіяльність органів досудового розслідування, слідчих, т. ін.), або є співучасниками злочинної діяльності (зловживання владою або перевищення службових повноважень, отримання неправомірної вигоди, т. ін.).

А.М. Петрова обґрунтовано виділяє ще й змішаний спосіб протидії кримінальному провадженню [266, с. 10]. Вона обґрунтувала такі основні способи (напрямки) протидії: 1) протидія розслідуванню шляхом вчинення протиправного тиску на осіб, які здійснюють досудове розслідування (слідчі, прокурори тощо); 2) протидія, яка вчиняється на матеріальні сліди злочину [266, с. 10-11].

У науці пропонуються також інші класифікації способів протидії досудовому розслідуванню [200, с. 350]. Зокрема, як свідчить практика, зазначена протидія у виправних колоніях здійснюється активними та пасивними способами. При цьому до пасивних (у вигляді бездіяльності) способів відносяться: а) невиконання обов'язків суб'єктами протидії, що витікають з їх правового статусу; б) ненадання інформації згідно із запитом; в) невідача предметів, що розшукуються, та ін.

Активними способами протидії є: 1) створення «штучного» алібі; 2) знищення слідів і знарядь злочину; 3) підкуп; 4) погроза та ін.

Крім того, за ступенем активності суб'єктів протидії в науці виділяють способи гострої та в'ялопротікаючої протидії; за поширеністю – типові та

специфічні способи; за тривалістю існування – короткочасні та триваючі; у закритій та відкритій формах, т. ін. [200, с. 348-349].

Усі ці способи певною мірою мають місце і в ході протидії досудовому розслідуванню, яку здійснюють засуджені у виправних колоніях [144, с. 216-244]. Проте є й свої особливості протидії, що обумовлені не тільки формально-юридичною природою покарання у вигляді позбавлення волі [169, с. 163-170], але й специфічним середовищем, яким виступає спільнота засуджених. До таких особливостей протидії кримінальному провадженню у виправних колоніях відносяться такі: 1) протиріччя у сфері соціального буття покарання у вигляді позбавлення волі; 2) соціологічний парадокс покарання, який полягає в тому, що чим більше і суворіше застосовується в суспільстві це покарання, тим у більшій мірі воно безсиле; 3) економічні протиріччя покарання у вигляді позбавлення волі, коли держава не може не тільки утримувати засуджених, але й тих, хто йому служить; 4) невідповідність між цілями та функціями: а) призначення (ст. 65 КК України); б) виконання кримінальних покарань (ст. 1 КВК України); 5) протиріччя між владою законною (персонал виправних колоній, слідчі, прокурори, судді) і владою фактичною, яку представляють злочинні авторитети; 6) інші різні протиріччя, зокрема між діяльністю адміністрації виправних колоній та інших правоохоронних органів, результатом яких є відсутність спадкоємності (поступальності), належної взаємодії [118, с. 285-301].

Про наявність таких особливостей свідчать і результати опитування певних респондентів. Так, на питання «Чи є особливості протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими в установах виконання покарань?» засуджені до позбавлення волі відповіли наступним чином: «так» відповіли 113 засуджених, або 31% від загальної кількості респондентів; «ні» – 57 засуджених (14%); «частково» – 198 засуджених (55%) (Додаток А). У свою чергу, слідчі ОВС дали на це питання такі відповіді: «так» відповіли 72 слідчих або 65% від загальної кількості респондентів; «ні» – 5 (3%); «частково» – 35 (32%) (Додаток Б). Працівники оперативних підрозділів

виправних колоній на зазначене питання відповіли наступним чином: «так» відповіли 36 осіб, або 61% від загальної кількості респондентів; «ні» – 7 (12%); «частково» – 16 (27%) (Додаток В).

У виправних колоніях основними є зовнішня та внутрішня форми протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими. При цьому способи реалізації зовнішньої форми протидії досудовому розслідуванню у виправних колоніях є різноманітними: вони залежать від її суб'єктів, їх можливостей і мети протидії, а також мотиву цієї протиправної діяльності [2, с. 698]. Виходячи з мотивів і мети протидії, суб'єкти зовнішньої протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях можна поділити на тих, що:

1) переслідують особисті корисні та інші цілі й усвідомлюють протиправність своїх суспільно небезпечних діянь (ст.ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 365 «Перевищення влади або службових повноважень», ст. 366 «Службове підроблення» та ін.) [49, с. 278]. Як у зв'язку з цим зазначено в преамбулі постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1993 року № 2 «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушенням режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі», суди не завжди забезпечують суворе дотримання вимог закону, допускають помилки при кваліфікації дій винуватих осіб. Мають місце випадки неправильного застосування матеріального і процесуального закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був підданий справедливому покаранню [286, с. 98];

2) діють під впливом добросовісної помилки з приводу обставин учиненого злочину, особи підозрюваного (обвинуваченого), дій слідчого та органу досудового розслідування та які не переслідують особисті протиправні цілі (ст. 367 КК України «Службова недбалість») [158, с. 291]. При цьому зовнішня протидія розслідуванню злочинів у виправних колоніях спрямована на: а) процес розслідування, вирішення його завдань, установлений порядок ведення кримінальних проваджень (ст. ст. 2, 7, 214-222 КПК України); б) особу, яка проводить досудове розслідування

(відповідно до вимог ст. 216 КПК України – це слідчі Національної поліції) та здійснює процесуальне керівництво (ст. 36 КПК України); в) носіїв доказової інформації – свідків, потерпілих, а також не пов’язаних з ними осіб – близьких родичів засудженого, його оточення як у виправній колонії, так і за межами цієї КВУ, з якими останній підтримує постійний контакт, а також захисників та осіб, які надають безоплатну правову допомогу.

Протидія розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, з боку суб’єктів першої групи здійснюється такими способами:

1. Шляхом приховування події кримінального правопорушення (ст. 91 КПК України), учиненого у виправній колонії, з метою зберегти престиж КВУ («чистоту мундира»). Це ж відноситься до приховування обставин, що сприяли вчиненню злочину у виправній колонії.

Найпоширенішою в цьому контексті є діяльність чергових помічників начальника колонії (ЧПНК), які зловживають правами, передбаченими п. 5 розділу XXV ПВР УВП, а саме: «У разі відсутності начальників установ у термінових випадках, коли іншими заходами попередити грубе порушення неможливо, засуджені можуть бути поміщені в ДІЗО або до карцеру за постановою черговий помічник начальника установи виконання покарань до прибуття начальників, але не більше ніж на 24 години» [291]. Зміст цього способу приховування злочинів у місцях позбавлення волі полягає в тому, що, як правило, ЧПНУ переводять їх у розряд дисциплінарних проступків або малозначних діянь, оформляючи під цю подію відповідні «доказові» матеріали для того, щоб «прикрасити» результати особистої оперативно-службової діяльності. При цьому умовами, що сприяють учиненню такої зовнішньої протидії, є те, що:

- 1) такого права (ізоляцію засуджених на 48 годин по постанові ЧПНУ) ні КВК України, ні Закон України від 30 червня 1993 року «Про попереднє ув’язнення» [310] для цих посадових осіб не передбачають. Регулювання цього питання, як зазначає О.Г. Колб, підзаконними нормативно-правовими актами ДКВС України не повною мірою відповідає вимогам ст. ст. 8, 19 та п.

14 ст. 92 Конституції України, а також ст. 5 КВК України, що закріпили принципи верховенства права та законності [146, с. 19-20]. З огляду на це діяльність ЧПНУ по ізоляції засуджених на 48 годин у ДІЗО (карцері) навряд чи можна визнати такою, що відповідає змісту принципу верховенства права, а тому зазначена правова норма має бути відображена в законі, зокрема в ст. 10 КВК України «Право засуджених на особисту безпеку» (у вигляді доповнення її частиною шостою), що логічно відображало б діяльність ЧПНУ із забезпечення особистої безпеки засуджених та зменшувало б рівень протидії в колоніях;

2) у п. 6 розділу XXV ПВР УВП відображені вимоги тих Правил, що були прийняті в часи СРСР, коли виправні колонії розташовувались у малонаселених і віддалених від населених пунктах (лісах, степах, т. ін.), а керівництво цих КВУ проживало далеко за їх межами (у містах, селищах міського типу, т. ін.), а тому ЧПНК вимушені були діяти в умовах крайньої необхідності та приймати рішення [191, с. 71-74];

3) тенденції до приховування злочинів у місцях позбавлення волі носять постійний характер у ДКВС України, про що свідчать результати громадських моніторингів [99, с. 37-38], а тому ЧПНУ не можуть стояти осторонь цих негативних процесів.

2. Приховування події кримінального правопорушення у виправних колоніях з корисливих мотивів.

3. Приховування кримінального правопорушення у виправних колоніях з мотивів неправильного розуміння професійних інтересів (кар'єризм, штучне підвищення рівня результатів діяльності, т. ін.).

Зміст цієї проблеми полягає в наступному: загальні тенденції збільшення кількості вчинених злочинів в Україні в сучасний період [14] та в місцях позбавлення волі, зокрема [15], обумовлюють появу нових їх видів, стає дедалі складніше виявляти та встановлювати осіб, які їх учинили.

Зростає й професіоналізм учинення злочинів. Для того, щоб уникнути відповідальності злочинці вживають спеціальних заходів, знищують сліди

злочинів, залякують осіб, які готові надавати інформацію про них та їх діяльність, протидіють правоохоронним органам у розкритті злочинів. Вони широко використовують у своїй діяльності нові досягнення науки та техніки, спеціальні засоби зв'язку, системний підхід при підготовці злочинів, розробляють оптимальні варіанти кримінальних операцій, застосовують для цього сучасні технології і спеціальну техніку, зокрема різноманітну комп'ютерну і новітню оброблювальну інформаційну технологію, що варто враховувати при проведенні заходів, спрямованих на подолання, нейтралізацію та блокування протидії досудовому розслідуванню злочинів, учинених у виправних колоніях.

4. Приховування кримінального правопорушення у виправних колоніях або протидія розслідуванню з боку корумпованих суб'єктів з корисливих мотивів, у міру причетності до діяльності організованих злочинних груп.

Корупція в сучасних умовах, як зауважила Л.В. Левицька, усе більше витісняє правові, етичні відносини між людьми та з аномалії поступово перетворюється в норму поведінки [192, с. 108]. З іншого боку, як констатує В.В. Кощинець, засуджені негативної спрямованості вимагають незаконних пільг, послаблень у режимі, а в деяких випадках підбурюють інших засуджених до вчинення групових акцій непокори (голодувань, членушкоджень тощо), інших протиправних дій, застосовуючи до них як моральний, так і фізичний тиск [160, с. 4].

5. Приховування кримінальних правопорушень у виправних колоніях з особистих мотивів стороною обвинувачення на прохання заінтересованих у цьому близьких родичів, знайомих, т. ін. [2, с. 699].

Погоджуємося з точкою зору В.В. Голіни, що сутність злочинності закладена в базових людських властивостях, у ментальній і психологічній конструкції людини, тобто в нас самих. У будь-якому суспільстві існує аномалія, виникає стан, у якому індивідууми потрапляють у складні (дійсні чи уявні) соціальні ситуації, об'єктивно, а нерідко і суб'єктивно, не маючи можливості або в силу різних обставин не бажаючи керуватися

загальноприйнятими стандартами поведінки. Створюється синдром кримінальної активності, тобто виникає переконання та рішучість вирішувати проблеми обхідним, у тому числі незаконним, шляхом, що й проявляється при приховуванні злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, при застосуванні даного способу протидії досудовому розслідуванню в цих КВУ [73, с. 335].

Крім того, протидія розслідуванню злочинів у виправних колоніях за участі суб'єктів першої групи може бути спрямована і безпосередньо на особу, яка проводить досудове розслідування, та виражається в таких формах:

1) спонукання слідчого до незаконних дій або до діяльності, не викликані інтересами слідства, шляхом: а) зміни заходу процесуального примусу; б) необґрунтованого закриття кримінального провадження; в) перекваліфікації злочинних діянь на статтю Кримінального Кодексу України, за яку передбачено менш тяжке покарання; г) виділення матеріалів кримінального провадження в окреме провадження з метою припинення в подальшому кримінального переслідування або забезпечення незначного строку призначеного покарання і т.п.;

2) неправомірного насильства шляхом: а) створення загрози його життю і здоров'ю та близьким родичам або особам з його оточення; б) погрози написання скарг, що може привести до погіршення службового становища слідчого, а також розголошення інформації, що може дискредитувати останнього, т. ін. [347, с. 467-468]. При цьому, як зазначено в п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 18 червня 1999 р. № 10 «Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві», реальність загрози встановлюється в кожному окремому випадку, виходячи з конкретних обставин з урахуванням як об'єктивного, так і суб'єктивного критеріїв (змісту, часу, способу, інтенсивності погрози, даних, що характеризують особу, яка її висловлює, стосунків останньої з

особою, яка бере участь у судочинстві) [283, с. 139]. Аналогічні підходи та висновки можна знайти в роботах В.І. Осадчого [261, с. 112], О.Д. Тихомирова [376, с. 110], К.Ф. Гуценко [87, с. 10].

Як свідчить практика, суб'єкти зовнішньої протидії досудовому розслідуванню у виправних колоніях можуть створювати різні перешкоди шляхом впливу на свідків, потерпілих, інших осіб, що володіють необхідною інформацією, експертів, інших осіб за допомогою підкупу, погроз, шантажу з тим, щоб вони змінили свої покази, не з'являлися до слідчого, суду, подали заяви про примирення зі злочинцем, змінили експертні висновки, т. ін. [2, с. 700]. При цьому, як правильно з цього приводу зауважила І.В. Басиста, проблеми процесуального характеру виникають при оцінці первинних матеріалів про злочини, під час прийняття рішення про початок досудового розслідування в кримінальному провадженні, проведення слідчих (розшукових) дій, застосуванні запобіжних заходів, повідомленні особі про підозру, прийнятті рішення про направлення обвинувального акта до суду [32, с. 435-436].

Про наявність зазначеної практичної проблеми свідчать і результати анонімного опитування, проведеного в ході цього дослідження. Зокрема, на питання «Чи протидіяли Ви розслідуванню злочинів, учинених засудженими в установах виконання покарань?» «так» відповіли 120 засуджених, або 33% від загальної кількості респондентів; «ні» – 29 засуджених (9%); «частково» – 211 засуджених (58%) (Додаток А). У свою чергу, слідчі ОВС дали такі відповіді: «так» 0 слідчих, або 0% від загальної кількості респондентів; «ні» відповіли – 107 (97%); «частково» – 5 (3%) (Додаток Б). Відповіді оперативних працівників виправних колоній мали наступний вигляд: «так» – 4 особи, або 5% від загальної кількості респондентів; «ні» – 44 (75%); «частково» – 11 (20%) (Додаток В).

Враховуючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що існує нагальна потреба подальших досліджень у цьому напрямі з метою висвітлення сутності, мети і завдань прийняття та реалізації рішень

слідчого на стадії досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, не лише з процесуальної і криміналістичної, а й психологічної точки зору. Адже, досліджуючи закономірності психічної діяльності людини, які виникають у зв'язку з її професійною діяльністю, з'ясовуються її особливості, підлягають пізнанню організаційні основи професійних функцій, удосконалюється організація цієї діяльності, у тому числі зменшується вірогідність протидії слідчому з боку визначених у законі учасників кримінального провадження (глава 3 КПК України) та інших осіб. У цьому відношенні кримінальна процесуальна діяльність у виправних колоніях є найменш вивченою.

Результати нашого дисертаційного дослідження доводять, що суб'єкти визначеної вище другої групи протидії досудовому розслідуванню у виправних колоніях не переслідують особистих та протиправних інтересів, а саме: а) ними може керувати почуття гуманності, співчуття, жалю до винної у вчиненні злочину особи, неправильного розуміння дружби, корпоративної спільноти, т. ін.; б) їх дії виражаються, як правило, у направленні скарг і клопотань до правоохоронних та державних органів, засобів масової інформації, бажанні різними шляхами створити в слідчого, свідків, потерпілих від злочину сприятливу думку про винну у вчиненні злочину особу, а іноді негативну думку про потерпілого чи свідків; некваліфікованих і упереджених оцінках поведінки посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження, т. ін. У наукових джерелах та навчально-методичних і практичних виданнях описуються й інші (загальні) форми протидії кримінальному провадженню, які хоча й не містять у собі особливостей їх прояву, зокрема у виправних колоніях, проте повинні враховуватись при розробленні заходів, спрямованих на їх подолання, нейтралізацію, блокування [218].

Отже, під зовнішньою формою протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, слід розуміти різноманітні напрями, способи та методи впливу на процес розслідування кримінальних

проваджень, а також на осіб, які їх ведуть, що здійснюються персоналом ДКВС України, працівниками прокуратури, органів державної влади і місцевого самоврядування, близькими родичами засудженого, адвокатами, особами, що надають безоплатну правову допомогу, та іншими, не причетними до діяльності цих УВП особами, з метою отримання винагороди, з корисливої та іншої зацікавленості, а також у результаті помилкового застосування закону, добросовісної помилки щодо оцінки діяльності слідчого чи процесуального керівника.

Свої особливості на практиці має й внутрішня форма протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України. Зокрема, як свідчить практика, у структурі злочинної діяльності розрізняють дії з готування (ст. 14 КК України), учинення (ст. 15 КК України «Замах на злочин», ч. 1 ст. 13 КК України «Закінчений злочин») та приховування злочину [2, с. 692]. Як з цього приводу зауважив Р.С. Белкін, будучи об'єктом криміналістики, ці дії, як правило, об'єднуються в систему, яка називається способом учинення чи способом учинення і приховування злочину, або у дві системи – коли мова йде окремо про перший підхід або про другу позицію [39, с. 612-613]. У цілому ж, узагальнюючи ці системи, науковці небезпідставно визнають, що це є одна з форм протидії розслідуванню злочинів [349, с. 72-73].

Ураховуючи те, що внутрішня форма більшою мірою розкрита в загальних рисах, без урахування особливостей протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, при її аналізі важливо застосовувати загальнотеоретичні надбання з означеної проблематики. Так, у науці встановлено, що перша система як змістовно утворюючий елемент цієї форми протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях, включає об'єднані загальним злочинним задумом дії з підготовки, учинення та приховування злочину, що детермінуються умовами внутрішнього середовища (спільноти засуджених, які разом з винною особою відбувають покарання у вигляді позбавлення волі) та психофізіологічними

властивостями особи засудженого. Погоджуємося з Т.Р. Курій, яка додержується загальновизнаної вченими думки про те, що є неправомірним покладатися лише на результати психологічних вимірів, «займатися реєстрацією чесності, агресії, альтруїзму, сміливості», так як це поведінкові характеристики, які можуть коливатися в одній і тій же людині залежно від часу і соціальної ситуації [180, с. 138]. Саме тому при вивченні особи підозрюваного та обвинуваченого в ході розслідування злочинів, учинених у виправних колоніях, слід керуватися визначеними в науці основними вимогами до складання їх психологічного портрету [360, с. 270-271], а саме:

- 1) забезпечити повноту та вибірковість психологічного портрету;
- 2) необхідно врахувати психологічні закономірності та механізми пізнання людини людиною, тобто соціальної перцепції (від лат perception – пізнання, розуміння) [343, с. 438];
- 3) використовувати різні (бажано незалежні) джерела інформації, що передбачає собою те, що слідчий у ході розслідування злочинів у виправних колоніях добре знає коло основних джерел психологічної інформації та вміє правильно отримувати її;
- 4) детально і всебічно оглядати місце злочину.

За даними практики, чим повніше вдається «прочитати» місце «злочину», тим точніше буде складено «психологічний» портрет підозрюваного та обвинуваченого у виправній колонії [412, 413, с. 47-48]. Таким чином, перша система протидії досудовому розслідуванню у виправних колоніях відображає зміст так званого повноструктурного способу вчинення злочину, який об'єднує способи здійснення всіх вищезазначених стадій злочинного задуму [2, с. 693]. Але за даними нашого дослідження, на практиці нерідкими є випадки, коли спосіб приховування злочину (протидії розслідуванню злочинів) у виправних колоніях існує самостійно і не охоплюється єдиним злочинним задумом. Зокрема, це здійснюється, коли:

- 1) при підготовці та вчиненні злочину суб'єкт не планує дій з його приховування або відноситься до них байдуже, або вважає, що ці дії все рівно не вдасться здійснити, а після вчинення злочину, у зв'язку з намірами,

що виникли раптово, або обставинами, що з'явилися не очікувано, вживає заходів з їх приховування. Як з цього приводу зауважили А.О. Ляш і С.М. Стахівський, підозрюваний, як і обвинувачений, зацікавлені в результатах справи і не зобов'язані, а мають право давати показання і тому не несуть відповідальності за відмову давати показання чи за давання завідомо неправдивих показань. Саме тому їх показання необхідно розглядати як засіб захисту його інтересів і як засіб одержання інформації щодо обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні [208, с. 44]. Якщо оцінювати таку поведінку зазначених учасників кримінального провадження з іншого боку, то її також слід віднести до одного із способів протидії досудовому розслідуванню у виправних колоніях;

2) при підготовці та вчиненні злочину суб'єкт не планує дій з його приховування, розраховуючи, що сліди зникнуть самі під впливом природних або стихійних факторів, а потім, помилившись у своїх очікуваннях, імпровізує з заходами щодо їх приховування. Саме такі дії зазначеного суб'єкта на думку І.П. Козаченко потрібно ураховувати при виробленні тактики застосування методів і засобів ОРД при розкритті злочинів та при подоланні явищ протидії досудовому розслідуванню [141, с. 134];

3) при підготовці та вчиненні злочину суб'єкт планує дії з його приховування іншими особами (пособниками), проте у зв'язку з їх нездійсненням з тих чи інших причин вимушений з розривом у часі сам здійснювати ці заходи. Така діяльність суб'єкта протидії, як зауважив В.Ю. Шепітько, дає можливість слідчому перехопити ініціативу в протистоянні з підозрюваним і обвинуваченим та сформулювати загальні засади доказової бази в конкретному кримінальному провадженні [163, с. 487]; 4) при підготовці і вчиненні злочину суб'єкт планує дії з його приховування, але внаслідок зміни обстановки вимушений приймати інші заходи, що не відповідають єдиному злочинному задуму та передбаченому планом оптимального варіанта приховування. Це випадки логічного зв'язку між елементами

злочинної діяльності, заміни одного із них іншим, однорідним, але не зв'язаним з першочерговим злочинним задумом [2, с. 693].

Таким чином, приховуванням злочину, як одну з форм протидії досудовому розслідуванню у виправних колоніях, можна визначити як діяльність (дію чи бездіяльність) учасників кримінального провадження, що здійснюється різними способами та, яка спрямована на створення перешкод зі збирання, перевірки та оцінки доказів й усунення (знищення, інсценування тощо) слідів і предметів злочину, так і переховування особи, яка його вчинила.

За змістом реалізації способи приховування злочину у виправних колоніях можна розділити на такі групи:

- а) приховування інформації і (або) її носіїв;
- б) знищення інформації і (або) її носіїв;
- в) маскуванню інформації і (або) її носіїв;
- г) фальсифікування інформації і (або) її носіїв;
- г) змішані способи [332, с. 31].

Результати проведеного нами дослідження свідчать, що основним фактором, що штовхає винну у вчиненні злочину особу вживати заходів щодо його приховування у виправних колоніях, є бажання уникнути кримінальної відповідальності, яке може бути обумовлено різними причинами. Найпоширенішими із них є: страх перед покаранням; іноді – сором; боязнь розголошення інформації про сексуальні стосунки з потерпілим від злочину в УВП і СІЗО, т. ін. [36, с. 18-19]. В інших випадках винні особи бажають уникнути кримінальної відповідальності, щоб як можна довше продовжувати злочинну діяльність, що характерно для рецидивістів. О.М. Морозов та Т.Д. Курій зазначають, що при вчиненні рецидивних злочинів насильницького характеру важливу роль відіграє спадковий компонент: насильницький злочин не можна пояснювати лише асоціальною схильністю суб'єкта [229, с. 116].

Приховування злочину у виправних колоніях здійснюється і тоді, коли

воно входить обов'язковим елементом до способу вчинення злочину, а саме: коли сам злочин неможливо вчинити, не вчинивши спеціальних завчасних заходів щодо його приховування.

Крім факторів, які схиляють засудженого до вчинення злочину у виправній колонії, існують обставини, що впливають на можливість, повноту та вибір способу реалізації цього задуму (це, зокрема, є однією з проблем логіки і психології в слідчій тактиці, у тому числі з питань подолання протидії досудовому розслідуванню у виправних колоніях) [151, с. 84]. Мова йде про наступне: всі способи приховування злочинів, за винятком наявного приховування (шляхом бездіяльності), вимагають затрат певного часу. Проте в багатьох випадках злочинець поспішає. Це відображається на виборі способу приховування, неповноті та недбалості інсценувань, їх розрахунку на тимчасову дію, т. ін. [201, с. 121-126]. Крім цього, на вибір способу впливає і ставлення злочинця до предмета посягань: зокрема, чим тіснішим є зв'язок винної у вчиненні злочину особи з предметом посягання, тим складнішим є спосіб приховування злочину, який разом з цим переслідує і мету його маскуванню та цього зв'язку. До таких, як правило, відносяться способи постійного приховування злочину [2, с. 698].

Детермінантами способу приховування злочину є ті ж фактори, що і детермінують спосіб вчинення злочину [375, с. 115]. До них, зокрема, відносяться:

- а) об'єктивна обстановка, включаючи місце і час учинення злочину;
- б) якість і властивості матеріальних об'єктів на місці приховування;
- в) умови та спосіб життя осіб, що мають відношення до приховування злочину тощо.

Як показує практика протидії розслідуванню злочинів у місцях позбавлення волі, задумуючи злочин та вибираючи способи його здійснення і приховування, злочинець будує уявну модель своїх дій (чи бездіяльності), якщо вчинене діяння не носить імпульсивного характеру (так звана антипатія (від лат. *antipatheia* – почуття недружелюбності) [342, с. 47]. Такий спосіб

приховування злочину у виправних колоніях особливо активно застосовується при інсценуванні злочинів. Зокрема, імітуючи інший злочин чи подію некримінального характеру, злочинець чітко уявляє собі ті ознаки, які характеризують придуману подію злочину, знає способи вчинення та імітації цього злочину, уміє уявити та «програти» весь механізм учинення злочину для надання інсценуванню відповідної переконливості. Але, яким би не був тонким та вишуканим спосіб приховування злочину у виправних колоніях та його задум, винна особа завжди допускає більш чи менш значні прорахунки, які в більшості випадків дозволяють слідчому виявити інсценування та ознаки істинної події злочину [337, с. 76].

Отже, сутність запобіжної діяльності оперативних підрозділів виправних колоній та органів досудового розслідування з подолання протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими цих КВУ, у формі приховування злочинів, його наслідків та причетних до нього осіб полягає в здійсненні системи дій процесуального, оперативно-розшукового, кримінально-виконавчого та іншого характеру, що спрямовані на здійснення впливу на суб'єктів так званої внутрішньої протидії, з метою її подолання, нейтралізації, блокування тощо.

Для вирішення проблем, пов'язаних з протидією розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, потрібно вжити таких заходів:

1. Доповнити ч. 1 ст. 246 КПК України «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій реченням такого змісту: «Метою проведення зазначених дій є забезпечення процесу доказування в кримінальному провадженні, а також подолання, нейтралізація, блокування протидії досудовому розслідуванню, що вчиняються учасниками та іншими особами в даному провадженні».

Така зміна обумовлена: а) наявністю на практиці та дослідженнями в науці теоретико-прикладної проблеми у вигляді протидії кримінальному провадженню; б) змістом ОРД, яку здійснюють визначені в законі оперативні

підрозділи, включаючи виправні колонії (ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», ст. 104 КВК України); в) формами і засобами захисту, що вчиняються підозрюваними та обвинуваченими особами; г) об'єктивною природою кримінального переслідування в місцях позбавлення волі, що передбачає також протидію з боку учасників кримінального провадження та інших осіб.

2. Підпункт 1 частини 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» доповнити такою підставою для проведення ОРД, як: «факти протидії розслідуванню кримінальних проваджень», що логічно витікає зі змісту: а) ст. 2 КПК України «Завдання кримінального провадження», серед яких пріоритетними є «швидке, повне та неупереджене розслідування злочинів»; б) ст. 177 КПК України «Мета і підстави застосування запобіжних заходів», у ч. 1 якої вказано, що метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків.

Основним елементом у змісті протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, є суб'єкти цієї протидії. Зокрема, як показує практика боротьби зі злочинністю в місцях позбавлення волі, протидія розслідуванню передбачає ту чи іншу форму спілкування суб'єкта протидії із слідчим і прокурором [145, с. 156-157]. При цьому, як встановлено деякими вченими (Т.В. Авер'янова, Р.С. Белкін, Ю.Г. Корухов, Є.Р. Росінська), у структурі спілкування слід розрізняти три компоненти: перцептивний, комунікативний та інтерактивний [2, с. 691]. Зокрема, зміст перцептивного елементу спілкування полягає в тому, що це є процеси сприйняття та розуміння один одного учасниками спілкування. Комунікативний компонент виражається в обміні інформацією між суб'єктами спілкування. Інтерактивна складова спілкування характеризує зміст взаємодії учасників спілкування.

В аспекті перцепції суб'єкт протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, розуміючи мету і спрямованість

діяльності слідчого, застосовує спроби впливу на нього в бажаний для себе напрям. З цього приводу щодо засуджених-рецидивістів зауважив С.І. Скоков, що особливий інтерес для вивчення психології рецидиву становить складне психічне явище, що зветься соціальною або поведінковою звичкою. Вона виникає внаслідок багаторазового виконання тих чи інших вчинків. Звичка розповсюджується на всі види діяльності, а також на мислення, а це, у свою чергу, проявляється в стереотипному та тенденційному виборі вчинків [340, с. 59]. З комунікативних позицій протидія розслідуванню злочинів у виправних колоніях полягає в тому, щоб отримати інформацію про задуми слідчого або оперативного працівника виправної колонії та передати для них неправдиву або маскувальну інформацію та приховати істину. Про характер спілкування зазначених посадових та інших осіб у виправних колоніях О.С. Христюк зауважив, що нерідко засуджені розглядають спілкування з працівниками як можливість установаження недозволених зв'язків, що, звичайно, ускладнює процес спілкування з ними. Іноді виникає ситуація, коли засуджений усі спроби працівників установити з ним контакт відхиляє, тому що вважає вирок суду несправедливим і не вважає себе винним у вчиненні злочину. У такому випадку працівник сприймається засудженим украй негативно. У такого засудженого спілкування із працівниками виправних колоній викликає або негативні переживання – він ухиляється від спілкування, поводить себе зухвало, задирливо; або нейтральні – байдужий до спілкування з ними [406, с. 159]. Інтерактивний аспект протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях виражається в конфліктному спілкуванні та взаємодії, у протилежності, несумісності між суб'єктами спілкування. При цьому така агресивна налаштованість засудженого, на думку Т.В. Морозової, реалізується як в актах відвертої агресії, так і в невербальних компонентах спілкування та в зовнішньому вигляді особистості [230, с. 167]. Оскільки досудове розслідування злочинів у виправних колоніях здійснюється спеціально уповноваженими законом особами, то ми погоджуємося з тими науковцями, які вважають, що протидія

розслідуванню злочинів, учинених засудженими до позбавлення волі в ході відбування даного покарання, виражається у створенні різноманітних перешкод у реалізації цими посадовими особами своїх процесуальних повноважень [2, с. 692]. Саме тому, як встановлено в результаті багаточисельних наукових досліджень, недостатньо ефективного подолання протидії розслідуванню злочинів – одна із причин якісного та кількісного погіршення показників діяльності правоохоронних органів, включаючи й ДКВС України [417, с. 87]. У той самий час, оскільки оцінювання показників діяльності характеризується як процес, який складається із систематичного збирання та аналізу інформації щодо показників діяльності працівників протягом відносно тривалого часу, то й оцінка діяльності слідчих з розслідування злочинів, учинених у виправних колоніях, повинна спиратися на конкретні показники. У таких умовах, без сумніву, як зазначає В.А. Журавель, формування нових і вдосконалення існуючих криміналістичних методик розслідування окремих видів злочинів має здійснюватися на підставі аналізу потреб судово-слідчої практики, міжнародного досвіду, прогностичного бачення ймовірних шляхів та структурних змін злочинних проявів, застосування ситуаційного підходу, новітніх технологій та алгоритмічних схем [108, с. 375]. Такий самий підхід пропонує й В.І. Галаган вважаючи, зокрема, що для забезпечення активної протидії злочинності кримінальна процесуальна діяльність повинна постійно удосконалюватися залежно від наявності і ефективності новітніх техніко-криміналістичних і тактичних прийомів, методів і способів. Тому вдосконалення кожного з визначених елементів криміналістичного забезпечення розслідування злочинів є нагальним завданням сьогодення [67, с. 77].

Виходячи з цього та враховуючи кримінально-виконавчі, процесуальні, кримінально-правові та оперативно-розшукові завдання, які вирішуються слідчими оперативними підрозділами у виправних колоніях у ході розкриття вчинених засудженими злочинів (статті 223, 246, 250 КПК України), а також організаційно-управлінські рішення, що приймаються в ході реалізації

кримінальних проваджень, важливо:

1) диференціювати процес розслідування злочинів у виправних колоніях;

2) оптимізувати його за рахунок унесення змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів, включаючи відомчого характеру, що стосуються питань взаємодії та подолання протидії розслідуванню злочинів з боку засуджених та інших осіб. Як з цього приводу зауважила Н.М. Старжинська, складна інтелектуальна трудова діяльність на сучасному етапі відзначається низкою специфічних особливостей і висуває до особистості правоохоронця комплекс різноманітних вимог щодо радикальних змін стилю, форм і методів роботи, оскільки інформація, яка отримана в результаті пошукової та комунікативної діяльності в процесі засвідчування, перетворюється на спеціальні передбачені законом форми. Для цього працівник повинен добре володіти навичками складання процесуальних документів, швидкого фіксування усної мови в письмову, закріплення та вилучення слідів злочину [351, с. 231-232].

Цілком очевидно, що ці та інші аспекти потрібно врахувати при подоланні протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, причому як внутрішньої, так і зовнішньої форми.

Основним суб'єктом внутрішньої протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими до позбавлення волі, є особи, які відбувають зазначене покарання у виправних колоніях. У свою чергу, як показує практика, суб'єктами зовнішньої протидії виступають: а) вищі посадові особи або їх представники ДКВС України; б) працівники прокуратури, які здійснюють нагляд за дотриманням законності в місцях позбавлення волі (ст. 22 КВК України) та процесуальне керівництво розслідування; в) слідчі, які проводять досудове розслідування за злочинами, учиненими у виправних колоніях (ст. 216 КПК України); г) близькі родичі засуджених, які виступають підозрюваними та обвинуваченими в кримінальних провадженнях у виправних колоніях; г) інші особи (адвокати,

правозахисники та ін.) [50, с. 105-134].

Якщо перші із перерахованих суб'єктів (посадові особи ДКВС, прокуратури, слідчі) здійснюють це, керуючись викривленими уявленнями про мету і завдання державної служби, у тому числі прикрашаючи реальний стан правопорядку у виправних колоніях та зловживаючи своїм службовим положенням [287, с. 240-246], то інші суб'єкти – для вирішення своїх корпоративних (адвокати) та особистих інтересів (близькі родичі засудженого) [299, с. 307-309]. О.О. Стулов зауважив, що протидія злочинності, у тому числі і кримінально-правовими методами, є обов'язком адміністрації виправних колоній, який прямо передбачений ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу». Саме тому така діяльність персоналу виправних колоній повинна здійснюватися виключно в межах закону, з обов'язковим дотриманням вимог КПК України, як адміністрацією, так і слідчими, що здійснюють кримінальне провадження в цих КВУ, законних прав та інтересів засуджених [360, с. 325].

Значний вплив на ефективність розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, має й зовнішня протидія, особливим видом якої виступає корупційна діяльність депутатів усіх рівнів та представників органів державної влади, які використовують свої повноваження всупереч установленим повноваженням, зокрема й під час відвідування виправних колоній (ст. 24 КВК України).

А.П. Закалюк вважає, що за своєю сутністю корупція є небезпечним (суспільно неприйнятним) соціально зумовленим феноменом у сфері публічної влади або публічних повноважень, який полягає в їх спрямуванні та реалізації не в інтересах суспільства та його легітимних інституцій, а в інтересах окремих груп (осіб), як правило корисливих, чим завдає значної шкоди суспільній організації, насамперед державі, її фактичній незалежності [116, с. 184].

Крім того, в умовах гуманізації та демократизації діяльності ДКВС України останнім часом поширилася діяльність недержавних громадських

формувань, які вчиняють спроби не тільки брати участь у виконанні кримінальних покарань, але й нерідко стають суб'єктами протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях. Саме тому, як обґрунтовано зробив висновок В.В. Кошинець, з урахуванням об'єктивних факторів необхідно зосередитися на пошуку нових шляхів протидії незаконним діям криміналітету, профілактики правопорушень та поліпшення обстановки в місцях позбавлення волі. Дотримання конституційних прав і свобод людини в місцях позбавлення волі може забезпечувати лише спеціально підготовлений та соціально захищений персонал [160, с. 5]. При цьому про факти змови деяких громадських організацій з криміналітетом УВП і СІЗО офіційно повідомляють як представники ДПтС України, так і засоби масової інформації [290, с. 292].

Отже, протидія досудовому розслідуванню у виправних колоніях є не тільки діяльністю суб'єктів її внутрішнього формування (засуджених), але й зовнішнього характеру (посадових осіб державної влади, адвокатів, громадських організацій, осіб, що надають безоплатну правову допомогу та ін.). При цьому зазначена діяльність є суспільно небезпечною не тільки з огляду вирішення проблем кримінального провадження в умовах місць позбавлення волі, але й є одним із проявів протидії злочинності в цілому в державі. Підтримуємо точку зору В.В. Голіна, що злочинність і злочин не однопорядкові поняття, що вони не співвідносяться один з одним як загальне і його частина, а, отже, сукупністю злочинів (навіть статистичною) не можна пояснити суті злочинності. Соціальним явищем злочинність стала тому, що вчені «вловили», відстежили її зв'язок з іншими, в основному соціальними явищами [73, с. 327].

Якщо узагальнити всі проаналізовані вище та інші підходи, що склалися в науці щодо суб'єктів протидії досудовому розслідуванню у виправних колоніях, то зміст даного поняття можна сформулювати таким чином: «...Це різноманітні особи, які вчиняють внутрішні та зовнішні перешкоди в розслідуванні злочинів, учинених засудженими до позбавлення

волі під час відбування даного виду покарання, з метою створення умов та ухилення винних осіб від кримінальної відповідальності, і вчинення інших діянь (дій чи бездіяльності), спрямованих на створення труднощів у реалізації завдань кримінального провадження».

Таким чином, системоутворюючими елементами змісту поняття «суб'єкти протидії розслідуванню злочинів, учинених у виправних колоніях» є:

1. Фізичні особи (індивідуально чи колективно об'єднані для цієї протиправної діяльності). До них, зокрема, відносяться як підозрювані та обвинувачені особи з числа засуджених, так й інші учасники кримінального провадження та засуджені як община (спільнота людей, об'єднаних у силу необхідності відбування покарання у вигляді позбавлення волі), їх близькі родичі, адвокати, представники органів державної влади, включаючи адміністрацію виправної колонії, та місцевого самоврядування, громадських організацій, а також особи, що надають безоплатну правову допомогу та ін.

2. Форми протидії – внутрішня та зовнішня, що лише формально виділені в даному дослідженні, але які є діалектично взаємозв'язаними та взаємодіючими в силу загальних завдань, що детермінуються протидією злочинності в цілому в державі.

3. Мета протидії, якою, у першу чергу, є ухилення винних осіб від кримінальної відповідальності, а в подальшому – вчинення дій, спрямованих на створення перешкод стороні обвинувачення (§ 2 глави 3 КПК України) у досягненні завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України).

Особливою формою протидії досудовому розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, виступає протидія, яку чинять організовані злочинні групи в цих колоніях, під якою слід розуміти комплекс різноманітних заходів легального та конспіративного характеру для створення перешкод у розслідуванні злочинів, учинених у виправних колоніях, та в цілому для негативного впливу на стан оперативної обстановки і управління процесами виконання і відбування покарання.

Для подолання, нейтралізації, зменшення рівня зазначеної форми протидії у виправних колоніях вважаємо за доцільне: ч. 1 ст. 104 КВК України «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях» доповнити реченням такого змісту: «подолання, нейтралізації, блокування тощо протидії організованих злочинних груп процесу виконання і відбування покарання, досудовому розслідуванню за злочинами, учиненими в колоніях» та викласти зазначену частину в наступній редакції: «Відповідно до закону в колоніях здійснюється оперативно-розшукова діяльність, основним завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих суб'єктів та груп, подолання, нейтралізації, блокування тощо протидії організованих злочинних груп процесу виконання і відбування покарання, а також досудовому розслідуванню за злочинами, учиненими в колоніях, з метою...» – і далі по тексту цієї статті.

Висновки до розділу 2

1. Визначено загальні положення досудового розслідування в кримінальних провадженнях щодо злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях в умовах дії КПК України 2012 року, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, та розроблено методичні рекомендації з розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, що дало можливість сформулювати алгоритм дій слідчого під час розслідування таких злочинів.

Доведено, що суттєвий вплив на ефективність кримінальної процесуальної діяльності слідчого мають такі особливості: пропуску сторонніх осіб та територію виправної колонії, обладнання та внутрішньої структури виправних колоній різних рівнів безпеки, виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі у виправних колоніях різних рівнів безпеки, організаційно-штатної структури служб і підрозділів виправної колонії та їх горизонтальної і вертикальної підпорядкованості, реалізації в

умовах виправної колонії заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та протидії розслідування злочинів у виправних колоніях.

2. Визначено особливості проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у виправних колоніях України, до яких віднесено: організація виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі; забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій у виправних колоніях залежить не тільки від слідчого, а й від персоналу виправних колоній, який приймає участь у кримінальному провадженні; у виправних колоніях зведена нанівець можливість ухилення засуджених від слідчих (розшукових) дій; протидія розслідуванню злочинів, учинених засудженими у місцях позбавлення волі, яка є відмінною за змістом від протидії на волі.

3. Визначено особливості, суб'єкти, форми та способи протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях. Зокрема, особливості що обумовлені протиріччями у сфері соціального буття.

Встановлено, що протидію кримінальному провадженню у виправних колоніях здійснюють суб'єкти зовнішнього та внутрішнього характеру.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЗАСУДЖЕНИМИ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ

3.1 Реалізація сучасної кримінальної процесуальної політики України у сфері виконання покарань

Як свідчить практика боротьби зі злочинністю, зокрема й у місцях позбавлення волі, її ефективність, у першу чергу, зумовлена змістом відповідної політики та її реалізацією на нормативно-правовому рівні. Особливо актуальним є це питання в сучасних умовах України, коли щодо окремих видів кримінальних правопорушень держава майже втратила контроль [31, с. 9]. В ідеалі політика у сфері боротьби зі злочинністю, як і будь-який інший вид політики держави, повинна, як правильно зауважив П.Л. Фріс, здійснюватися на підставі розробленої концепції, представляти собою відповідну політичну лінію – політику у сфері боротьби зі злочинністю [402, с. 5]. Залежно від часу та змін у законодавстві така політика може набувати різних ознак, як: кримінальних, кримінальних процесуальних тощо [401, с. 8]. Саме тому злочинності, включаючи у виправних колоніях, можна протидіяти лише із застосуванням теоретично напрацьованих засад щодо розуміння її змісту, а також форм і методів реалізації всіх видів політики у сфері боротьби зі злочинністю в законодавчих актах та на практиці, запобігання і протидії суспільно небезпечним діянням, що посягають на всі суспільні відносини в цілому.

У наукових джерелах під політикою (від грецької *politike (teche)* – мистецтво керувати державою) [343, с. 426] розуміють діяльність органів державної влади, партій, громадських груп у галузі внутрішньодержавного управління та міжнародних відносин, яка відповідає їх інтересам і цілям [57, с. 455]. Виходячи із змісту даного поняття, можна зробити висновок про те,

що політика виражає функції держави щодо керівництва зовнішніми та внутрішніми сферами та напрямками суспільного життя. При цьому підтримуємо току зору В.І. Борисова, який вважає, що важливим складником внутрішньої політики є боротьба зі злочинністю, покликана знизити її рівень і забезпечити соціальний стан, що відповідає потребам безпеки суспільства від злочинності [52, с. 305]. На переконання Г.Ю. Лесникова, у такому випадку мова йде про різні за вагомістю напрями діяльності держави в цій сфері, визначення форм, завдань, змісту такої діяльності, установа державних органів, які ведуть боротьбу зі злочинністю й тісно пов'язані з нею іншими видами антисуспільної поведінки [193, с. 8-9]. Загальновизнаним у теорії права є також висновок про те, що залежно від засобів досягнення результатів такої боротьби державна політика поділяється на соціальний і правовий складники [52, с. 305], а основним суб'єктом формування останнього є державна влада [336, с. 5]. У свою чергу В.І. Борисов стверджує, що правова політика боротьби зі злочинністю складається зі стратегічних напрямів, характерні риси якої обумовлені предметом, завданнями й методами досягнення корисних для суспільства результатів [52, с. 305]. До таких напрямів П.Л. Фріс відніс: кримінально-правову, кримінальну процесуальну, кримінально-виконавчу та кримінологічні політики [402, с. 11]. При цьому зауважимо, що кримінологічний, кримінальний процесуальний і кримінально-виконавчий напрями правової політики не рівнозначні за своїм впливом і місцем у боротьбі зі злочинністю порівняно з кримінально-правовим напрямом. Останній, як один із складників правової політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, водночас є її системоутворюючим елементом, а тому посідає домінуюче місце серед інших її напрямів [52, с. 306]. Зокрема, кримінально-правова політика детермінує зміст кримінальної процесуальної політики та, як наслідок такого впливу та взаємозалежності, зумовлює підстави обрання відповідних форм її реалізації заходами останньої. Саме тому кримінальна процесуальна політика, як й інші напрями правової політики боротьби зі

злочинністю, знаходиться ніби під «подвійним впливом загальносоціальних завдань політики держави у сфері, що розглядається, та кримінально-правової політики.

Звичайно, що виділення зазначених напрямів правової політики боротьби із злочинністю є дещо умовним, оскільки ця державна політика це, як правило, комплексне вирішення соціальних і правових завдань боротьби зі злочинністю, усі складники якої знаходяться (повинні знаходитися) між собою у функціональній залежності і взаємодії [401, с. 13]. З цього приводу В.І. Борисов зауважив, досягнення необхідного для суспільства стану безпеки від злочинних посягань можливе лише шляхом широкого й комплексного поєднання заходів боротьби зі злочинністю: організаційно-правових і адміністративно-управлінських (як прояв державної волі); соціально-економічних культурологічних і природно-людських (як розвиток суспільства та людини); спеціально-законодавчих, методологічно-правових і кримінологічних. У межах цих заходів кримінально-правовий напрям державної політики у сфері боротьби зі злочинністю виконує функцію системоутворюючого елемента і є необхідним інструментом досягнення суспільно-корисного результату [52, с. 312].

Зазначені теоретико-прикладні засади й були використані в цій дисертації при з'ясуванні змісту реалізації сучасної кримінальної процесуальної політики в контексті вирішення проблем, пов'язаних з розкриттям злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України. При цьому був застосований відомий у науці підхід, відповідно до якого всі види політики, включаючи кримінальну процесуальну, реалізуються у формі законодавства та юридичної практики (зокрема, шляхом так званого правового регулювання суспільних відносин) [338, с. 488-489].

Щодо нормативно-правового вираження сучасної кримінальної процесуальної політики України, то її зміст знайшов своє відображення в КПК України та подальших змінах і доповненнях до нього, а також у деяких локальних актах, серед яких чільне місце займає Закон України «Про

внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів» від 08 квітня 2014 року [297], тому, щоу ньому закладені основи руйнування та нейтралізації причин і умов, що сприяють учиненню злочинів у виправних колоніях, які мають відноситись до обставин, що підлягають доказуванню згідно з чинним КПК України (ст. 91). Ю.М. Грошовий та О.В. Каплін зауважили, що з вступом в дію чинного КПК України, відкрито нову сторінку в історії сучасної кримінальної процесуальної науки, дано новий імпульс для розвитку вітчизняної наукової думки та поставлено перед науковцями та практиками нові складні завдання [293, с. 587]. Зокрема, як зазначають ці дослідники, попри схвальне ставлення до прагнення законодавця закріпити загальні засади кримінального провадження в законі, можна висловити з цього приводу й деякі зауваження, до яких вони віднесли, зокрема, й невідповідність назви глави 2 КПК України «Засади кримінального провадження» деяким статтям цього кодексу (ст. ст. 7, 8, ч. 3 ст. 336).

Другою формою реалізації кримінальної процесуальної політики України є слідчо-судова практика. Як показав її аналіз, з часу прийняття чинного КПК України в цьому напрямі спостерігаються такі тенденції, що мають пряме відношення до усунення, блокування й нейтралізації обмеження вчинення злочинів у виправних колоніях України, а саме:

1) упродовж 2016 року, згідно з даними ДСА, вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду України, на розгляд до всіх судів України (місцевих, апеляційних, вищих спеціалізованих та Верховного Суду України) надійшло 3 млн 548,2 тис. справ і матеріалів усіх категорій, що порівняно з 2015 р. менше на 5 %. Таке зменшення, зокрема, відбувалося внаслідок припинення здійснення правосуддя деякими судами Донецької та Луганської областей, а також судами, розташованими на території Автономної Республіки Крим [350, 355]. Так, у 2016 році місцеві суди (загальні, окружні адміністративні, господарські) першої інстанції усього розглянули (із

урахуванням повернутих, витребуваних) 2 млн 875,4 тис. справ, проваджень, заяв, позовних заяв, скарг, поданнів, клопотань (далі – справ і матеріалів) усіх категорій, що на 6,9 % менше, ніж у 2015 році.

У тому числі місцеві суди першої інстанції розглянули 873,6 тис. кримінальних справ і матеріалів, – що на 14,2 % більше, ніж у 2015 році; 193,1 тис. – адміністративних, що на 26,3 % менше ніж у минулому році; 648,6 тис. – про адміністративні правопорушення, що на 1,6 % більше в порівнянні з 2015 роком [14];

2) минулого року апеляційні суди (загальні, адміністративні, господарські) за апеляціями та апеляційними скаргами розглянули 422,2 тис. справ і матеріалів усіх категорій (цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних та про адміністративні правопорушення), що порівняно з 2015 роком менше на 8,1 %.

У тому числі апеляційні суди розглянули справ і матеріалів: кримінальних – 179,3 тис., що на 4,3 % більше, ніж у 2015 році; адміністративних – 75,4 тис., що на 28,3 % менше і про адміністративні правопорушення – 12,1 тис., що на 20 % більше в порівнянні з 2015 роком [14];

3) вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ упродовж 2016 року закінчив провадження (з урахуванням повернутих, переданих і розглянутих по суті) у 67,5 тис. касаційних скарг, справ, заяв і клопотань, що на 8,6 % менше, ніж у попередньому році [14];

4) упродовж 2016 р. кількість кримінальних проваджень (справ), у яких підготовче судове засідання і судовий розгляд призначені із порушенням строків, передбачених положеннями статей 314, 316 КПК України та статей 241, 256 КПК України в редакції 1960 року, збільшилася на 21,8 % і становила 4,9 тис., або 4,7 % від кількості справ, провадження в яких закінчено [14];

5) у цьому ж році обвинувальний чи виправдувальний вирок місцеві

загальні суди ухвалили в 79,8 тис. справ, що на 16,8 % менше, ніж у 2015 році, або 79,2 % від кількості тих справ, провадження в яких закінчено [14];

б) виправдувальні вироки ухвалено стосовно 895 осіб, що на 1,1 % менше; їх частка від кількості всіх осіб, щодо яких ухвалено вироки, дещо збільшилася і становила 1,1 % [0,9 %]. У тому числі у справах публічного обвинувачення виправдувальні вироки ухвалено стосовно 884 [885] осіб [14];

7) у зазначеному році потерпілими від злочинів судами визнано 64,6 тис. фізичних осіб, із них: жінок – 28 тис., чоловіків – 36,6 тис., неповнолітніх – 1,8 тис.

8) Завдано матеріальної та моральної шкоди 54,2 тис. осіб (83,8 % від кількості усіх потерпілих від злочинів осіб) на загальну суму 1 млрд 852 млн 271 тис. грн. [14];

9) водночас протягом 2016 року збільшилась як кількість, так і частка нерозглянутих кримінальних проваджень. Так, станом на 01 січня 2017 року місцеві загальні суди не розглянули 40,8 тис. справ (за винятком тих, провадження в яких зупинено), що на 39 % більше, ніж у 2015 році; їх частка від кількості справ, що перебували на розгляді, становила 26,9 % [14];

10) 2016 року відбулося збільшення як кількості справ, так і кількості осіб, які трималися під вартою і рахувалися за судами понад 6 місяців. Так, станом на 01 січня 2017 року місцеві загальні суди по першій інстанції не розглянули 2,6 тис. справ, що на 36,7 % більше, або 1,7 % від кількості тих, що перебували в провадженні судів, та за якими 3,4 тис. осіб трималися під вартою і рахувалися за судами понад 6 місяців, що також більше на 29,7 % [14];

11) у 2016 році на виконання положень КПК України слідчі судді розглянули (без повернутих) майже 486 тис. клопотань слідчих, прокурорів та інших осіб, що на 4,8 % більше порівняно з 2015 роком, із яких задоволено 410,1 тис. клопотань, у тому числі розглянуто 50,5 тис. клопотань про застосування запобіжних заходів, із яких задоволено 34,2 тис. від кількості розглянутих. Так, розглянуто клопотання про застосування запобіжного

заходу у вигляді тримання під вартою – 32,3 тис., із яких задоволено 17,4 тис.; про продовження строків тримання під вартою – 5,9 тис., із яких задоволено 5,6 тис. У майже 5 тис. справ застосовано заходи забезпечення кримінального провадження під час судового розгляду, у тому числі запобіжний захід тримання під вартою обрано в 1,3 тис. справ [14];

12) упродовж 2016 року місцеві загальні суди взяли під варту 2,3 тис. осіб, що на 21,1 % менше, ніж у 2015 році. Звільнено з-під варту 1,4 тис. осіб, у тому числі у зв'язку із засудженням особи до інших видів покарання, не пов'язаних із позбавленням волі на певний строк (453 особи); у зв'язку із постановленням стосовно особи виправдувального вироку – 67 осіб [14];

13) слідчим суддям, згідно з положеннями ч. 1 ст. 303 КПК України, надійшло на розгляд 86,2 тис. скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, що на 31,5 % більше порівняно з 2015 роком. Розглянуто (без повернутих) 73,5 тис. скарг, із яких задоволено 32,1 тис., або 43,7 % від кількості розглянутих.

У тому числі розглянуто скарг (без повернутих): на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у не поверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК України, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК України строк (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України), – майже 57 тис., із них задоволено 23,2 тис. скарг, або 40,8 % від кількості розглянутих; на рішення слідчого чи прокурора про закриття кримінального провадження (пункти 3, 4 ч. 1 ст. 303 КПК України) – 11,3 тис., із них задоволено 7 тис., або 62,1 % від кількості розглянутих; на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій (п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК України) – 1,6 тис., із них задоволено 599, або 36,7 % від кількості розглянутих [14].

Як встановлено в ході вивчення архівних кримінальних справ

(проваджень) за злочинами, учиненими засудженими у виправних колоніях у 2006-2014 роках (всього проаналізовано 263 таких справи) (Додаток Д), аналогічні проблеми мають місце і при проведенні досудового розслідування в зазначених КВУ. Проте через відсутність обліків таких фактів як у системі ДКВС України, так і на територіальному рівні (на рівні конкретної колонії, райвідділу (міському), відділу Національної поліції, а також їх видової типології в місцевих судах), скласти узагальнену «картину» даних про порушення КПК України з означених питань не можливо. У той самий час, виходячи зі змісту проаналізованих кримінальних справ (проваджень), загальні тенденції та показники, що характерні в цілому для цього явища в Україні, суттєво не відрізняються від тих, що мають місце при проведенні кримінальних проваджень у цілому по державі. Зокрема, встановлено, що непоодинокими є:

а) випадки неоперативного розгляду місцевими судами кримінальних справ (проваджень) за злочинами, учиненими засудженими у виправних колоніях (до 5% у структурі всіх розглянутих справ (проваджень);

б) високою є щорічна частка нерозглянутих справ (проваджень) – до 10-11% у загальній кількості тих, що перебували на розгляді судді;

в) не зменшується щорічно кількість скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, більше 30% із яких задовольняються в судах;

г) незмінною залишається також кількість скарг на дії органів досудового розслідування, 34% із яких задовольняється судами (Додаток Д).

Причинами та умовами, що сприяють такому стану досудового розслідування злочинів, учинених у виправних колоніях, як показує практика, є:

1) неналежне процесуальне керівництво з боку прокурора (ст. 36 КПК України);

2) низький рівень контролю за діяльністю слідчих, що здійснюється керівниками органу досудового розслідування (ст. 39 КПК України);

3) малоефективна взаємодія слідчого та оперативних підрозділів виправних колоній (ст. 41 КПК України);

4) відсутність затверджених на міжвідомчому рівні відповідних методик розслідування даної категорії злочинів;

5) низька обізнаність слідчого та прокурора про особливості виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі (Додатки Ж, Е);

6) неузгодженість та нескоординованість дій слідчого, прокурора та адміністрації виправної колонії при проведенні слідчих (розшукових) (глава 20 КПК України) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також режимних заходів у цій КВУ;

7) інші причини і умови, мова про які йшла в попередніх розділах цієї дисертації.

Такий стан реалізації на практиці змісту кримінальної процесуальної політики, у тому числі в умовах виправних колоніях, свідчить про те, що, з одного боку, суттєвих змін на практиці у зв'язку з прийняттям у 2012 році чинного на цей час КПК України не відбулось, а з іншого, – про те, що хронічні проблеми, які мали місце в кримінальному процесі в умовах дії КПК України 1960 року, на сьогодні залишаються не вирішеними. Більше того, ускладнює цю ситуацію і той факт, що КПК України порушив усталені теоретичні постулати, відповідно до яких норми матеріального права (на сьогодні – це норми КК України) мають бути пріоритетними порівняно з процесуальними [52, с. 305-312]. В Україні, на жаль, усе сталося навпаки, що й детермінує той стан досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, мова про який йшла вище. Про необхідність вирішення цієї проблематики свідчать також статистичні дані ДСА. Так, у 2016 році за вироками, що набрали законної сили, засуджено за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів 26,7 тис. осіб, що на 12,9 % менше, ніж у 2015 році; проте їх частка серед усіх засуджених за всі види злочинів збільшилася і становила 35 %. За вчинення злочинів невеликої тяжкості засуджено майже 11 тис. осіб, що на 26,2 % менше, їх частка від кількості

всіх засуджених за всі види злочинів осіб також зменшилася – 14,4 %.

За вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (статті 305-320 КК України) засуджено 9,1 тис. осіб, або 11,9 % від кількості всіх засуджених за всі види злочинів; за вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи (статті 115-145 КК України) – майже 7 тис. осіб, або 9,1 % [14], що важливо в контексті розуміння причинового механізму вчинення повторно злочинів засудженими у виправних колоніях у ході відбування покарання у вигляді позбавлення волі та вдосконалення правових засад їх розслідування.

На необхідності вирішення означених завдань на нормативно-правовому рівні все частіше акцентують увагу й науковці, зокрема, пов'язуючи цю діяльність з реалізацією правової функції держави та вважаючи, що перед будь-якою державою постає коло завдань, на виконання яких вона спрямовує свої матеріальні ресурси, ідеологічні та політичні зусилля [421, с. 178]. З-поміж усієї сукупності цих зусиль виділяються такі, що виражають сутність держави і без яких вона не може повноцінно діяти як найважливіша складова частина політичної системи суспільства. Це основні напрями її діяльності. Саме в них, як довів В.В. Копейчиков, знаходять своє вираження, сутність, завдання та цілі держави [111, с. 71].

Особливість регулятивності процесуального права проявляється у визначенні чіткого порядку, послідовності виконання суб'єктами кримінального процесуального права процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень. А це означає, що кримінальне процесуальне право закріплює відповідні процедурні правила, які визначаються поняттям «кримінальна процесуальна форма», що є одним із суттєвих ознак кримінального процесу (кримінального процесуального права). При цьому необхідно обов'язково врахувати, що будь-яка функція, що виконується державним органом, завжди є наведеною на реалізацію цілей і вирішення завдань, які поставлені перед цим органом [421, с. 18, 21].

Отже, зміст сучасної кримінальної процесуальної політики України,

яка реалізується при розслідуванні злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, детермінується не тільки змістом інших видів державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, пріоритетною із яких є кримінально-правова політика, але й змістом функцій держави і права, а також сучасними міжнародно-правовими підходами до вирішення питань, пов'язаних із кримінальною процесуальною діяльністю.

До основних проблем, що безпосередньо стосуються та впливають на ефективність досудового розслідування та в цілому на рівень реалізації кримінальної процесуальної політики у виправних колоніях, можна віднести:

1. Наявність низки прогалин та протиріч, що мають місце в чинному КПК України, мова про які йшла вище та з приводу яких у цій роботі запропоновано низку науково обґрунтованих заходів, у тому числі пропозиції щодо внесення змін і доповнень до цього Кодексу.

2. Не дивлячись на те, що в КПК України (зокрема, у главі 25 розділу III та розділі VI) визначений особливий порядок досудового розслідування певних категорій кримінальних правопорушень, форм та осіб, ці процедури не мають жодного відношення до досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, хоча здійснення кримінальних проваджень у цих КВУ в особливому порядку є очевидним.

Додатковим аргументом з цього приводу виступає сучасний стан кримінальної процесуальної діяльності в Україні, та зокрема, у виправних колоніях, що пов'язано з ліквідацією інституту дізнання в КПК України.

3. На сьогодні безсистемною та подекуди нелогічною є оперативно-розшукова діяльність в Україні, включаючи виправні колонії, що обумовлено введенням у КПК України інституту негласних слідчих (розшукових) дій (глава 21). Проблемність реалізації в зазначених КВУ цих положень полягає в тому, що по своїй правовій природі (ч. 2 ст. 246 КПК України) негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитися виключно в кримінальному провадженні та щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (частини 4-5 ст.

12 КК України), що не кореспондується з нормами матеріального права, які стосуються змісту ОРД, а саме:

а) відповідно до вимог КК України (ст. ст. 2, 11, 13-16, тощо) кримінальна відповідальність передбачена не тільки за закінчений злочин, але й за незакінчений (готування до злочину (ст. 14) та замах на злочин (ст. 15), у той самий час, коли негласні слідчі (розшукові) дії дозволяється проводити лише на стадії закінченого злочину (ч. 1 ст. 13 КК України).

Такий підхід є не тільки нелогічним, але й суперечить вимогам ч. 1 ст. 1 та ч. 2 ст. 50 КК України, відповідно до яких одним із завдань кримінального законодавства України є запобігання злочинам. Таке ж завдання визначено й у статтях 1, 104, КВК України та ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

б) тяжкі та особливо тяжкі злочини, стосовно яких проводяться негласні слідчі (розшукові) дії, у загальній структурі злочинності України складають менше 40%, у той самий час питома вага злочинів середньої тяжкості (ч. 3 ст. 12 КК України), покарання яких передбачено від 2 до 5 років позбавлення волі (власне, основний склад засуджених у виправних колоніях (ст. 18 КВК України), складає майже 50% [13, с. 34]. Тобто, щодо половини всіх злочинів, які вчиняються щорічно в Україні, не тільки не застосовуються запобіжні заходи, але й не проводяться негласні слідчі (розшукові) дії, що навряд чи можна назвати ефективним використанням у нашій державі сил і можливостей правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю;

в) норми КПК України, що стосуються змісту негласних слідчих (розшукових) дій (ст. ст. 246-275), не повною мірою співвідносяться з нормами Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», який регулює специфічні суспільні відносини, а тому має бути пріоритетним порівняно з нормами КПК України, оскільки у випадку колізії правових норм перевага має надаватися спеціальним нормам [371, с. 428].

4. На підзаконному рівні (рівні відомств і міністерств) розроблено

та затверджено Інструкцію про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, що виступає ще одним аргументом щодо визначення існуючих у законодавстві та на практиці особливостей досудового розслідування певних категорій злочинів, включаючи ті, що вчинені засудженими у виправних колоніях[128].

5. До Національної поліції України до теперішнього часу листи щодо налагодження взаємодії слідчих, оперативних підрозділів Національної поліції та слідчих ДКВС України, а також організації тренінгів та іншої підготовки працівників Державної кримінально-виконавчої служби на базі закладів підготовки Національної поліції не надходили. На рівні МВС України (Національної поліції України), Генеральної прокуратури України та Міністерства юстиції України не затверджено методика розслідування злочинів, учинених засудженими в місцях позбавлення волі, проекти якої розроблено у цій дисертації. (Додаток Е).

Такий підхід не тільки б став одним із засобів реалізації на практиці змісту кримінальної процесуальної політики, але й дав би можливість суттєво підвищити ефективність досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, а також підвищити рівень взаємодії усіх учасників кримінального провадження та координації їх дій.

Якщо системно підійти до вирішення означених вище проблем щодо реалізації кримінальної процесуальної політики України, у тому числі у виправних колоніях, то логічно було б:

1) доповнити ст. 2 КПК України частиною другою такого змісту: «Поряд із зазначеними в частині першій цієї статті кодексу мають вирішуватися і завдання із запобігання злочинам, а також із запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню і покаранню».

Така зміна обумовлена як змістом норм матеріального права (статті 1, 50 КК України, ст. 1, 104 КВК України), так і міжнародними зобов'язаннями

України, зокрема в ратифікованій нею Конвенції проти катувань та інших жорстких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Крім цього, доповнення ст. 2 КПК України в силу діалектичного взаємозв'язку завдань і засад (ст. 7 КПК України) кримінального провадження буде вмотивованим і з огляду вимог такого принципу нормотворчості, як системності побудови правових норм;

2) доповнити в кінці речення ч. 2 ст. 246 КПК України словосполученням: «а також злочинів середньої тяжкості», виклавши, з одного боку, цю норму права в новій редакції, а з іншого, дозволивши таким чином проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо зазначеної категорії кримінальних правопорушень (злочинів).

Зазначена зміна є необхідною як з точки зору існуючого стану злочинності в Україні та завдань щодо протидії їй, так і з огляду вимог кримінального законодавства, яке передбачає відповідальність за всі передбачені види злочинів (ст. 12 КК України), а також на стадіях готування і замаху на вчинення цих суспільно небезпечних діянь (ст. 16 КК України).

3.2 Сутність і напрями координаційної діяльності і взаємодії слідчого та інших учасників кримінального провадження у виправних колоніях України

Однією з обставин, що негативно впливає на ефективність досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, є неналежний стан координації дій і взаємодії слідчих, які здійснюють кримінальне провадження в цих КВУ (ст. ст. 40, 216 КПК України) та оперативних підрозділів колоній (ст. 41 КПК України та ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Серед детермінант, що сприяють такому стану взаємодії, можна виокремити такі:

1) відсутність належної правової бази з питань взаємодії, ураховуючи те, що ці питання мають вирішуватися в основному на законотворчому рівні

(ч. 2 ст. 19, п. 14 ст. 92 Конституції України);

2) відсутність ділових, професійно виважених відносин між керівниками всіх рівнів Національної поліції України та ДКВС України;

3) невизначеність горизонтальних зв'язків на рівні конкретних адміністративно-територіальних одиниць між підрозділами Національної поліції та їх підпорядкування не керівництву територіальних управлінь (областей), а безпосередньо відповідним структурним підрозділам (це, зокрема, стосується й органів досудового розслідування (ст. 38 КПК України), у той самий час, коли інші правоохоронні органи мають чітку горизонтальну підпорядкованість та організаційну структуру по всій вертикалі управління;

4) подвійне підпорядкування органів і установ виконання покарань ДКВС України на місцях: з одного боку – ДКВС України, а з іншого – Міністерству юстиції України, що введено всупереч вимог п. 14 ст. 92 Конституції України, відповідно до якої виключно законами визначається діяльність органів і установ виконання покарань, Указом Президента України від 09 грудня 2010 року «Про оптимізацію центральних органів державної виконавчої влади»;

5) незнання слідчими, що здійснюють кримінальне провадження у виправних колоніях, особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі;

6) професійна невідповідність оперативних підрозділів виправних колоній до проведення ОРД в умовах дії КПК України;

7) низький рівень координації дій слідчого та всіх підрозділів виправних колоній з боку керівників органів досудового розслідування (ст. 39 КПК України) та територіальних управлінь ДПтС України (Указ Президента України від 06.04. 2011 р. «Про затвердження Положення про ДПтС України»).

Загальновизнаним у науці є висновок про те, що в боротьбі зі злочинністю органам кримінальної юстиції сприяє багато самостійних,

незалежних і непідпорядкованих один одному державних правоохоронних органів, кожен з яких у ході виконання своїх основних завдань притаманними тільки йому засобами, визначеними законом, займається запобіганням суспільно небезпечних діянь, тобто взаємодіє з іншим правоохоронним органом (органами) [43, с. 331]. Та якими б незалежними не були ці правоохоронні органи, як доцільно зауважують В.Г. Бесарабов та К.А. Камаєв, розрізненість їхньої діяльності неприпустима, бо кожен з них є лише однією з ланок загальної державної системи боротьби зі злочинністю. Саме тому їх робота на вказаному напрямку державно-правової діяльності потребує узгодженості та взаємодії [43, с. 331]. При цьому, як установив Д.В. Суходубов, найбільш ефективним засобом об'єднання зусиль зазначених органів та забезпечення узгодженості їхніх дій є координація [362, с. 6].

Термін «координація» в перекладі з латинської означає узгодженість, підпорядкування, приведення у відповідність (понять, дій, функцій тощо). Координувати – значить узгоджувати [343, с. 364]. У юридичній літературі термін «координація» використовується тоді, коли йдеться про узгоджену діяльність різних органів і організацій, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю, як правило, у сфері її запобігання [421, с. 194]. На переконання Л.М. Давиденко та О.О. Бандурки значення узгодженості дій правоохоронних та інших органів полягає в тому, що це дозволяє об'єднати зусилля в процесі запобігання злочинам і на вказаній основі домогтися вищих результатів у більш короткі строки та з меншою затратою сил. Узгодження сприяє створенню єдиного фронту боротьби з кримінальними та іншими правопорушеннями, що є необхідною умовою успіху в цій надзвичайно відповідальній роботі [88, с. 83].

Термін «координація» за своїм змістом близький до терміна «взаємодія», який означає взаємний зв'язок, взаємну підтримку [254, с. 73]. При цьому одні автори використовують ці поняття як синоніми, інші – вкладають у них різний зміст. Для правильного визначення цих термінів необхідно виходити з рівня контактів, що складаються між державними

органами [421, с. 195]. Критерієм відмежування відносин координації та взаємодії є саме рівень взаємних зв'язків, взаємовпливу і характер узгодженої діяльності одного органу з іншим [272, с. 98].

Як свідчить практика, діяльність органів досудового слідства та оперативних підрозділів правоохоронних органів, включаючи виправні колонії, відзначається динамічністю і високим ступенем взаємних зв'язків. Ці зв'язки носять постійний і стійкий характер, а узгоджена діяльність відзначається єдиним підходом до розв'язання одних і тих самих проблем боротьби зі злочинністю. Виходячи з цього, законодавець поклав на один з органів кримінальної юстиції – прокуратуру – обов'язок організації їхньої узгодженої діяльності [275, с. 80].

Ураховуючи ці теоретико-методологічні положення, можна сформулювати власне визначення «координація дій при здійсненні кримінальних проваджень за злочинами, учиненими засудженими у виправних колоніях», а саме – це діяльність прокурора, який відповідно до закону здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у зазначених КВУ, що спрямована на узгодженість дій сторони обвинувачення з реалізації завдань кримінального провадження, а також узгоджена з прокурором діяльність керівників органів досудового розслідування та територіальних управлінь ДПтС України зі створення належних умов для розслідування цих суспільно небезпечних діянь.

Таким чином, системоутворюючими ознаками, що складають зміст відповідного поняття, є:

1. Координація – це діяльність прокурора.

Зазначимо, що в ст. 36 КПК України, яка визначає повноваження прокурора при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, такий обов'язок прямо не визначений. Ці повноваження закріплені в ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» та носять загальний характер – координація діяльності правоохоронних органів

відповідного рівня у сфері протидії злочинності.

Норми КПК України (ст. 36) носять спеціальний характер порівняно з положеннями, що визначені в ст. 25 зазначеного вище Закону, тому логічно було б ч. 2 ст. 36 КПК України доповнити пунктом 22 такого змісту: «Прокурор зобов'язаний координувати діяльність сторони обвинувачення по конкретному кримінальному провадженню визначеними в нормативно-правових актах формами і засобами».

2. Координація – це здійснення заходів з узгодження дій.

Відповідно до вимог ст. 25 Закону України «Про прокуратуру», координаційні повноваження прокуратури здійснюються шляхом:

- а) проведення спільних нарад;
- б) створення міжвідомчих робочих груп;
- в) проведення узгоджених заходів;
- г) здійснення аналітичної діяльності [117].

Разом з тим при здійсненні кримінальних проваджень за злочинами, учиненими засудженими у виправних колоніях, на території цих КВУ діють два структурних підрозділи органів прокуратури, а саме: 1) прокурори, що здійснюють нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (п. 4 ч. 1 ст. 2, ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», ст. 22 КВК України); 2) прокурори, мова про які йдеться в ст. 36 КПК України.

Досудове розслідування у виправних колоніях, незначної кількості кримінальних правопорушень, що вчиняються в цих КВУ порівняно з їх кількістю, що реєструються на відповідних адміністративно-територіальних одиницях, де дислокуються зазначені колонії, навряд чи можна визнати правильним. Зокрема, якщо прокурори, що здійснюють нагляд у виправних колоніях, володіють певним досвідом та знанням щодо особливостей виконання і відбування покарання у вигляді позбавлення волі, то другий тип прокурорів кожний раз при проведенні кримінального провадження за

злочинами, учиненими засудженими в цих КВУ, як і слідчі, розпочинають цей процес з «чистого аркуша», що, як показує практика, впливає на ефективність досудового розслідування, особливо на його початкових етапах.

У такій ситуації, ураховуючи інші висловлені вище аргументи з цього приводу, доцільно було б функції з процесуального керівництва досудовим розслідуванням у місцях позбавлення волі передати прокурорам, які здійснюють нагляд за виконанням кримінальних покарань (ст. 22 КВК України, ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»). У зв'язку з цим вважаємо за доцільне ст. 36 КПК України доповнити частиною 7 такого змісту: «З урахуванням установлених у цьому Кодексі особливостей досудового розслідування та особливого порядку кримінального провадження процесуальне керівництво може здійснювати прокурор, який виконує одну з функцій прокуратури, визначених у законі, що співпадає з предметом прокурорського нагляду».

3. Координація здійснюється з метою досягнення сторони обвинувачення завдань кримінального провадження.

Відповідно до положень § 2 глави 3 КПК України, до сторони обвинувачення відносяться: а) прокурор (ст. 36); б) орган досудового розслідування (ст. 38); в) керівник органу досудового розслідування (ст. 39); г) слідчий орган досудового розслідування (ст. 40); ґ) оперативні підрозділи (ст. 41).

Завдання кримінального провадження визначені в ст. 2 КПК України [165].

4. Координація – це діяльність керівників органів досудового розслідування та територіальних управлінь ДПтС України.

Відповідно до нормативно-правових актів МВС України, до керівників структурних підрозділів відносяться посадові особи, які виконують організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції. У системі органів досудового розслідування МВС України керівний склад визначений на горизонтальному (територіальні підрозділи Національної поліції) та

вертикальному рівнях (на рівні областей та центрального апарату МВС України). Саме на них і покладається обов'язок щодо забезпечення взаємодії і координації дій слідчих та інших учасників кримінального провадження [128].

У системі ДКВС України до вищих керівників щодо начальників виправних колоній відносяться начальники територіальних управлінь ДПтС України, а також начальники структурних підрозділів зазначеного центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань (ч. 1 ст. 11 КВК України, ст. ст. 7-9 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України»).

Ураховуючи вище викладене, навряд чи можна визнати правильним той підхід, який застосовано при затвердженні Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, а саме: під нею стоїть підпис не голови ДКВС України (як керівника центрального органу у сфері виконання покарань), а Міністра юстиції України. Додатковим аргументом з цього приводу виступають норми Конституції України (ч. 2 ст. 19, п. 14 ст. 92) та ст. 5 КВК України, відповідно до яких діяльність органів (згідно з ч. 1 ст. 11 КВК України – це ДКВС України) та установ виконання покарань має ґрунтуватися виключно на законі. У той самий час Міністерством юстиції України перебрано функції центрального органу, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань, не на підставі закону (зокрема, шляхом унесення змін до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»), а за рішенням Президента України (зокрема, Указу Президента України «Про оптимізацію державних органів центральної виконавчої влади» від 09 грудня 2010 року). З того часу і до сьогодні між ДКВС України та Міністерством юстиції України ведуться латентні кабінетні «війни», що вкрай негативно впливають на стан управління системою ДКВС України, а також на ефективність координаційної діяльності керівників територіальних управлінь та центрального апарату ДКВС України.

Отже, враховуючи зазначені обставини та всю складність змісту і форм кримінального провадження, що гарантуються загальними засадами, визначеними главою 2 КПК України (ст. ст. 7-29), та з метою забезпечення реалізації на належному рівні завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України), у тому числі за злочинами, учиненими у виправних колоніях, логічно було б ст. 39 КПК України доповнити реченням такого змісту: «На керівника органу досудового розслідування, за погодженням з прокурором, який відповідно до цього Кодексу здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування в кримінальних провадженнях у вигляді процесуального керівництва досудовим розслідуванням, покладається обов'язок щодо забезпечення координації дій слідчих та сторони обвинувачення в цілому».

5. Координація спрямована на створення належних умов розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях.

До належних умов, як показує практика, можна віднести: 1) максимальне забезпечення реалізації визначених у законі завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України); 2) сприяння слідчому по забезпеченню процесу доказування в кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 91 КПК України); 3) здійснення ефективних дій із забезпечення заходів кримінального провадження (розділ III КПК України); 4) учинення дій, що за формою та змістом відповідають загальним засадам кримінального провадження (ст. 7 КПК України); 5) якісне проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі.

Отже, координація дій в умовах виправних колоній – це комплекс системних заходів, що здійснюється визначеними на нормативно-правовому рівні суб'єктами та спрямований на ефективну реалізацію стороною обвинувачення завдань кримінального провадження.

При цьому підтримуємо точку зору Л.М. Давиденка та О.О. Бандурки, що при відносинах координації тільки прокуратура виступає постійним

організатором сумісної розробки узгоджених заходів. Інші органи кримінальної юстиції, що задіяні до розслідування злочинів у виправних колоніях (слідчий суддя, керівник органу досудового розслідування, слідчий, співробітники оперативного підрозділу), лише беруть безпосередню участь у сумісній розробці узгоджених дій, але ніяких обов'язків з організації координації не несуть [88, с. 87].

В основі координації дій зазначених органів кримінальної юстиції лежить єдність (спільність) цілей і завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України). Необхідність подальшого зміцнення та поглиблення скоординованої діяльності сторони обвинувачення під час розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, зумовлюється зростанням масштабів злочинів, їх структурою і динамікою, що склалася за останні роки.

У такій ситуації роз'єднаність діяльності зазначених учасників кримінального провадження при розслідуванні злочинів у виправних колоніях неприпустима, бо кожен із її суб'єктів – це одна з ланок цілісної державно-правової системи, покликаної забезпечити досягнення єдиних цілей і виконання завдань у сфері боротьби із злочинами, притаманними кожному із них кримінальними процесуальними засобами. Як слушно у зв'язку з цим зауважили П.М. Каркач та В.Л. Синчук, їхня робота не може бути успішною без узгодження через координацію [133, с. 14].

Не менше проблем при досудовому розслідуванні злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, створює неналежна взаємодія слідчого і відповідних структурних підрозділів цієї КВУ, задіяних у кримінальному провадженні. Саме тому та з метою вдосконалення правового механізму з цих питань важливим завданням будь-якої наукової розробки є з'ясування змісту та суті поняття «взаємодія».

У вузькому значенні в правозастосувальній діяльності цей термін у наукових джерелах визначається як взаємний зв'язок між предметами в дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь, тобто це є процес

взаємозалежної, погодженої діяльності різних його суб'єктів [60, с. 57]. Такий взаємозв'язок у місцях позбавлення волі, як установив О.Г. Колб, можливий за наявності певних умов: а) у взаємодії мають брати участь як мінімум два суб'єкти – це означає, що кожен з учасників має ясно усвідомлювати, що він є суб'єктом взаємодії і виконує покладені функції разом з іншими суб'єктом; б) має бути окресленою спільність цілей і завдань для всіх учасників взаємодії [118, с. 286].

За змістом зазначених умов термін «взаємодія» співпадає з терміном «координація». Погоджуємося з тими ученими, які вважають, що між цими термінами немає знака рівності, тому що координація – це функція одного із суб'єктів системи, а взаємодія – принцип діяльності, засіб контактів із суб'єктами інших систем [118, с. 290]. Більше того, координація, на відміну від взаємодії, містить у собі елементи підкорення волі координуючого органу системи, що направляє автоматичну діяльність на виконання загальних завдань, поставлених перед виконавцями. У свою чергу, взаємодія є не тільки засобом, що забезпечує виконання завдань з боротьби із злочинністю, одночасно вона є необхідною, щоб своєчасно провести в життя спільно сплановані заходи в цьому напрямі. При такому підході суб'єкти діють у межах своєї компетенції, використовуючи відповідні сили, засоби і методи, а узгодження їх діяльності здійснюється шляхом суворого виконання запланованих загальних заходів [118, с. 290].

Виходячи із зазначених та інших теоретико-методологічних підходів, що викладені в науковій літературі, можна сформулювати таке визначення взаємодії сторони обвинувачення у кримінальному провадженні у виправних колоніях – це упорядкована на нормативно-правовому рівні діяльність визначених у кримінальному процесуальному законодавстві України осіб, які задіяні в зазначених КВУ на стороні обвинувачення, узгоджена між ними за об'єктами, предметом, завданнями і напрямками співпраці та спрямована на досягнення цілей кримінального провадження, а також кримінально-виконавчого законодавства.

Таким чином, системоутворюючими ознаками, що складають зміст зазначеного поняття, є:

1. Взаємодія – це упорядкована діяльність на нормативно-правовому рівні.

Упорядкувати означає довести до ладу що-небудь; навести належний порядок у чомусь [60, с. 697]. У контексті взаємодія сторони обвинувачення полягає у тому, що її діяльність під час проведення досудового розслідування в кримінальному провадженні щодо злочинів, учинених у виправній колонії, має носити належний правовий порядок.

Разом з тим, як свідчать результати проведеного нами дослідження, у КПК України відсутні будь-які правові норм з цього приводу. Зазначене питання регулюється підзаконними нормативно-правовими актами (зокрема, Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [128]; іншими відомчими джерелами [271, с. 39-43]), що, з огляду на вимоги ст. 7 КПК України «Загальні засади кримінального провадження», навряд чи можна визнати належно внормованою процесуальними засобами діяльністю. Як з цього приводу зазначено в ч. 6 ст. 9 КПК України «Законність», у випадках, коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, що визначені в ч. 1 ст. 7 цього Кодексу.

Ураховуючи зазначене, вважаємо за доцільне доповнити ч. 2 ст. 40 КПК України пунктом 10 такого змісту: «Слідчий уповноважений та несе відповідальність за ноюобвинувачення вцілому».

Потребує змін ч. 4 ст. 38 КПК України «Органи досудового розслідування», яку потрібно доповнити в кінці речення словосполученням «у тому числі налагоджувати взаємодію у цьому напрямі зі стороною обвинувачення в кримінальному провадженні».

2. Взаємодія – це діяльність визначених у законодавстві України осіб, які задіяні в проведенні досудового розслідування стороною обвинувачення.

Відповідно до вимог ч. 2 ст. 1 КПК України, кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України.

З огляду на проблеми, що складають зміст предмета нашого дослідження, та вимог положень розділу IX КПК України «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження», підлягають вирішенню на нормативно-правовому рівні деякі питання, що стосуються розміщення, тимчасового залишення та роздільного тримання засуджених іноземців у виправних колоніях України. Мова, зокрема, йде про те, що в чинному КВК України особливості їх реалізації на практиці відсутні, що, у свою чергу, негативно впливає на ефективність розслідування злочинів, учинених як цією категорією засуджених, так і щодо них. Це стосується і порядку переміщення осіб, позбавлених волі (ст. 88 КВК України), і тимчасового їх залишення в СІЗО в разі необхідності проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 90 КВК України), і роздільного тримання засуджених у виправних колоніях (ст. 92), які не кореспондуються з нормами КПК України, що є дотичними до процесу виконання, та відбування покарання у вигляді позбавлення волі (так, у ст. 547 КПК України зазначено, що консульські установи або дипломатичні представництва інших держав в Україні мають право одержати на добровільній основі пояснення, речі, документи від громадян, яку вони представляють, а також вручати документи таким особам).

У свою чергу, зазначена норма КПК України (ст. 547) також не повною мірою співвідноситься з нормами КВК України, а тому логічно було б доповнити її в кінці речення таким словосполученням: «у порядку, визначеному законодавством України» та викласти їх у новій редакції.

У цілому, враховуючи вимоги ст. 1 розділу IX КПК України, можна говорити про взаємодію в кримінальному провадженні слідчого з учасниками міжнародного співробітництва.

Разом з тим заслуговує на увагу й така проблема: у §2 глави 3 КПК України визначена сторона обвинувачення, до якої віднесені: прокурор, орган досудового розслідування, керівник органу досудового розслідування, слідчий органу досудового розслідування та оперативні підрозділи (статі 36-41); у § 5 цієї самої – інші учасники кримінального провадження (заявник (ст. 60); цивільний позивач (ст. 61); свідок (ст. 65) та інші.

У цих нормах КПК України також відсутні такі учасники кримінального провадження, як:

а) особи, які виконують спеціальне завдання з розкриття діяльності злочинної організації (ст. 272 КПК України);

б) особи, залучені до конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України). Зауважимо, що залучення зазначених категорій осіб до участі в досудовому розслідуванні є, як це витікає з вимог оперативно-розшукового законодавства України, виключним правом сторони обвинувачення.

У зв'язку з цим, було б доцільно ст. 41 КПК України доповнити частиною четвертою такого змісту: «Для забезпечення належного виконання доручень слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій оперативні підрозділи вправі використовувати можливості інших осіб та задіювати їх для виконання спеціальних завдань з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, а також для конфіденційного співробітництва».

Особливо актуальною така зміна є з огляду тих особливостей досудового розслідування злочинів, учинених у виправних колоніях, мова про які йшла у попередніх підрозділах цієї роботи.

3. Взаємодія – це узгоджена діяльність за об'єктами, предметом, завданнями і напрямками співпраці.

Об'єктом взаємодії в кримінальних провадженнях у виправних колоніях виступають суспільні відносини, що виникають у зв'язку з досудовим розслідуванням злочинів, учинених засудженими до позбавлення волі.

У процесі розслідування злочинів у виправних колоніях виникають суспільні відносини різних спектрів: а) кримінальні процесуальні, що пов'язані з проведенням досудового слідства; б) кримінально-виконавчі, обумовлені особливостями виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі; в) управлінські, що спрямовані на вирішення завдань координації та взаємодії учасників кримінального провадження; г) наглядові – здійснюються прокурором у формі процесуального керівництва; ґ) контрольні – здійснюються керівником органу досудового розслідування; д) інші суспільні відносини (оперативно-розшукові; психологічної сумісності, інші).

Усе це виступає додатковим аргументом щодо необхідності визначення на нормативно-правовому рівні особливостей досудового розслідування у виправних колоніях, зокрема у вигляді спеціальної глави 25-1 КПК України, а також вирішення існуючих на практиці проблем у межах більш широкого поняття – кримінального переслідування в місцях позбавлення волі, мова про яке та аргументація по суті зазначена в попередніх підрозділах цієї дисертації.

Предметом взаємодії у виправних колоніях є встановлений у законі (розділ III КПК України) порядок досудового розслідування.

Щодо завдань взаємодії, то вони ніби «переплітаються» для сторони обвинувачення в кримінальних провадженнях, досудове розслідування в яких здійснюється щодо злочинів, учинених у виправних колоніях. Як з цього приводу зауважив О.Г. Колб, говорячи про єдність завдань і цілей, необхідно зазначити, що боротьба зі злочинністю, захист законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб та в цілому правопорядку є єдиним завданням для всіх правоохоронних органів [118, с. 286]. Мова в даному випадку йде про те, що і для слідчого, прокурора, і оперативних підрозділів та в цілому всіх служб виправних колоній визначено одне з ключових завдань – захист особи, суспільства та держави від кримінальних проваджень (ч. 1 ст. 1 КК України, ст. 2 КПК України, ч. 1 ст. 1 КВК України, ст. 1 Закону України «Про

оперативно-розшукову діяльність», яке й складає один зі змістовних елементів предмета взаємодії під час проведення розслідування злочинів, учинених у виправних колоніях. При цьому додатковим завданням взаємодії для слідчого та адміністрації виправної колонії виступають питання щодо забезпечення в ході досудового розслідування безперервності виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі.

Суспільні відносини, що виникають в процесі здійснення досудового розслідування в цих КВУ, у цілому обумовлюють зміст і напрями взаємодії сторони обвинувачення, а саме:

а) кримінальний процесуальний, який є пріоритетним у даній ситуації та якому підпорядковані в силу змісту повноважень прокурора (ст. 36 КПК України) та слідчого (ст. 40 КПК України) зусилля і можливості інших суб'єктів взаємодії;

б) кримінально-виконавчий, що обумовлений принципом невідворотності виконання і відбування покарання у вигляді позбавлення волі (ст. 5 КВК України);

в) координаційний, що виступає необхідним засобом процесуального керівництва, яке здійснюється прокурором, а також засобами контролю, який покладено на керівників органів досудового розслідування (ст. 39 КПК України) та територіальних управлінь і центрального апарату ДПтС України (Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»);

г) інші напрями (у сфері ОРД; матеріально-технічного та ресурсного забезпечення; міжнародної співпраці тощо).

4. Взаємодія спрямована на досягнення цілей кримінального провадження та цілей кримінально-виконавчого законодавства.

Ураховуючи зміст визначених у ст. 2 КПК України завдань кримінального провадження, до його цілей можна віднести:

1) притягнення до кримінальної відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне провадження, за мірою його винуватості;

2) непред'явлення обвинувачення та незасудження жодного

невинуватого;

3) не піддання жодної особи необґрунтованому процесуальному примусу;

4) застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури.

У свою чергу, цілі кримінально-виконавчого законодавства України закріплені в ч. 1 ст. 1 КВК України, а саме – це створення умов:

а) для виправлення і ресоціалізації засуджених;

б) запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так й іншими особами;

в) запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [176].

Таким чином, спільними для слідчого та сторони обвинувачення в цілому в ході їх взаємодії є наступні цілі: 1) недопущення тортур та іншого неналежного поводження щодо підозрюваних, обвинувачених, а також щодо інших учасників кримінального провадження; б) запобігання вчиненню засудженими нових злочинів.

Саме в цих напрямках і потребує вдосконалення взаємодія слідчого при здійсненні кримінального провадження за злочинами, учиненими засудженими у виправних колоніях.

У цілому ж зміст взаємодії мають забезпечити всі визначені в цій роботі напрями, що відображені в системоутворюючих ознаках цього поняття, які, крім цього, покладено в основу розроблених у цій дисертації Методичних рекомендацій щодо особливостей досудового розслідування злочинів, учинених у виправних колоніях (Додаток Е).

Про наявність і необхідність вирішення питань координації та взаємодії учасників кримінальних проваджень за злочинами, учиненими засудженими у виправних колоніях, свідчать і результати проведеного нами анонімного опитування різних респондентів. Зокрема, на питання «Чи достатньою є взаємодія правоохоронних органів з подолання протидії розслідування

злочинів?» «так» відповіли 104 засуджених або 30% від загальної кількості респондентів; «ні» – 23 засуджених (6%); «частково» – 233 засуджених (64%) (Додаток А). У свою чергу, слідчі ОВС на це питання дали такі відповіді: «так» відповіли 24 (22% від загальної кількості респондентів); «ні» – 49 (44%); «частково» – 39 (34%) (Додаток Б).

У той самий час заслуговує на увагу й той факт, що боротьба зі злочинами, у тому числі й тими, що вчиняються у виправних колоніях, кримінальними процесуальними засобами вимагає комплексного підходу та узгодженості дій сторони обвинувачення. Одним із найефективніших способів розв’язання цієї проблеми є поглиблення механізму саморегуляції цієї унікальної системи. А зазначений механізм цієї саморегуляції якраз і ґрунтується на постійній координації її суб’єктів у зазначених КВУ, спрямованих на забезпечення ефективної роботи як системи в цілому, так і кожної її ланки (органу) зокрема. При цьому, якщо принцип взаємодії дає можливість усім суб’єктам взаємодії підтримувати зовнішні контакти по мірі необхідності, то координація їх зусиль зміцнює постійні внутрішні зв’язки між її суб’єктами (ланками), удосконалює їх діяльність. Більше того, координація – це не тільки функція прокуратури, а ще й один із системоутворюючих факторів кримінальної юстиції як системи досить високого рівня, механізм її саморегуляції, самоуправління [421, с. 203].

Висновки до розділу 3

1. Виокремлено основні проблеми, що безпосередньо впливають на ефективність досудового розслідування та в цілому кримінальної процесуальної політики у виправних колоніях: 1) наявність у КПК України низки прогалин та протиріч, що регулюють питання здійснення кримінального провадження; 2) відсутність у Кодексі спеціальної глави, що стосується особливостей досудового розслідування кримінальних проваджень у місцях позбавлення волі; 3) колізії, неузгодженість і конкуренція норм КПК

України, що регулюють порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій (статті 246-275) та норм оперативно-розшукового законодавства, зокрема з питань запобігання злочинам та проведення цих дій тільки щодо тяжких і особливо тяжких злочинів (ст. 12 КК України); 4) неповне та неточне відображення в міжвідомчій Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій і використання їх результатів у кримінальному провадженні всіх існуючих на практиці та встановлених у науці особливостей досудового розслідування в місцях позбавлення волі; 5) неналежне використання слідчими та стороною обвинувачення в цілому (§ 2 р. 3 КПК України) розроблених у науці методик розслідування даної категорії кримінальних проваджень, а також відсутність єдиної затвердженої на міжвідомчому рівні (МВС України та Міністерства юстиції України) єдиної методики з цих питань.

2. Визначено зміст та особливості координаційної діяльності і взаємодії слідчого та сторони обвинувачення в цілому в кримінальних провадженнях, досудове розслідування в яких здійснюється щодо злочинів, учинених у виправних колоніях, а також установлено проблеми їх реалізації на практиці, на підставі чого сформульовано авторські визначення цих понять.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні на основі дослідження комплексу питань, що виникають під час розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, сформульовано наукові положення та одержано результати, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання в галузі кримінальної процесуальної діяльності. Найбільш суттєвими з них є такі:

1. На основі аналізу наукових досліджень середини XX – початку XXI століть доведено, що окремі аспекти проблем розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, досліджувалися вітчизняними та зарубіжними науковцями, якими розроблялися методики розслідування таких злочинів та норми, які регулюють досудове слідство/розслідування, а також стратегії подолання протидії розслідуванню. Однак з початку дії чинного КПК України комплексного монографічного дослідження та розроблення нового порядку розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, не здійснено.

2. З'ясовано зміст та сформульовано авторське поняття «розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях», під яким розуміється процесуальна діяльність слідчих у визначеному в законі порядку, яка здійснюється на стадії досудового розслідування кримінального провадження у зазначених кримінально-виконавчих установах закритого характеру, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, та спрямована на реалізацію повною мірою завдань кримінального провадження.

Доведено необхідність доповнення ч. 1 ст. 3 КПК України п. 27 такого змісту: «Розслідування злочинів – це процесуальна діяльність, визначена у КПК України, сторони обвинувачення, що здійснюється на стадії досудового розслідування та спрямована на реалізацію повним об'ємом завдань кримінального провадження».

Сформульовано нову редакцію ч. 1 ст. 104 КВК України, а саме: «Надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги у розслідуванні, припиненні та запобіганні злочинам».

3. Виокремлено три періоди розвитку інституту досудового розслідування злочинів, учинених у виправних колоніях, та визначено особливості цієї процесуальної діяльності, у ході якої вирішуються також завдання виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, враховуючи перманентність і безперервність цього процесу, відповідно до правового становища, засуджених, які виступають учасниками кримінального провадження у цих виправних колоніях.

Доведено, що розслідування злочинів у виправних колоніях за змістом є вужчим, ніж кримінальне переслідування у місцях позбавлення волі, оскільки останнє передбачає вирішення завдань не тільки кримінального провадження, але й завдань кримінально-виконавчого законодавства. Під кримінальним переслідуваннями розуміється комплекс заходів кримінально-правового, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого, кримінологічного та оперативно-розшукового характеру, спрямованих на забезпечення завдань кримінального провадження і мети кримінального покарання, а також подолання протидії розслідуванню з боку засуджених та інших осіб, задіяних у кримінальному процесі у тій чи іншій ролі та якості.

4. Встановлено, що в сучасних умовах у міжнародно-правовій практиці з питань досудового розслідування визначилася чітка тенденція щодо зближення за змістом романо-германського (держави колишнього СРСР та деякі країни ЄС) та англосаксонського (Великобританія, США та ін.) типів кримінального процесу, а саме: якщо у першому зростає нормотворча роль судової практики, то в державах іншого типу – законодавства, при цьому суд з органу правотворчості трансформується в орган правозастосовний. Визначено також, що розслідування злочинів у місцях позбавлення волі у зарубіжних державах не є в чистому вигляді пошуковим або змагальним,

оскільки ці моделі наближаються за змістом одна до одної.

З отриманих результатів аналізу міжнародного досвіду в дисертаційному дослідженні запропоновано доповнити КПК України главою 25-1 «Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів, учинених у місцях позбавлення волі», основу якої мають становити розроблені у дисертації методичні рекомендації з розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях.

5. Доведено необхідність удосконалення правового механізму загальних положень досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, шляхом доповнення: статей 36, 40 КПК України гарантіями забезпечення процесуальної самостійності та особистої безпеки стосовно прокурора та слідчого органу досудового розслідування, включаючи їхню процесуальну діяльність в умовах виправної колонії; тих норм КВК України (стст. 102–106), що стосуються забезпечення заходів кримінального провадження (розділ II КПК України), а також визначають зміст досудового розслідування, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі.

6. Встановлено особливості проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій у виправних колоніях та представлено їхні авторські визначення, а також запропоновано доповнити КПК України: ч. 1 ст. 91 пунктом 8 «Обставини, що сприяли вчиненню злочину», частину 6 ст. 246 «При проведенні негласних слідчих (розшукових) дій слідчим самостійно він вправі використовувати можливості спеціаліста відповідно до вимог, що визначені в ст. 71 цього Кодексу, у частині 3 ст. 267 «відбування» замінити «відбуття», ст. 272 частиною 5, а ст. 275 частиною 3 такого змісту: «Порядок і тактика проведення зазначених негласних (розшукових) дій регулюються спеціальними законами», Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України), а також доповнити КВК України: частину 6 ст. 102 «за винятком слідчих, що проводять досудове розслідування злочинів, учинених у ході виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення

волі», сформульовано нову редакцію частини 1 ст. 104 «надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги у розслідуванні, припиненні та запобіганні злочинам».

7. Визначено особливості, суб'єкти, форми, способи та зміст протидії досудовому розслідуванню злочинів у виправних колоніях. Зокрема, під протидією розслідуванню злочинів у виправних колоніях розуміється умисна діяльність осіб, що притягуються до кримінальної відповідальності, та яка здійснюється різноманітними формами і способами та спрямована на створення перешкод для слідчого, органів досудового розслідування, прокуратури та суду у цих виправних колоніях у ході реалізації завдань кримінального провадження, а також з метою ухилення винних осіб від передбачених законом заходів примусу та покарання, або створення таких умов іншими особами. Для вирішення проблем протидії та удосконалення правових засад діяльності у цьому напрямі запропоновано доповнити КПК України: частину 1 ст. 246 «Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом. Метою проведення негласних слідчих (розшукових) дій є забезпечення процесу доказування в кримінальному провадженні, а також подолання, нейтралізація, блокування протидії розслідуванню, що вчиняється учасниками та іншими особами»; пункт 1 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» такою підставою для проведення ОРД, як «факти протидії розслідуванню кримінальних проваджень»; ч. 1 ст. 104 КВК України твердженням «ОРД здійснюється з метою подолання, нейтралізації, блокування тощо протидії організованих груп процесу виконання і відбування покарання, досудовому розслідуванню щодо злочинів, вчинених у колоніях» – та викласти зазначену норму права в новій редакції.

8. Виявлено прогалини, що впливають на ефективність реалізації у

виправних колоніях кримінальної процесуальної політики України, та розроблено науково обґрунтовані заходи щодо їхнього вирішення. Зокрема, запропоновано доповнити КПК України: частину 2 ст. 2 «Поряд із зазначеними у частині першій цієї статті Кодексу мають вирішуватись і завдання щодо запобігання злочинам, а також щодо запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижують гідність, поводженню і покаранню»; ч. 2 ст. 246 КПК України наприкінці речення словосполученням «а також злочинів середньої тяжкості».

9. Визначено основні проблеми правового, організаційного, фінансового, технічного та іншого характеру, що впливають на ефективність координаційної діяльності і взаємодії слідчого й інших учасників кримінального провадження у виправних колоніях, та розроблені науково обґрунтовані шляхи щодо їхнього вирішення. Зокрема, запропоновано доповнити КПК України: ч. 2 ст. 36 пунктом 22 «Прокурор зобов'язаний координувати діяльність сторони обвинувачення щодо конкретного кримінального провадження визначеними у нормативно-правових актах формами і засобами»; ст. 36 частиною 7 «З урахуванням встановлених у цьому Кодексі особливостей досудового розслідування та особливого порядку кримінального провадження процесуальне керівництво може здійснювати прокурор, який виконує одну із функцій прокуратури, визначених у законі, що співпадає з предметом прокурорського нагляду»; ст. 39 частиною 4 такого змісту: «На керівника органу досудового розслідування покладається обов'язок щодо забезпечення координації дій слідчого та сторони обвинувачення в цілому, яку він реалізує за погодженням з прокурором, який, відповідно до цього Кодексу, здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування в кримінальних провадженнях у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням»; г) ст. 40 пунктом 10 «Слідчий уповноважений та несе відповідальність за налагодження взаємодії в кримінальному провадженні зі стороною обвинувачення»; г) частину 4 ст. 38 «у тому числі налагоджувати

взаємодію у цьому напрямі зі стороною обвинувачення»; ст. 41 частиною 4 «Для забезпечення належного виконання доручень слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій оперативні підрозділи вправі використовувати можливості інших осіб та задіювати їх для виконання спеціальних завдань з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, а також для конфіденційного співробітництва».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамкин В. Ф., Чижев Ю. В. Как выжить в советской тюрьме. В помощь узнику. Красноярск: Виток, 1992. 368 с.
2. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика: Учебник для вузов / Под ред. Р. С. Белкина. М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. 990 с.
3. Азаров Ю.І., Нарійчук О.Д. Особливості планування розслідування злочинів, вчинених організованими групами // Публічне право. 2012. № 2 (6). С. 24-31.
4. Азаров Ю.І., Остапенко С.І. Щодо проблеми інституту понять у кримінальному провадженні України // Право України. 2012. №6. С. 71-87.
5. Аксёнов А. А. Организация контроля в системе ИТУ. Рязань: Рязан. высш. шк. МВД СССР, 1986. 95 с.
6. Актуальные проблемы правовой теории государства: Учебное пособие / под ред. В.П. Малахова, А.И. Клименко. М.: Юнити Дана: Закон и право, 2013. 183 с.
7. Александров Ю. К. Очерки криминальной субкультуры. М.: Права человека, 2001. 148 с.
8. Алексев С.С. Общая теория социалистического права. Вып. 1. Свердловск, 1964 380 с.
9. Алексеев А.М., Роша А.Н. Латентная преступность и эффективность правоохранительных органов / Вопросы борьбы с преступностью: Вып. 19. М., 1973. С. 30-45.
10. Аленин Ю. П. Процессуальные особенности производства следственных действий. Одесса: Портал, 2002. 264 с.
11. Алинкина В. М. Возрастные психологические особенности агрессивности поведения несовершеннолетних: Автореф. дис. канд. юрид. наук / 19.00.07. К., 1987. 17 с.
12. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2001 р. (за даними

судової статистики) / Вісник Верховного Суду України. 2002. № 4 (32). С. 15-25.

13. Аналіз стану здійснення судочинства у 2016 році (за даними судової статистики) / Верховний суд України URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/FC0243F91293BFEEC22580E400478576](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/FC0243F91293BFEEC22580E400478576).

14. Загальні показники стану здійснення судочинства в Україні у I півріччі та упродовж 9 місяців 2017 року Верховного суду URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/F137F88C3D532965C22581D4003A6158](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/F137F88C3D532965C22581D4003A6158).

15. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>.

16. Андреев Р. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання державного обвинувачення / Вісник прокуратури. 2013. № 4. С. 52-66.

17. Анисимов В. М. Криминальная субкультура и её нейтрализация в исправительных учреждениях России: Автореф... дис. канд. юрид. наук /12.00.08. Саратов, 1998. 53 с.

18. Анисимов В. М. Тюремная община: «Вехи» истории. М.: Ось-89, 1993. 348 с.

19. Анталогија сиску: [в 14 томах] / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, В.І. Кущерець. К.: Знання України, 2005. Т. 1: Документи та матеріали з кримінального сиску (1397-1918). 596 с.

20. Антонов В. М., Кувалдин В. П., Попов В. И. Нейтрализация противодействия организованных преступных структур. М.: НИИ МВД России, 1998. 48 с.

21. Антонян Ю. М. Взаимодействие личности преступника и социальной среды / Вопросы борьбы с преступностью. М.: Юрид. лит., 1979. Вып. 30. С. 27-38.

22. Антонян Ю. М., Гульдан В. В. Криминальная психопатология. М.: Наука, 1971. 248 с.
23. Афанасьев В.Г. Научное управление обществом (опыт системного исследования). М.: Политиздат, 1968. 380 с.
24. Бабкова В.С. Організаційно-правові проблеми контролю в прокурорській діяльності: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10 / В.С. Бабкова. Х., 1998. 25 с.
25. Багаутдинов Ф., Васин А. Уголовное преследование и правозащитная функция суда / Российская юстиция. 2000. № 8. С. 27-28.
26. Багреева Е. Г. Социокультурные основы ресоциализации преступников: Автореф... дис. д-ра. юрид. наук / 12.00.08. М., 2001. 54 с.
27. Баев О. Я. Криминалистическая тактика и уголовно-процессуальный закон. Воронеж: Воронеж. ВШ МВД СССР, 1977. 114 с.
28. Бандурка А. М., Горбачов А. В. Оперативно-розыскная деятельность: правовой анализ. К.: РИО МВД Украины, 1994. 160 с.
29. Барабаш Т. М. Правова регламентація інституту захисту в кримінально-процесуальному законодавстві України / Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов [Текст]: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 4 грудня 2009 р. К.: ДНДІ МВС України, 2009. С. 213-218.
30. Бардук В. Попереднє розслідування в концепції судово-правової реформи / Вісник прокуратури. 1999. № 2. С. 48-50.
31. Басиста І.В. Прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування: теоретичні і практичні проблеми: монографія. Львів: Льв ДУВС, 2013. 600 с.
32. Басиста І. В. Проблемні аспекти у визначенні процесуального статусу слідчого / Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов [Текст]: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 4 грудня 2009 р. Х.: Права людини, 2009. С. 435-437.

33. Басков В.И. Прокурорский надзор: Учебник для вузов. Изд. 2-е. М.: БЕК, 1998. 558 с.
34. Батюк О.В. Дослідження методики кримінальної профілактики злочинів, вчинених у пенітенціарних установах / Knowledge. Education. law/ Management. 2015. №1 (9). С. 12-21.
35. Баулін О.В. Концептуальні засади досудового розслідування в Україні: минуле, сучасне, перспективи // Матер. міжнар. наук-практ. конф. – / Луганськ, РВВ ЛДУВС ім. Є.О. Дідоренка, 2012. С. 136-145.
36. Бахин В. П. Тактика преступников. К.: Атика, 2009. 44 с.
37. Баштега Р. Охорона таємниці сповіді у кримінальному судочинстві / Право України. 2004. № 6. С. 86-87.
38. Белкин А.Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. М.: Норма, 2000. 528 с.
39. Белкин Р. С. Криминалистика. М.: Издательство НОРМА, 2001. 890 с.
40. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики. Общая теория советской криминалистики. М.: Юрид. лит., 1977. Т. 1. 340 с.
41. Белкин Р. С. Противодействие расследованию и пути его преодоления криминалистическими и оперативно-розыскными средствами и методами / Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования. М.: Новый юрист, 1997. С. 125-256.
42. Берендєєва А. І. Дотримання прав і свобод людини та громадянина в оперативно-розшуковій діяльності / Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ за сучасних умов: Матер. Міжн. наук. конф., Київ, 4 грудня 2009 р. К.: ДНДІ МВС України, 2009. С. 224-227.
43. Бессарабов В.Г. Кашаев К.А. Защита российской прокуратурой прав и свобод человека и гражданина. М.: Городец. 2007. 464 с.
44. Бессарабов В.Г. Прокуратура и контрольные органы России. М.:

Перспект, 1999. 164 с.

45. Бессарабов В.Г. Прокурорский надзор: Учебник. М.: Перспект, 2006. 236 с.

46. Бирюков Г. М. Проблемы информационного обеспечения тактики борьбы с преступностью организованных групп в условиях современности и пути их разрешения / Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. Одеса, 2000. № 3. С. 12-19.

47. Бібліографія (кримінологія та профілактика злочинів): Довідник (Упоряд. : В. В. Василевич, С. І. Мірченко, Т. О. Сіродан та ін.); За заг. ред. О. М. Джужи. К. : Атіка, 2008. С. 25-28.

48. Блага А. Б. Ефективність запобіжної діяльності слідчого як складова забезпечення прав і свобод людини і громадянина / Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов [Текст]: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 4 грудня 2009 р. Х.: Права людини, 2009. С. 227-233.

49. Богатирьов І. Г. Діяльність оперативних підрозділів установ виконання покарань щодо виявлення осіб, схильних до вчинення злочину / Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. 2006. № 4(30). С. 275-281.

50. Богатирьов І. Г., Джужа О. М., Ільтяй М. П. Оперативно-розшукова діяльність в установах виконання покарань: Монографія. Д.: Дніпропетровськ університет внутрішніх справ, 2009. – 188 с.

51. Богатирьов І. Г., Богатирьова О. І., Пузирьов М. С. Запобігання пенітенціарній злочинності в Україні : посібник; за заг. ред. О. М. Джужі. К.: Дакор, 2014. 96 с.

52. Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями / Проблеми законності: Респ. міжвід. наук. зб. / Відп. ред. Т. Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. Вип. 100. С. 305-312.

53. Бородовська Н. Забезпечення правового статусу засудженого до позбавлення волі / Прокуратура. Людина. Держава. К., 2004. № 9(39). С. 104-

112.

54. Бочелюк В. Й., Денисова Т. А. Кримінально-виконавча психологія: Підручник. К.: Істина, 2008. 328 с.

55. Брокгауз Ф. А. Энциклопедический словарь / Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. Санкт-Петербург, 1901. Т. XXXI-A. – 796 с.

56. Брызгалов И. В. Насильственные преступления, совершаемые в ИТК, и их профилактика: Автореф... дис. канд. юрид. наук / 12.00.08. К., 1984. 18 с.

57. Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. 3-е изд., испр., перераб. М.: Мартин, 2010. 704 с.

58. Быков В.М., Жмурова Е.С. Следственные действия по Уголовно-процессуальному кодексу РФ / Правоведение. 2003. № 9. С. 134-137.

59. Ведров С. Ю. Отдельные вопросы взаимодействия правоохранительных органов в борьбе с незаконным оборотом наркотиков в местах лишения свободы / Юридический вестник. Владимир: ВЮИ ФСИН России, 2005. № 1(2). С. 22-31.

60. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т. В. Ковальова. Х.: Фоліо, 2005. 767 с.

61. Весельський В. К., Кузьмічов В. С., Мацишин В. С., Старушкевич А. В. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини. К.: Атіка, 2004. 146 с.

62. Водолазский Б. Ф., Ватутин Ю. А. Преступные группировки. Их обычаи, традиции, «законы» (прошлое и настоящее). Омск: ОВШ МВД СССР, 1979. 61 с.

63. Возный А. Ф. Полицейский сыск и кружок петрашевцев: Учебное пособие. К.: НИНИО КВШ МВД СССР, 1976. 86 с.

64. Войцишин В., Ткаченко Л. Координація діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю / Вісник прокуратури. 2008. № 2. С. 27-27.

65. Волошина Л. А. Искжение нормальных представлений в обыденном сознании, обусловливающим совершение тяжких насильственных преступлений / Вопросы борьбы с отдельными видами преступлений. М.: Юрид. лит., 1986. С. 3-9.

66. Волынский А. Ф., Лавров В. П. Организационное противодействие раскрытию и расследованию преступлений (проблемы теории и практики) / Организованное противодействие раскрытию и расследованию преступлений и меры его нейтрализации: Материалы научно-практической конференции, г. Руза, 29-30 октября 1996 г. М.: ЮИ МВД России, 1997. С. 93-98.

67. Галаган В. І. Сутність криміналістичного забезпечення розкриття і розслідування злочинів / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2001. № 6. С. 73-77.

68. Гарьковець С. О. Система цінностей особистості та суїцидальна спрямованість її поведінки (на прикладі правопорушників) / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2001. № 6. С. 289-291.

69. Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України: Навч. посібник / За ред. А. Х. Степанюка. К.: Юрінком Інтер, 2008. 624 с.

70. Генеральна прокуратура України URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/zvitmu.html>; Аналізи і узагальнення за 2013 рік (Архів за 2013 р.).

71. Гернет М. Н. В тюрьме: очерки тюремной психологии. 2-е изд., доп. К.: Юрид. Изд-во Украины, 1930. 234 с.

72. Глоточкин А. Д., Пирожков В. Ф. Исправительно-трудовая психология. М.: РИО МВД СССР, 1974. 426 с.

73. Голіна В. В. Преступность: многообразие понятий и предметная сущность явления / Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. Вип. 100. С. 324-336.

74. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю. Щодо поняття та загальної

характеристики злочинності в місцях позбавлення волі / Проблеми законності. – Х.: Нац. юрид. академія України, 1999. Вип. 38. С. 187-193.

75. Головин А. Ю. Криминалистическая систематика. М.: Лекс Эст, 2002. 189 с.

76. Голощапов А. В. К вопросу о понятии и сущности функции уголовного преследования //Юридическая наука Сибири. Кемерово: Рать, 1997. С. 182-186.

77. Голунский С. О. О возбуждении уголовного преследования / Соц. законность. 1936. № 2. С. 38-42.

78. Гордін Л. Я. Слідчо-оперативна група: проблеми створення та діяльності: Монографія. Х.: Видавництво «ФІНН», 2009. 192 с.

79. Горпенюк А., Темніков О. Координаційна роль органів прокуратури в діяльності правоохоронних органів щодо боротьби зі злочинністю / Вісник прокуратури. 2009. № 2. С. 56-51.

80. Грибовская Н. Н. Место и роль Европейского полицейского ведомства в реализации единой уголовной политики Европейского Союза / Российский следователь. 2006. № 9. С. 56–58.

81. Григорук Н.Г. Непорушність повноважень народних депутатів України / Часопис університету права. 2002. № 2. С. 32-33.

82. Гришин Ю.А. О статусе прокурора на стадии досудебного расследования в реформируемом уголовном процессе Украины / Матеріали міжнародної конференції. Луганськ, РВВ ЛДУВС ім. Є.О. Дідоренка, 2012. С. 98-107.

83. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. СПб., 1908. 317с.

84. Грошевий Ю М., Стахівський С. М. Докази і доказування у кримінальному процесі: Науково-практичний посібник. К.: Видавничий Дім «Юридична книга», 2006. 272 с.

85. Гулина С. Н., Чернышов В. Н., Шаповалов Л. И. Дознание в органах внутренних дел: Учеб. пособие. Донецк: РИО Донецк. юрид. ин-та,

2000. 258 с.

86. Гуров А. И. Профессиональная преступность: прошлое и современность. М.: Юрид. лит., 1990. 304 с.

87. Гуценко К. Ф., Ковалёв М. А. Правоохранительные органы Украины. М.: Юрист, 1997. 242 с.

88. Давыденко Л. М., Бандурка А. А. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы : Монография. Х.: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2005. 387 с.

89. Даневский В.П. Наше предварительное следствие: его недостатки и реформа. К.: Семерко Сергей, 2003. 142 с.

90. Дедюхин В. В. Становление и развитие организации борьбы с преступностью в исправительно-трудовых учреждениях: Учеб. пособие. М.: Акад. МВД СССР, 1984. 112 с.

91. Денисова Т. А., Градецкий А. В. Чинники, що зумовлюють правопорушення правоохоронців / Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов [Текст]: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 4 грудня 2009 р. Х.: Права людини, 2009. С. 446-452.

92. Деришев Ю. Уголовное досудебное производство: проблемы и пути реформирования / Уголовное право. 2005. № 1. С. 81-83.

93. Детков М. Г. Тюрьмы, лагеря и колонии России (к 120-летию Главного тюремного управления России) / Под ред. П. В. Крашенникова. М.: Вердикт-М, 1999. 448 с.

94. Джекебеев У. С. Преступность как криминологическая проблема. Алма-Ата: Наука, 1974. 128 с.

95. Дидоренко Е. А., Бараненко Б. И., Глазков В.А., и др. Основы оперативно-розыскной деятельности в Украине (понятие, принципы, правовое обеспечение): Учебное пособие. К.: Центр научной литературы, 2007. 264 с.

96. Долженков А. Ф., Душко Ф. К. и др. Оперативно-розыскная

деятельности как государственно-правовая форма борьбы с преступностью. Одесса: ОГУ, 1994. 244 с.

97. Долженков О. Ф., Некрасов В. А., Черкасов Ю. Е. Основы розвідки в середовищі та інфраструктурі злочинності: Монографія. Одеса: РВВ ОЮІ НУВС. 2003. 198 с.

98. Дорохов В. Я. Уголовно-процессуальная природа видов доказательств: Монография. М.: Юрист, 1982. 186 с.

99. Дотримання прав ув'язнених в Україні. – 2006 р. / Аспект: Інформ. бюл. Донецьк: Донецький Меморіал, 2007. № 1 (18). С. 3-28.

100. Дубинський А. Я. Производство предварительного расследования органами внутренних дел. К.: РВВ КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1987. 84 с.

101. Дудаев А. Б. Воспитательно-профилактические меры противодействия наркомании среди осуждённых / Профилактика наркомании: организационные и методические аспекты. Итоговые материалы международного проекта / Сост. И. П. Рущенко. Х.: Финарт, 2002. С. 213-223.

102. Душейко Г.О. Організаційно-тактичні основи реалізації оперативно-розшукової інформації на стадії порушення кримінальної справи: Автореф. дис. канд. юрид. наук / 12.00.09. Х., 2001 18 с.

103. Душейко Г. О. Роль діалогового спілкування суб'єктів оперативно-розшукової діяльності зі злочинцями / Вісник Запорізького юридичного ін-ту. 2003. № 2. С. 11-18.

104. Дьомін Ю. Зміни до Закону України «Про прокуратуру» – черговий крок на шляху демократичних перетворень / Вісник Національної академії прокуратури України. 2012. № 3. С. 5-9.

105. Елеонский В. А. Воздействие наказания на осужденных: Учеб. пособие. Рязань: Рязан. высш. шк. МВД СССР, 1982. 85 с.

106. Жимиров В.Н. Юридический функционализм (теоретико-методологический анализ): дис... докт. юрид. наук: спец. 12.00.01 / В.Н. Жимиров. Санкт-Петербург, 2005. 334 с.

107. Жук І. Л., Жук Л. А., Неживець О. М. Праця засуджених в місцях позбавлення волі : монографія. К.: Кондор, 2009. 226 с.
108. Журавель В. А. Актуальні проблеми криміналістичної методики розслідування злочинів / Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. Вип. 100. С. 362-375.
109. Забезпечення прав і свобод людини в пенітенціарних закладах / Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. К.: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, 2004. С. 278-308.
110. Загальна теорія держави і права / за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Х., 2010. 340 с.
111. Загальна теорія держави і права / під ред. В.В. Копейчикова. К., 1997. 317 с.
112. Загальна характеристика Державної пенітенціарної служби України станом на 25 грудня 2014 року URL: <http://www.kvs.gov.ua>.
113. Задорожна Г. Специфіка державного захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. Право України. 2008. № 1. С. 28-30.
114. Зайверт Л. Ваше время – в ваших руках: Советы руководителям, как эффективно использовать рабочее время. М.: Наука, 1991. 122 с.
115. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3-х кн. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
116. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.
117. Закон України «Про прокуратуру» URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
118. Захаров В. П., Колб О. Г., Мирончук С. М., Міліщук Л. І. Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій

установі: Монографія. 2-е вид., перероб. і допов. Луцьк: Вид-во В.П. Іванюка, 2007. 442 с.

119. Захаров В. П., Руденко В. І. Використання біометричних технологій правоохоронними органами у XX столітті: Науково-практичний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2009. 440 с.

120. Зеленецкий В.С. Возбуждение уголовного дела. Х.: «КримАрт», 1998. 339 с.

121. Зеленецкий В.С. О следственном аппарате и прокурорском надзоре в связи с новым Законом Украины «О прокуратуре» / Закон Украины «О прокуратуре»: теория и практика его применения. Х., 1992. С. 55-57.

122. Зелінський А. Ф. Криминальная психология: Научно-практическое издание. К.: Юринком Интер, 1999. 241 с.

123. Зинатуллин З.З., Зинатулин Т.З. Еще раз об уголовно-процессуальных функциях / Проблемы совершенствования и применения законодательства о борьбе с преступностью: материалы Всероссийской научно-практической конференции, посвященной 95-летию Башкирского государственного университета. Часть 1. Уфа: РИО БАШ ГУ, 2004. С.95-102.

124. Зозуля А. В. Некоторые аспекты проблемы взаимодействия оперативных аппаратов ВТК и территориальных органов внутренних дел по раскрытию преступлений: Сборник научных трудов. Мн.: МВШ МВД СССР, 1986. С. 67-70.

125. Зубков А. И. Карательная политика России на рубеже тысячелетий. М.: Юрист, 2000. 320 с.

126. Зуйков Г. Г. Исследование способов совершения преступлений и уклонение от ответственности как предпосылка повышения эффективности планирования расследования / Версии и планирование расследования: Сб. межвуз. науч. трудов. Свердловск: СЮИ, 1985. С. 94-106.

127. Из истории милиции Советской Украины / Под. ред. П.П. Михайленко. К.: РИО МВД Украинской ССР, 1965.

128. Ільницький В. Я. Роль та місце оперативних апаратів місць

позбавлення волі у розслідуванні злочинів, вчинених засудженими: Автореф... дис. канд. юрид. наук / 12.00.09. Львів, 2009. 19 с.

129. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: затв. наказом Генеральної прокуратури, МВС України, СБУ, Адміністрації прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5: із змінами / URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

130. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права: Підручник. К., 2006. 477 с.

131. Кальман О.Г. Что противопоставит преступности? / Зеркало недели. – 2009. № 8. С. 37-38.

132. Капліна О. В. Правотворча роль судової практики в кримінальному судочинстві / Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. Вип. 100. С. 346-354.

133. Каретников И. В. Понятие преступности в исправительно-трудовых колониях / Проблемы профилактики правонарушений в местах лишения свободы. М.: ВНИИ МВД СССР, 1985. С. 80-85.

134. Каркач П.М., Синчук В.Л. Координаційна функція прокуратури України: Навчально-методичний посібник. Х.: Право, 2005. 96 с.

135. Карнеева Г. Где быть следственному аппарату? / Социалистическая законность. 1991. № 2. С. 26-27.

136. Карпец И. И. Наказания. Социальные, правовые и криминологические проблемы. М.: Юрид. лит., 1973. 228 с.

137. Карышев В. М. Русская мафия 1988-2009. М.: Эксмо, 2009. 832 с.

138. Кафедра кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ / за заг. ред. Коваленка В.В. К.: Видавництво Логос Україна, 2013. 168 с.

139. Кистяковский А. Ф. Общая часть уголовного судопроизводства. К.: Издательство Семенко Сергея, 2005. 118 с.
140. Климов И. А., Синилов Г. К. Противодействие криминальной среды как объект и предмет наследования теории ОРД / Организованное противодействие раскрытию и расследованию преступлений и меры по его нейтрализации: Материалы научно-практической конференции, г. Руза, 29-30 октября 1996 г. М.: ЮИ МВД России, 1997. С. 20-27.
141. Ковальський В.С. Охоронна функція права: Монографія. К.: Юрінком Інтер, 2010. 336 с.
142. Козаченко И. П. Тактика применения методов и средств оперативно-розыскной деятельности, профилактики и раскрытия преступлений. К.: НИИ РИО КВШ МВС СССР им. Ф. Э. Дзержинського, 1988. 200 с.
143. Козаченко І. П. Концепція розвитку теорії оперативно-розшукової діяльності / Вісник ЛІВС при НАВС України. Львів: Вид-во Львівського інституту внутрішніх справ, 1999. Вип. 2(10). С. 153-158.
144. Колб О. Г. Вплив оперативно-розшукової діяльності на детермінанти вчинення злочинів засудженими до позбавлення волі / Науковий вісник НАВСУ. К., 2004. № 3. С. 127-134.
145. Колб О. Г. Запобігання злочинності у місцях позбавлення волі: Навч. посіб. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. 494с.
146. Колб О. Г. ОРД як основа спеціальної профілактики злочинності в місцях позбавлення волі / Шляхи вдосконалення ОРД правоохоронних органів: Збірник наукових праць. Додаток № 1 до Вісника № 3 при НАВСУ. Львів, 2003. С. 156-164.
147. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: Дис...докт. юрид. наук /12.00.08. К., 2007. 513 с.
148. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: Монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі

Українки, 2006. 464 с.

149. Колб О. Г. Кримінологія і соціальна профілактика злочинів у виправних установах: навч. посіб. Луцьк : «Вежа» : Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки 2007. 399 с.

150. Кондратішина В. В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: Автореф... дис. канд. юрид. наук /12.00.08. Львів, 2009. 17 с.

151. Кондратьева С.Л. Юридическая ответственность: соотношение норм материального и процессуального права: Автореф. дис. канд. юрид. наук. / С.Л. Кондратьева. М., 1998. 21 с.

152. Коновалова В. Е. Проблемы логики и психологии в следственной тактике. К.: Изд-во МВД УССР, 1970. 163 с.

153. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т. 2 (за ред. Ю.С. Шемшученка). К.: Юридична думка, 2008. 582 с.

154. Конституція України: чинне законодавство станом на 03 березня 2014 року: (ОФІЦ. ТЕКСТ). К.: Паливода А.В., 2014. 64 с.

155. Конюк А.В. Реализация органами прокуратуры координационных и надзорных функций в области противодействия коррупции (состояние и пути совершенствования) / Проблемы совершенствования правоохранительной деятельности в области противодействия преступности и коррупции: Материалы международной науч.-практ. конференции. Минск: БГУФК, 2012. С. 4-8.

156. Копотун І. М. Кримінологічні заходи запобігання правопорушенням, пов'язаним із проникненням заборонених предметів до установ виконання покарань, та недозволеним (неслужбовим) зв'язкам персоналу із засудженими / Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування ДКВС України : тези Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28-29.03.2013). К.: ДПтС, 2013. С. 61-63.

157. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика.

Владивосток: Изд-во Владивост. гос. ун-та, 1987. 126 с.

158. Косенко В. Ф. Професіоналізм оперативних апаратів і злочинність / Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів: Наукове видання / За ред. В. Л. Регульського. Львів: ЛІВС при НАВС України, 2000. с. 290-292.

159. Костін М. І. Контрабанда. Доказування обставин вчинення злочину на досудовому слідстві: Монографія. К.: «Дія», 2003. 185 с.

160. Кощинець В. В. Підсумки роботи Державної кримінально-виконавчої служби України / Практика виконання альтернативних покарань: Інформ. бюлетень / За заг. ред. Н. Г. Калашник. К.: ДДУПВП, 2008. С. 3-7.

161. Кравчук М.В. Теорія держави і права: навч. посібник. Тернопіль: Економічна думка, 1999. 240 с.

162. Кравчук О. Управління майном державної власності: функціональний аспект / Право України. 2012. № 6. С. 202-208.

163. Криминальная мотивация / Отв. ред. В. Н. Кудрявцев. М.: Наука, 1986. 304 с.

164. Криміналістика: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закл. Освіти / За ред. В. Ю. Шепітька. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2001. 684 с.

165. Криминалистика / Под ред. Р.С. Белкина и Г.Г. Зуйкова. Том 2: Приложение. М.: Высшая школа МВД СССР, 1970. 54 с.

166. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. т.1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право, 2012. 768 с.

167. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстиніан, 2012. 726 с.

168. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» від 13 квітня

2012 р. К.: Алерта, 2012. 304 с.

169. Кримінально-виконавче право України (Загальна та Особлива частини): Навч. посіб. /За заг. ред. О. М. Джужи. К.: Юрінком Інтер, 2002. 446 с.

170. Кримінально-виконавче право України: Підручник для студ. вищ. навч. закладів / За ред. А. Х. Степанюка. Х.: Право, 2006. 256 с.

171. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 липня 2003 року / Відомості Верховної Ради України. 2004. №3-4. Ст. 21.

172. Кримінально-процесуальний кодекс України: затверджений Законом Української РСР від 28 грудня 1960 року / Відомості Верховної Ради Української РСР. 1961. № 2. Ст. 15.

173. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужі. Київ : НАВС, 2013. 620 с.

174. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній : монографія / В. В. Коваленко, О. М. Джужа, О. Г. Колб та ін. ; за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ : Атіка., 2011. 368 с.

175. Кримінологія: довідник термінів, основні визначення, рекомендовані джерела: Навч. посібник / Колб О. Г., Яцишин М. М., Крикунов О. В. та ін.; за заг. ред. О. Г. Колба. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 466 с.

176. Кримінологія: Підручник для студентів вищих навч. закладів / О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик, П. П. Михайленко та ін.; За заг. ред. О. М. Джужи. К.: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

177. Кримінальний кодекс України URL:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page12>.

178. Крюков В.Ф. Прокурорский надзор: Учебник. М.: Норма, 2006. 784 с.

179. Кузьмин Г. Н. Психологические особенности расследования преступлений в исправительных учреждениях / Законность. 2002. № 8. С. 21-23.
180. Кулагин Н.И. Организация и тактика предварительного следствия в местах лишения свободы: Учебное пособие. Волгоград: ВШ МВД СССР, 1977. 126 с.
181. Курочка М.Й. Законність в оперативно-розшуковій діяльності та прокурорський нагляд за її дотриманням. Луганськ, РВВЛІВС, 2001. 160 с.
182. Курс лекцій з кримінального процесу за новим КПК України у 2-х томах / За заг. ред. д.ю.н., проф. Л.Д. Удалової. К.: НАВС, 2012. 234 с.
183. Курс уголовного судопроизводства: Учебник / (под ред. В.А. Михайлова) в 3-х томах. Т. 1. Москва-Воронеж: НПО «МОДЭК», 2006. 824 с.
184. Курс уголовного судопроизводства: Учебник / (под ред. В.А. Михайлова) в 3-х томах. Т. 2. – Москва-Воронеж: НПО «МОДЭК», 2006. – 856 с.
185. Кустов А. М. Теоретические основы криминалистического учения о механизме преступления. М.: Академия МВД РФ, 1997. 164 с.
186. Кутякин С. А. История развития понятия и содержания феномена «воры» в местах лишения свободы России / Право и жизнь: Независимый научно-правовой журнал. М.: Юрист, 2006. № 100(10). С. 266-272.
187. Кутякин С. А. Формирование феномена «вор» в тюремной общине России половины XIX-начала XX в.в. / Гуманитарно-пенитенциарный вестник: Научно-публицистический альманах. Рязань: Академия права и управления Минюста России, 2007. вып. 2. С. 59-80.
188. Ларин А.М. Преступность и раскрываемость преступлений // Государство и право. 1999. № 4. С. 83-89.
189. Лебедев П. Ю., Хижняк Д. С. Особенности осмотра места происшествия при расследовании тяжких преступлений, совершаемых в местах лишения свободы / Следователь. 2004. № 6. С. 39-41.

190. Лебедев С. Я. Традиции и обычаи в системе криминологической детерминации (теоретические и методологические основы исследования): Автореф. дис. д-ра юрид. наук /12.00.08. М., 1995. 36 с.

191. Лебедева А. Д. Исправительно-трудовая политика Советского государства в послевоенный период (1945-1970 гг.): содержание и организационно-правовые основы реализации: Дис... канд. юрид. наук / 12.00.01. Краснодар, 2005. 215 с.

192. Левицька Л. В. Проблеми удосконалення кримінального закону України в частині запобігання корупції та хабарництву / Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов [Текст]: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 04 грудня 2009 року Х.: Права людини, 2009. С. 108-112.

193. Лесников Г. Ю., Лопашенко Н. А. Понятие уголовной политики, ее содержание и принципы / Энциклопедия уголовного права. Санкт-Петербург : Изд. проф. Малинина, 2005. Т. 1: Понятие уголовного права. С. 4-144.

194. Лимарченко С.Л. Основные этапы развития органов предварительного расследования Украинской ССР: Автореф. дис... канд. юрид. Наук: 12.00.09. К., 1972. 24 с.

195. Литвак О.М. Злочинність, її причини та профілактика. К.: Вид-во Україна, 1997. 167 с.

196. Литвин Т. В. Специфические аспекты понятий информация, источника информации, документа в ракурсе деятельности правоохранительных органов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Бюлетень. 2001. № 6. С. 44-53.

197. Литвинчук О.І. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України: Автореф. Дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2007. 16 с.

198. Литвинчук О.І. Процесуальний статус слідчого за новим КПК України / Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства й удосконалення діяльності судових і

правоохоронних органів України: Матер. міжн. наук-практ. конф. Луганськ, РВВ ЛДУВС ім. Є. Дідоренка, 2012. С.62-65.

199. Литвинчук О.І. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України [Текст]: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Луганськ: Луг. ДУВС, 2007. 244 с.

200. Лубин А. Ф., Журавлев С. Ю. Нейтрализация противодействия расследованию / Криминалистика. Расследование преступлений в сфере экономики. Н.: Новгород: НВШ МВД России, 1995. С. 340-384.

201. Лузнин И. М. Методологические проблемы расследования. М.: НИИ МВД СССР, 1973. 215 с.

202. Лукашевич В. Г. Криминалистическая теория общения: постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования. К.: КНУВС, 1993. 194 с.

203. Лукашевич С. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: Дис...канд. юрид. наук. / 12.00.08. Х, 2001. 193 с.

204. Лукьянова Е.Г. Теория процессуального права. М.: Наука, 2004. 320 с.

205. Лунеев В. В. Мотивация преступного поведения. М.: Наука, 1991. 383 с.

206. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство и политика. М.: Юрист, 2006. 174 с.

207. Лучинский Н. Ф. Основы тюремного дела. СПб.: Тюремный вестник, 1904. 168 с.

208. Ляш А. О., Стахівський С. М. Докази і доказування у кримінальному судочинстві: Навч. посіб.; за ред. Ю. М. Грошевого. К.: Університет «Україна», 2006. 185 с.

209. Львочкін В. А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі: Автореф. дис. канд. юрид. наук / 12.00.08.

К., 2002. 18 с.

210. Мазюк Р. В. Возникновение, становления и развитие понятия «уголовное преследование» в российском уголовном судопроизводстве. Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2007. 186 с.

211. Макаренко А. С. Педагогические сочинения: В 8 т. М.: Педагогика, 1984. Т. 4. 399 с.

212. Малярченко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: [монографія] [Текст]. К.: Юрінком Інтер, 2005. 512 с.

213. Малярченко В. Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика: Монографія. К.: Ін Юре, 2004. 544 с.

214. Малярченко В.Т. Змагальність сторін у кримінальному судочинстві / Вісник прокуратури. 2003. № 1. С. 15-21.

215. Малько А.В. Ограничивающая функция юридического процесса / Юриспруденция. Тольятти, 1996. № 5. С. 3-16.

216. Мартыненко О. А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины: Монография. Х.: Изд-во ХНУВС, 2005. 496 с.

217. Марченко М.Н. Проблемы общей теории государства и права: Учеб. в 2-х томах. Т. 1. Государство. М., 2008. 752 с.

218. Методичні рекомендації щодо користування Кримінальним процесуальним кодексом України органами та установами Державної пенітенціарної служби України / Укладачі І.М. Копотун, О.С. Стеблинська. К.: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2012. 36 с.

219. Минеев И. И. Дознание в исправительных учреждениях / Рос. юстиция. 2001. № 8. С. 60-61.

220. Михайленко А. Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан. К.: Юрінком Інтер, 1999. 448 с.

221. Михайленко О. Проблеми реформування прокуратури України /

Право України. 1998. № 1. С. 80-82.

222. Михайленко О.Р. Прокуратура України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2005. 296 с.

223. Михайловская И.Б. Цели, функции, принципы российского уголовного судопроизводства. М., 2008. 186 с.

224. Михалко І. С. Забезпечення принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки засуджених: монографія. Х.: Право, 2013. 200 с.

225. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 1992. 522 с.

226. Михеєнко М. М., Шибіко В. П., Дубинський А. Я. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. К.: Юрінком Інтер, 1997. 624 с.

227. Михлин А. С. Роль социальных и демографических свойств личности в исправлении и перевоспитании осужденных к лишению свободы. М.: ВНИИ МВД СССР, 1970. 165 с.

228. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред.: В.В. Коваленко, Є.М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. К.: Атіка, 2010. Т. VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 1128 с.

229. Морозов О. М., Курій Т. Р. Злочинність та спадковість / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 1999. № 4. С. 112-116.

230. Морозова Т. В. Особистісні особливості агресивних засуджених / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2000. № 5. С. 163-168.

231. Мочил С.К. Сучасна держава в екстремальних ситуаціях: нормативи, органи, функції: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2003. 19 с.

232. Муравйов В. К. «Арештанська спільнота» як суспільно-психологічний феномен у місцях позбавлення волі / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. К.: КІВС, 2000. № 5. С. 151-157.

233. Муравйов К. В. Деякі правові аспекти попередження ухилення

злочинців від дізнання, слідства, суду та відбування покарання / Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Бюлетень. К.: Київський інститут внутрішніх справ, 2001. № 6. С. 68-72.

234. Муравьев П. А., Митрохин Н. И. Формы противодействия организованных преступных структур правоохранительным органам и практика их нейтрализации / Проблемы борьбы с организованной преступностью и коррупцией. Тверь: Тверской филиал НИИ МВД России, 1995. С. 12-18.

235. Мухаев Р.Т. Теория государства и права: учебник. М.: ПРИОР, 2001. 302 с.

236. Назаров В.В. Конституційні права та їх обмеження у кримінальному процесі України: [Текст]. Х.: ТД «Золота миля», 2009. 400 с.

237. Назаренко С. П. Проблеми дотримання прав людини в сфері оперативно-розшукової діяльності / Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ за сучасних умов: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 грудня 2009 р. К.: ДНДІ МВС України, 2009. С. 292-294.

238. Наказ полиции о порядке первоначального исследования преступлений и проступков: Проект, составленный в Коммисии о губернских и уездных учреждениях в 1860 г. / Антологія сиску; (в 14 т.) / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, В. І. Кушерець. К.: Знання України, 2005. Т. 1: Документи та матеріали з кримінального сиску (1397-1918 рр.) / Упоряд. Ю. І. Римаренко та ін. С. 63-8.

239. Наливайко Л.Р., Беляева М.В. Визначення поняття функції сучасної української держави / Вісник Запорізького державного університету. 2004. № 2. С. 73-77.

240. Наливайко Л.Р. Поняття та основні ознаки функції держави / Правова держава: зб. наук. праць. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. Вип. 16. С. 183-186.

241. Настольная книга прокурора / Под ред. С.И. Герасимова. М.:

ЭКЕМО. 2002. 850 с.

242. Наташев А. А., Стручков Н. А. Основы теории исправительно-трудового права. М.: Юрид. лит., 1967. 191 с.

243. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 4-те вид., перероб. та доп. / Від. ред. С. С. Яценко. К.: А. С. К., 2006. 848с.

244. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України / А. П. Гель, О. Г. Колб, В. О. Корчинський та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.

245. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., перероб. та доп. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Атіка, 2005. 1064 с.

246. Начальник слідчого відділу як суб'єкт кримінально-процесуального доказування / За заг. ред. д.ю.н., проф. Л.Д. Удалової . К.: КНТ, 2012. 116 с.

247. Некрасов В. А. Проблемы негласного проникновения у злочинное сообщество: Дис. канд. юрид. наук /21.07.04. Х.: НУВС, 2001. 221 с.

248. Некрасов В. А., Бірюков Г. М., Корсун С. І. Проникнення в злочинне середовище: організаційно-тактичні основи: Монографія. К.: РВВ МВС України, 2004. 196 с.

249. Нецкин И. В. Противодействие расследованию таможенных преступлений, криминалистические средства и методы его преодоления: Дис... канд. юрид. наук / 12.00.09. М., 2001. 21 с.

250. Негласні слідчі (розшукові) дії: [Курс лекцій] / Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколюк, О.І. Козаченко та ін. / За заг. ред. Д.Й. Никифорчука. К.: НАВС, 2012. 138 с.

251. О прокуратуре. Закон СССР: Принят на второй сессии Верховного Совета СССР 10-20 созыва 30 ноября 1979 г., М. 1987. 31 с.

252. Оболенський О.Ю. Організаційний механізм регулювання економіки: Автореф. дис. доктора економ. наук: 08.02.03. Донецьк, 2001. 48

с.

253. Общая теория государства и права. Академический курс: в 3 т. (ответ. Редактор М.Н. Марченко. М.: Норма, 2007. 804 с.

254. Ожегов С.И. Словарь русского языка (под ред. М.Ю. Шведовой). М.: «Русский язык», 1988. 750 с.

255. Омельченко А. Ефективність застосування запобіжних заходів у кримінальному судочинстві України / Вісник прокуратури. 2014. № 4 (154). с. 44–49.

256. Онопенко П.В. Правоохоронні функції української держави: Зміст і реалізація: Автореф. дис. канд. юрид. наук 12.00.01. К., 2005. 19 с.

257. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі (розшукові) дії у схемах [Текст]: посібник / [Никифорчук Д.Й., Тарасенко О.С., Василичук В.І., Кислий А.М.]. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 176 с.

258. Оперативно-розыскная деятельность: Учебник. 2-е изд., доп. и перераб. / Под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Сенилова, А. Ю. Шумилова. М.: ИНФРА-М, 2004. 848 с.

259. Оробець К. В. Причини та умови злочинності у місцях позбавлення волі // Підприємство, господарство і право. 2004. № 11. С. 153-157.

260. Ортинський В. Л. Протидія нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності : монографія. Л. : РВВ ЛьвівЮІ, 2004. 436 с.

261. Осадчий В. І. Про зміст насильства в злочинах проти правоохоронної діяльності / Право України. 1999. № 6. С. 110-115.

262. Основы психологии / За ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. К.: Либідь, 1995. 596 с.

263. Панчук В. М. Явки з повинною у системі ресоціалізації неповнолітніх засуджених / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 1996. № 1. С. 95-100.

264. Пелих Н. Функції української держави / Підприємництво, господарство і право. 2005. № 1. С. 3-6.

265. Петуховський М. А. Дознание и предварительное следствие в исправительно-трудовых учреждениях (уголовно-процесуальныe и тактико-криминалистические проблемы): Учебное пособие. М.: ВНИИ МВД СССР, 1979. 191 с.

266. Петрова А. Н. Противодействие расследованию: криминалистические и иные меры его преодоления: Дисс. канд. юрид. наук. / 12.00.09. Волгоград, 2000. 19 с.

267. Пивоваров В. В., Щербина Л. І. Взаємодія органів досудового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ: Монографія. Х.: Фоліо, 2006. 160 с.

268. Пирожков В. Ф. Криминальная психология: В 2 кн. М.: Ось-89, 1998. Кн. 1. 304 с.

269. Пирожков В. Ф. Криминальная субкультура: психологическая интерпретация функций, содержание, атрибутика / Психологический журнал. 1994. № 2. Т. 15. С. 71-76.

270. Письменний Д.П., Пазиніч В.І. Проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді / Розкриття злочинів за новим Кримінальний процесуальним кодексом України [текст]: Зб. матер. наук. – практ. конф. (Київ, 8 листопада 2012 р.). К.: НАВС, 2012. С. 24-29.

271. Письменний Д.П. Регламентация слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій в Кримінальному процесуальному кодексі України / Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: матеріали Всеукр. наук. практ. конф. (Харків, 5 жовтня 2012 р.). Х.: ХНУВС, 2012. С. 39-43.

272. Півненко В. Координація – механізм саморегуляції кримінальної юстиції як системи / Прокуратура. Людина. Держава. 2004. № 12. С. 93-99.

273. Півненко В. Правоохоронна система України: визначення і функціонування / Вісник прокуратури. 2003. № 2. С. 39-45.

274. Півненко В. Судовий контроль. Чи може він бути самостійною

функцією органів судової влади у кримінальному судочинстві / Прокуратура. Людина. Держава. 2004. № 3. С. 104-108.

275. Півненко В., Андрусак В. Про кримінально-процесуальну функцію органів досудового слідства / Вісник Національної академії прокуратури України. 2007. № 4. С.80-83.

276. Плужнік О. І. Кримінальна відповідальність за порушення режиму відбування покарання у виправних установах та тримання під вартою: Автореф... дис. канд. юрид. наук /12.00.08. К., 2003. 19 с.

277. Погорецький М. Засоби пізнання злочину в кримінальному процесі та в оперативно-розшуковій діяльності /М. А. Погорецький / Вісник академії прокуратури України. К., 2007. № 1. С. 77-82.

278. Положення про прокурорський нагляд в УРСР, затверджене постановою ВУЦВК 28 червня 1922 року. Збірник постанов та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1922-1923 р.р. Харків: Літодрукарня «Книгоспілки», Нетеченська набер., 14, 1922. 1147 с.

279. Поляков М. П. Основы уголовно-процессуальной интерпретации результатов оперативно-розыскной деятельности: Учебное пособие / Под ред. В. Т. Томина. Н. Новгород: Нижегородская академия МВД РФ, 2000. 114 с.

280. Попелюшко В. О. Проблеми кримінального процесу та захисту у кримінальній справі: Зб. наук. статей / Уклад. С. В. Аврамишин. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2008. 400 с.

281. Порівняльне правознавство : [курс лекцій] / [Л. В. Голяк, А. С. Мацко, О. В.Тюріна]. К. : МАУП, 2004. 200 с.

282. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 11 лютого 2005 р. № 2 «Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальної справи на додаткове розслідування» / Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах / Заг. ред. В. Т. Маляренка; Упор. П. П. Пилипчук. К.: Юрінком Інтер, 2007. С. 310-317.

283. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 червня 1999 року № 10 «Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві» / Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах / За заг. ред. В. Т. Маляренка; Упор. П. П. Пилипчук. К.: Юрінком Інтер, 2007. С. 136-140.

284. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» / Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах / За заг. ред. В. Т. Маляренка; Упоряд. П. П. Пилипчук. К.: Юрінком Інтер, 2007. С. 354-362.

285. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» / Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / За заг. ред. В. Т. Маляренка; Упор. П. П. Пилипчук. К.: Юрінком Інтер, 2007. С. 215-230.

286. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1993 року № 2 «Про судову практику про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі» / Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / За заг. ред. В. Т. Маляренка; Упоряд. П. П. Пилипчук. К.: Юрінком Інтер, 2007. С. 98-107.

287. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» / Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / За заг. ред. В. Т. Маляренка; Упоряд. П. П. Пилипчук. К.: Юрінком Інтер, 2007. С. 240-246.

288. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 23.07.1966 «О мерах по борьбе с преступностью». Правда. 1966. 27 июля.

289. Постановление ЦК КПСС по Брянской партийной организации

от 25.01.1972. Правда. 1972. 28 января.

290. Права людини в Україні – 2007: Доповідь правозахисних організацій /За ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського. Х.: Права людини, 2008. 304 с.

291. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : затверджені наказом Міністерства юстиції України 29 грудня 2014 р. № 2186/5 / Офіційний вісник України. 2015. № 4. Ст. 88.

292. Право на особисту безпеку засуджених до позбавлення волі в Україні: поняття, зміст та форми забезпечення / А. В. Баб'як, В. В. Василевич, З. В. Журавська та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джужи та д.ю.н., проф. О. Г. Колба. Львів : Галицька видавнича спілка, 2014. 254 с.

293. Правова доктрина України: у 5 т. Х.: Право, 2013. Т. 5.: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.С. Батиргарєєва та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. 1240 с.

294. Правова статистика : підручник / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2008. 392 с.

295. Правознавство: словник термінів: навч. посібник / За ред. В.Г. Гончаренка. К.: Юристконсульт, 2007. 636 с.

296. Преступность среди социальных подсистем. Новая концепция и отрасли криминологии / Под ред. Д. А. Шестакова. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. 353 с.

297. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів: Закон України від 8 квітня 2014 р. / Відомості Верховної Ради України. 2014. № 23. Ст. 869.

298. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року / Офіційний вісник України. 2005. № 30.

Ст. 409.

299. Про деякі питання, які виникають під час розгляду судами скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 11 лютого 2005 р. № 1 / Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах /За. заг. ред. В. Т. Маляренка; Упор. П. П. Пилипчук. К.: Юрінком Інтер, 2007. С. 307-309.

300. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2014 році: Інформ. бюл. К.: Державна пенітенціарна служба України, 2014. КН.159 с.

301. Про дані статистичної звітності Державної пенітенціарної служби України. URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/index>.

302. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році: Інформаційний бюлетень. К.: Державний департамент України з питань виконання покарань, 2016. Кн. 2. 64 с.

303. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виховних установ у 2012 році: Інформаційний бюлетень. К.: ДДУПВП, 2012. 53 с.

304. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2008 році: Інформ. бюлетень. К.: Державний департамент України з питань виконання покарань, 2009. Кн. 2. 56 с.

305. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII / Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.

306. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: Указ Президента України від 08 листопада 2012 року № 631/2012 / Офіційний вісник України. 2012. № 87. ст. 3531.

307. Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері

протидії злочинності та корупції. Наказ Генерального прокурора України № 1/1 гн від 16 січня 2013 року. URL: [http://search.ligazakon.ua/l_doc2nsf/fink1/GP11028.](http://search.ligazakon.ua/l_doc2nsf/fink1/GP11028.html)

html.

308. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. / Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

309. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року / Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 358.

310. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 року № 3352–XII / Відомості Верховної Ради України. 1993. № 53. Ст. 360.

311. Про стан пенітенціарної злочинності в Україні URL: <http://www.yagunov.in.ua/?p=1008>.

312. Про стан додержання законності при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян за 12 місяців 2014 року: інформаційно-аналітичний бюлетень. К.: Ген. прокур. України, 2014. 56 с.

313. Про схвалення Концепції реалізація державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 № 1209-р / Офіційний вісник України. 2011. № 93. ст. 3389.

314. Проблеми забезпечення ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні: монографія / кол. авт., за заг. ред. В.І. Борисова, В.С. Зеленецького. Х.: Право, 2010. 400 с.

315. Пугач В. О., Непочаткова О. В. Кримінальна субкультура та поширення її в Україні / Вісті Кримінологічної асоціації України: Альманах. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутрішніх справ, 2004. Вип. 1. с. 144-147.

316. Пшонка В.П. Щодо забезпечення належної координації

діяльності правоохоронних органів у боротьбі з правопорушеннями / Вісник прокуратури. 2012. № 3. с. 3-10.

317. Радов Г. О. Формування духовності засуджених у контексті пенітенціарного процесу / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. К.: КІВС, 1997. № 2. с. 5-10.

318. Разинкин В. С. «Воры в законе» и преступные кланы. М.: Криминолог. асоц., 1995. 216 с.

319. Ратинов А. Р. Правовая психология преступного поведения: теория и методология исследования. Красноярск: Изд-во Касноярского ун-та, 1988. 253 с.

320. Робоча книга пенітенціарного психолога /Під заг. ред. В. М. Синьова, В. С. Медведєва. К.: МП Леся, 2000. 224 с.

321. Розгляд судами загальної юрисдикції справ різних категорій протягом 1990-2000 рр. / Вісник Верховного Суду України. 2002. № 1 (29). С. 12-26.

322. Рубан В. Наглядова та координаційна діяльність органів прокуратури / Вісник прокуратури. 2012. № 8. С. 17-21.

323. Рудник В. И. Отрицательные последствия применения уголовного наказания в виде лишения свободы и основные меры их нейтрализации: Автореф. дис. канд. юрид. наук / 12.00.08. К., 1990. 29 с.

324. Русско-украинский словарь юридической терминологии. К.: Наука, 1985. 787 с.

325. Ручкин Ф. В. Негативные последствия тюремного заключения / Аспект: Інформ. бюл. Донецьк: Донецький меморіал, 2003. № 1(9). С. 37-41.

326. Рябченко О.П. Державне управління економікою України (адміністративно-правовий аспект): Автореф. дис. д-ра юрид. наук 12.00.07. Х., 2001. 47 с.

327. Савицкий В.М. Очерк теории прокурорского надзора. М.: Наука, 1985. 379 с.

328. Савицький В.М. Прокурорський надзор за соблюдением

законности в деятельности органов дознания и предварительного следствия (под ред. М.С. Строговича, Г.Н. Александрова) М.: Госюриздат, 1959. 262 с.

329. Савонюк Р. Ю. Погляд з того берега, або що знаходиться між двома точками зору / Вісті Кримінологічної асоціації України: Альманах. Х.: Вид-во Харківського національного університету внутрішніх справ, 2004. Вип. 1. С. 65-67.

330. Сажин В. Л., Юрьев В. К. Здоровье и болезни заключенных / Серия «Мир медицины». Санкт-Петербург: Лань, 1999. 112

331. Сало В.І. Внутрішні функції держави в умовах членства в Європейському Союзі: Автореф. дис. канд. юрид. наук.: 12.00.01. Х., 2008. 20 с.

332. Салтевський М. В., Лукашевич В. Г. Проблемы классификации источников информации следственных действий в криминалистической тактике / Криминалистика и судебная экспертиза. К., 1984. Вып. 29. С. 30-33.

333. Салтевський М. В., Лукашевич В. Г., Глібко В. М. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. К.: РВВ НАВСУ, 1994. 320 с.

334. Сахаров А.Б. Роль криминалогической науки в предупреждении преступности / Соц. Законность. 1985. № 12. С. 27-29.

335. Северов А. П. О целях наказания (психолого-педагогический аспект) / Проблемы юридической науки та правоохоронної практики. К., 1994. с. 85-91.

336. Селіванов А., Рябченко О. Правова політика – важлива складова внутрішньої політики української держави / Голос України. 2007. № 43. 13 березня. с. 4–5.

337. Сергати́й М. О. Правові та організаційно-тактичні основи оперативної розробки організованих груп, що займаються незаконним обігом наркотиків: Дис. канд. юрид. наук / 21.07.04. Х.: НУВС, 2002. 258 с.

338. Сербін М.М. Розслідування злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі: Автореф. дис. канд. юрид. наук / 12.00.09. К.: Київ. Нац. ун-т внутр. справ, 2006. 16 с.

339. Скарєдов Г.И. Участия прокурора в следственных действиях. М., 1987. 2012 с.
340. Скоков С. І. Особливості вивчення особистості рецидивістів та попередження повторної злочинності / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 1998. № 1(3). с. 55-60.
341. Словарь иностранных слов / под ред. В.В. Пчелкина. [16-е издание, доп.]. М.: Русский язык, 1988. 624 с.
342. Словарь иностранных слов / под ред. И.В. Лехина, Ф.Н. Певцова. М.: 1955. 840 с.
343. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. К.: Наука, 1977. 775 с.
344. Смирнов А.Ф. Организация как функция управления в органах прокуратуры / Закон Украины «О прокуратуре»: теория и практика его применения. Х.: Укр. юрид. акад., 1992. С. 72-81.
345. Смирнов В.Г. Функции советского уголовного права. Л., 1965 186 с.
346. Советский уголовный процесс: Учебник (под ред. Л.М. Карнеевой, П.А. Lupинской, И.В. Тыричева. М.: Юрид. лит., 1980. 568 с.
347. Соловій Я. І. Проблеми кримінально-правового забезпечення дотримання прав працівників ОВС / Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов [Текст]: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 4 грудня 2009 р. Х.: Права людини, 2009. С. 466-471.
348. Соловьев А.Б. О функциях прокуратуры в досудебных стадиях уголовного процесса // Проблемы совершенствования прокурорского надзора. М., 1997. С. 125-130.
349. Справочная книга криминалиста / Под ред. Н. А. Селиванова. М.: Дело, 2000. 134 с.
350. Стан здійснення судочинства у 2016 році (за даними судової статистики) URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/)

FC0243F91293BFEEC22580E400478576

351. Старжинська Н. М. Психологічне забезпечення діяльності слідчо-оперативної групи органу внутрішніх справ / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2001. № 6. С. 231-233.

352. Старков О. В. Концепция особенных общественных причин и условий наказательной преступности / Преступность среди социальных подсистем / Под общ. ред. Д. А. Шестакова. СПб., 2003. С. 328-342.

353. Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування» за 2015 рік URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00212.html.

354. Статкус В.Ф. Раскрытие преступлений – важнейшее средство борьбы с преступностью / Государство и право. 1998. № 4. С. 67-72.

355. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: Науково-практичний коментар. К.: Атіка, 2009. 64 с.

356. Статкус В.Ф. Становление и развитие следственного аппарата органов внутренних дел: Учебное пособие. М.: Академия МВД СССР, 1984. 31 с.

357. Стремовский В.А. Предварительное расследование. М.: Юридиздат, 1989. 170 с.

358. Строков І. В. Сучасні проблеми забезпечення прав і свобод особи в кримінальному судочинстві / Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов [Текст]: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 4 грудня 2009 р. Х.: Права людини, 2009. С. 152-154.

359. Стручков Н. А. Преступность как социальное явление: Лекция. Л.: Б. 4, 1979. 120 с.

360. Стулов О. О. Дотримання законності начальником установи

виконання покарань і органами внутрішніх справ при притягненні до кримінальної відповідальності осіб, засуджених до позбавлення і обмеження волі / Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов [Текст]: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 4 грудня 2009 р. Х.: Права людини, 2009. С. 323-330.

361. Сулицький В. В. Алгоритм роботи психолога установи виконання покарань із новоприбулими засудженими / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 1999. № 4. С. 122-132.

362. Суходубов Д.В. Координаційна діяльність прокуратури щодо боротьби зі злочинністю: Автореф. дис. канд. юрид. наук / 12.00. Х. 2012. 20 с.

363. Сучасна кримінально-виконавча політика України: Монографія. – 2-е вид. випр. і переробл. / Колб О. Г., Захаров В. П., Кондратішина В. В. та ін.; За заг. ред. О. Г. Колба. Луцьк ПП В. П. Іванюк, 2008. 210 с.

364. Таджиев Х.С. Прокурорский надзор и ведомственный контроль за расследованием преступлений. Ташкент: ФАН, 1985. 183 с.

365. Тацій В. Прокуратура та органи правопорядку в системі правоохоронних органів / Вісник прокуратури. 2013. № 3. С. 3-15.

366. Татаров О.Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС України) [Текст]: [монографія]. Донецьк: ТОВ «ВВП «Промінь», 2012. 640 с.

367. Теоретические основы предупреждения преступности. М., 1977. 86 с.

368. Теория государства и права / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. Москва: Юрист, 1997. 726 с.

369. Теория государства и права. ч. 1: Теория государства / под ред. А.Б. Венгерова. М., 1995. 256 с.

370. Теория оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Сенилова. М.: ИНФРА-М, 2007. 832

с.

371. Теорія держави і права / Академічний курс: підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К., 2008. 688 с.

372. Терно А, Печенкін І. Координаційна діяльність прокурора / Вісник прокуратури. 2013. № 6. С. 115-122.

373. Тертишник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі: Монографія. Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. 432 с.

374. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. 10-те вид., доп. і переробл. К.: Видавничий дім «Юридична книга», 2008. 992 с.

375. Тертишник В. Непосредственное обнаружение и техническое документирование преступного деяния (концептуальная модель процессуального института и нового следственного действия) / Право и политика. 2004. № 5. с. 113-118.

376. Тихомиров О. Д. Теоретичні питання правоохоронної діяльності. К.: Атіка, 1994. 186 с.

377. Ткаченко Є. М. Аспекти проблеми кризових станів, які виникають у засуджених під час відбування покарання / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. К.: КіВС, 2001. № 6. с. 299-302.

378. Тодыка Ю.Н., Яворский В.Д. Президент Украины: конституционно-правовой статус. Х.: Фоко, 1999. 256 с.

379. Толочко О. Правова природа процесуального керівництва прокурором досудовим слідством / Вісник Національної академії прокуратури України. 2012. № 2. с. 60-64.

380. Тонков Е. Е. Стратегія організації протидії наркоманії в місцях позбавлення волі / Проблеми розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: Матеріали Всеукраїн. наук.-практ. конференції студентів, курсантів і слухачів, Донецьк, 30 жовтня 2003 р.

Донецьк: ДЮІ, 2004. с. 200-204.

381. Трубин Н.С. Прокурорский надзор за исполнением законов органами дознания. М.: Юрид. лит. 1982. 132 с.

382. Трубников В. М. Уголовно-исполнительное право Украины: Общая часть: Учеб. пособие. Х.: Рубикон, 1998. 334 с.

383. Туманов Г.А. Управление социальными процессами в социалистическом обществе. М.: Политиздат, 1983. 340 с.

384. Тушев А.А. Прокурор в головном процессе Российской Федерации. Санкт-Петербург: «Юридический центр Пресс», 2005. 325 с.

385. Уваров В. Г. Проблеми концептуальної моделі та юридичної форми реалізації результатів оперативно-розшукової діяльності органом дізнання / Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. 2006. № 1 (28). с. 113-119.

386. Уваров И. А. Теоретические основы организации пенитенциарной профилактики преступлений / Российский следователь. 2006. № 6. С. 35-38.

387. Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца XIX-начала XXI века: Учебник для вузов / Под ред. А. И. Зубкова. 3-е изд. перераб. и доп. М.: Норма, 2005. 720 с.

388. Уголовно-исполнительное право: Учеб. для юрид. вузов / Под ред. В. И. Селивестрова. 6-е изд., испр., доп. М.: ИД «Юриспруденция», 2007. 392 с.

389. Уголовно-исполнительное право: Ученик / Под ред. И. В. Шмарова. М.: БЕК, 1996. 418 с.

390. Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України. К.: Атіка, 2005. 321 с.

391. Удалова Л.Д. Кримінальний процес у питаннях і відповідях / Удалова Л.Д., Азаров Ю.І., Письменний Д.П. та ін. К.: Видавничий дім «Скіф», 2013. 212 с.

392. Усс А. В. Конфликты между осужденными, сопровождающиеся насильственным посягательством (по материалам ИТК строгого режима). Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1984. 64 с.
393. Устинов В. С. Методы предупредительного воздействия на преступность. Горький: Горьк. высш. шк. МВД СССР, 1989. 93 с.
394. Уткин В. А. Наказания и исправительно-трудовые воздействия. Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1984. 200 с.
395. Фабер И.Е. О воспитательной функции общенародного права / Сов. гос. и право. 1963. № 7. С. 38-40.
396. Факс Г. Большое ухо Парижа. Французская полиция: история и современность. М.: Юрид. лит., 1981. 264 с.
397. Фаринник В.І., Удалова Л.Д., Савицький Д.О. Реформування кримінального судочинства: слідчі підрозділи залишаються «за кадром» // Юридичний вісник України. 2010. № 43. С. 3-12.
398. Фаринник В. Мы планируем увеличить штат следователей до 22-х тысяч / Закон и бизнес. 2012. № 51 (1090). 22-28 декабря. С. 14.
399. Федченко В.М., Письменний Д.П. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові й організаційні засади. Дніпропетровськ, 2006. 204 с.
400. Фойницкий И. Я. Учение о наказании в связи с тюремоведением. М.: Добросвет: Городец, 2000. 426 с.
401. Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України: Монографія / За заг. ред. М. В. Костицького. К.: Атіка, 2005. 124 с.
402. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П. Л. Фріс. К.: Атіка, 2005. 332 с.
403. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів): Навч. посібник. К.: Арттек, 1997. 208 с.
404. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону

- України «Про засади запобігання і протидії корупції». К.: Атіка, 2011. 424 с.
405. Хавронюк М.І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: Монографія. К.: Істина, 2005. 264 с.
406. Христюк С. О. Співробітники та засуджені: проблеми спілкування / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2000. № 5. с. 158-162.
407. Чельцов-Бебутов М.А. Курс уголовно-процессуального права: очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах. СПб.: Альфа-Равента, 1995. 846 с.
408. Черняк В. Пять столетий тайной войны. М.: Юрид. лит., 1989. 553 с.
409. Чиркин В.Е. Государственное и муниципальное управление. М.: Юрист, 2003. 140 с.
410. Чумак П.А. Природа и механизм реализации охранительной функции советского государства: Автореф. дис. канд. юрид. наук / 12.00.01. К., 1986. 23 с.
411. Шаповал В.М. Територія держави / Юридична енциклопедія в 6 томах (редкол. Ю.С. Шемшученко та ін.). К.: Укр. Енцикл. ім. М.П. Бажана Т. 2. 1998. 543 с.
412. Шейфер С. А. Познавательная функция и процессуальная характеристика следственных действий / Правоведение. 1980. № 5. С. 92-98.
413. Шейфер С. А. Сущность и способы собирания доказательств в советском уголовном процессе. М.: Юрид. лит., 1972. 130 с.
414. Шепітько В. Ю. Використання тактичних операцій у слідчій діяльності: теоретико-прикладні проблеми / Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. Вип. 100. С. 355-361.
415. Шехавцов Р. М. Види засобів подолання протидії розслідування злочинів / Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України: Збірник / Гол. ред. В. Л. Ортинський. Львів: Львівський юридичний

інститут МВС України. 2004. Вип. 3. С. 61-68.

416. Шостко О. Про доцільність створення Національної служби розслідувань (НСР) в Україні / Юридична Україна. 2007. № 1. С. 94-99.

417. Штанько О. Ф. Організаційні питання підвищення ефективності слідчої діяльності / Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2001. № 6. С. 87-102.

418. Шумило М. Є. Наукові засади використання оперативно-розшукових матеріалів у доказуванні в кримінальних справах / Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. Київ-Харків, 2002. С. 188-191.

419. Шурухов Н. Г. Неформальная дифференциация в исправительно-трудовых учреждениях / Социол. исслед. 1992. № 7. С. 73-83.

420. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко та інші. К.: Українська енциклопедія, 2004. 768 с.

421. Юрчишин В. М. Процесуальні функції прокурора у досудовій стадії кримінального провадження: поняття, призначення, система: навч. посіб. Чернівці: Технодрук, 2014. 276 с.

422. Юрчишин В.М. Загальна характеристика досудового провадження, роль і місце прокуратури в ньому. Підприємництво, господарство і право. 2012. № 8. С. 176-180.

423. Юрчишин В.М. Прокурор як координатор діяльності органів досудового провадження / Вісник прокуратури. 2012. № 8. С. 38-47.

424. Юрчишин В.М. Прокурор як процесуальний керівник досудового розслідування / Адвокат. 2012. № 7. С. 26-30.

425. Ядрицев Н. М. Русская община в тюрьме и ссылке. СПб.: Типография А. Маригеровского, Надеждинская улица, д. № 39, 1872. 187 с.

426. Язык богатых, язык мафиози: Энциклопедический синонимический словарь: Справочное изд. в 2 т. / Авт.-сост. О. Б. Хоменко. К.: Форт-М., 1999. Т. 1. 528 с.

427. Якимов И. Н. Криминалистика. Уголовная тактика. М.: Изд-во НКВД РСФСР, 1929. 412с.

428. Яковець І. С. Первинна класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл в установи виконання покарань: Автореф. дис. канд. юрид. наук / 12.00.08. Х., 2006. – 20 с.

429. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань : монографія. Харків : Право, 2013. 392 с.

430. Яковлев А. М. Преступность и социальная психология: социально-психологические закономерности поведения. М.: Юрид. лит., 1971. 247 с.

431. Carmen Rolando V. del. Criminal Procedure: Law and Practice. [2nd ed.]. / Rolando V. del Carmen. Pacific Grove, California: Brooks / Cole publ., 1991. 483 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

анонімного опитування засуджених за темою дисертаційного дослідження «Розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України»

1. Усього в опитуванні взяли участь **360 осіб** (100 %)
2. Місце опитування: установи виконання покарань ДКВС України у Волинській, Житомирській, Запорізькій, Львівській та Харківській областях.
3. Період опитування: 2014-2015 рр.
4. Питання, що виносяться для опитування:

№ з/п	Зміст питання	Відповідь респондентів	Питома вага відповідей щодо загальної кількості опитаних осіб	Примітка
1.	Чи відомою для Вас є історія протидії засуджених правоохоронним органам, включаючи установи виконання покарань?	так	82 (23 %)	
		ні	36 (10 %)	
		частково	242 (67 %)	
2.	Чи є особливості протидії розслідування злочинів, учинених засудженими в установах виконання покарань?	так	113 (31 %)	
		ні	57 (14 %)	
		частково	198 (55 %)	
3.	Чи протидіяли Ви розслідуванню злочинів, учинених засудженими	так	120 (33 %)	
		ні	29 (9 %)	

	в установах виконання покарань?	частково	211 (58 %)	
4.	Чи приховували коли-небудь Ви злочини, що вчинили інші особи в установах виконання покарань?	так	187 (52 %)	
		ні	44 (12 %)	
		частково	129 (36 %)	
5.	Чи вчиняли Ви діяння, пов'язані з приховуванням злочинів, учинених засудженими, у співучасті з іншими суб'єктами протидії злочинам (адвокатами, суддями, прокурорами, ін.)?	так	176 (50 %)	
		ні	37 (9 %)	
		частково	147 (41 %)	
6.	Чи впливають на стан протидії злочинам, учинених в установах виконання покарань, кримінальні авторитети та їх об'єднання?	так	209 (60 %)	
		ні	---	
		частково	151 (40 %)	
7.	Чи впливають на стан протидії злочинам, що вчиняються в установах виконання покарань, злісні порушники режиму відбування покарання?	так	133 (31 %)	
		ні	13 (6 %)	
		частково	214 (63 %)	
8.	Чи ефективною є діяльність правоохоронних органів з подолання протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях?	так	62 (22 %)	
		ні	165 (46 %)	
		частково	113 (32 %)	
9.	Чи ефективною є діяльність адміністрації установ виконання покарань з подолання протидії	так	42 (12 %)	
		ні	191 (53 %)	
		частково	127 (35 %)	

	розслідуванню злочинів у виправних колоніях?			
10.	Чи достатньою є взаємодія правоохоронних органів з подолання протидії розслідування злочинів?	так	104 (30 %)	
		ні	23 (6 %)	
		частково	233 (64 %)	
11.	Чи вважаєте Ви доцільною протидію з розслідування злочинів, учинених в установах виконання покарань?	так	239 (66%)	
		ні	4 (1 %)	
		частково	117 (33 %)	
12.	Чи боїтеся Ви загроз, що виникають у зв'язку із здійсненням протидії розслідуванню злочинам, учинених в установах виконання покарань?	так	35 (10 %)	
		ні	126 (35 %)	
		частково	199 (55 %)	

Аналітична довідка

за результатами анонімного опитування засуджених за темою дисертаційного дослідження «Розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України»

Опитування проведено за спеціально розробленою анкетой на добровільних засадах у 2014–2015 роках в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України, що дислокуються на території Волинської, Житомирської, Запорізької, Львівської та Харківської областей

В опитуванні взяло участь 360 засуджених, а саме: 295 осіб чоловічої статі (80%) та 65 осіб жіночої статі (20%).

У структурі всіх опитаних засуджені неповнолітнього віку складали 6%

(22 особи).

Вікові ознаки респондентів такі: а) від 14 до 18 років – 22 засуджених (6 % від загальної кількості опитаних осіб); б) від 18 до 25 років – 143 засуджені (40 %); в) від 25 до 35 років – 176 засуджених (49 %); г) від 35 років і старші – 19 засуджених (5 %).

Кримінально-правові ознаки респондентів, які прийняли участь в опитуванні, виглядали таким чином: а) засуджені за вчинення злочинів невеликої тяжкості (ч. 2 ст. 12 КК України) – 12 осіб (3,3%); б) засуджені за вчинення злочинів середньої тяжкості (ч. 3 ст. 12 КК України) – 142 особи (39,3%); в) засуджені за вчинення тяжких злочинів (ч. 4 ст. 12 КК України) – 121 особа (30%); г) засуджені за вчинення особливо тяжких злочинів (ч. 5 ст. 12 КК України) – 85 осіб (26,6%).

У структурі всіх засуджених до позбавлення волі, які взяли участь в опитуванні, раніше судимі особи склали 36% (130 осіб); уперше засуджені – 40% (145 осіб); особи, судимість з яких знята та погашена відповідно до ст. 89-91 КК України – 24% (185 осіб).

Кримінально-виконавчі ознаки респондентів мали такий вигляд: 1) засуджені, які відбували покарання в колоніях мінімального рівня безпеки – 39 осіб (11%); 2) засуджені, які відбували покарання в колоніях середнього рівня безпеки – 293 особи (81%); 3) засуджені, які відбували покарання в колоніях максимального рівня безпеки – 28 осіб (8%).

Серед опитаних респондентів вищу освіту мали 24 засуджені (7%); незакінчену вищу освіту – 34 засуджені (9%); повну середню освіту – 215 засуджених (59%); неповну середню освіту – 91 засуджений (25%).

Для опитування запропоновано 12 питань з варіантами відповідей: «так», «ні», «частково». При цьому респондентам роз'яснено, що відповідь має бути лише одною із трьох запропонованих по кожному питанню анкети.

Під час проведеного дослідження отримано такі результати:

1. На питання «Чи відомою для Вас є історія протидії засуджених правоохоронним органам, включаючи установи виконання покарань?» «так»

відповіли 82 засуджених, або 23% від загальної кількості респондентів; «ні» – 36 засуджених (10%); «частково» – 242 засуджених (67%).

2. На питання «Чи є особливості протидії розслідування злочинів, учинених засудженими в установах виконання покарань?» «так» відповіли 113 засуджених або 31% від загальної кількості респондентів; «ні» – 57 засуджених (14%); «частково» – 198 засуджених (55%).

3. На питання «Чи протидіяли Ви розслідуванню злочинів, учинених засудженими в установах виконання покарань?» «так» відповіли 120 засуджених, або 33% від загальної кількості респондентів; «ні» – 29 засуджених (9%); «частково» – 211 засуджених (58%).

4. На питання «Чи приховували коли-небудь Ви злочини, що вчинили інші особи в установах виконання покарань?» «так» відповіли 187 засуджених, або 52% від загальної кількості респондентів; «ні» – 44 засуджених (12%); «частково» – 129 засуджених (36%).

5. На питання «Чи вчиняли Ви діяння, пов'язані з приховуванням злочинів, учинених засудженими, у співучасті з іншими суб'єктами протидії злочинам (адвокатами, суддями, прокурорами, ін.)?» «так» відповіли 176 засуджених, або 50% від загальної кількості респондентів; «ні» – 37 засуджених (9%); «частково» – 147 засуджених (41%).

6. На питання «Чи впливають на стан протидії злочинам, учиненим в установах виконання покарань, кримінальні авторитети та їх об'єднання?» «так» відповіли 209 засуджених, або 60% від загальної кількості респондентів; «ні» – 0 засуджених (0%); «частково» – 151 засуджених (40%).

7. На питання «Чи впливають на стан протидії злочинам, що вчиняються в установах виконання покарань, злісні порушники режиму відбування покарання?» «так» відповіли 133 засуджених, або 31% від загальної кількості респондентів; «ні» – 13 засуджених (6%); «частково» – 214 засуджених (63%).

8. На питання «Чи ефективною є діяльність правоохоронних органів з подолання протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях?» «так»

відповіли 62 засуджених, або 22% від загальної кількості респондентів; «ні» – 165 засуджених (46%); «частково» – 113 засуджених (32%).

9. На питання «Чи ефективною є діяльність адміністрації установ виконання покарань з подолання протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях?» «так» відповіли 42 засуджених, або 12% від загальної кількості респондентів; «ні» – 191 засуджених (53%); «частково» – 127 засуджених (35%).

10. На питання «Чи достатньою є взаємодія правоохоронних органів з подолання протидії розслідування злочинів?» «так» відповіли 104 засуджених, або 30% від загальної кількості респондентів; «ні» – 23 засуджених (6%); «частково» – 233 засуджених (64%).

11. На питання «Чи вважаєте Ви доцільною протидію з розслідування злочинів, учинених в установах виконання покарань?» «так» відповіли 239 засуджених, або 66% від загальної кількості респондентів; «ні» – 4 засуджених (1%); «частково» – 117 засуджених (33%).

12. На питання «Чи боїтеся Ви загроз, що виникають у зв'язку із здійсненням протидії розслідуванню злочинам, учиненим в установах виконання покарань?» «так» відповіли 35 засуджених, або 10% від загальної кількості респондентів; «ні» – 126 засуджених (35%); «частково» – 199 засуджених (55%).

Зазначена аналітична довідка використана при формуванні науково обґрунтованих заходів, висновків і пропозиції, спрямованих на вдосконалення правового механізму блокування, нейтралізації, усунення тощо детермінант, що сприяють протидії засуджених досудовому розслідуванню у виправних колоніях України, та надіслана до органів та установ виконання покарань, а також територіальних управлінь органів внутрішніх справ для відома та використання в оперативно-службовій діяльності.

Здобувач кафедри

Н.В. Карпенко

«_____» _____ 2015 р.

Додаток Б

Анкета

**анонімного опитування слідчих органів внутрішніх справ МВС України
за темою дисертаційного дослідження «Розслідування злочинів,
учинених засудженими у виправних колоніях України»**

1. **Усього в опитуванні взяли участь 112 осіб (100 %)**
2. **Місце опитування:** органи внутрішніх справ, які дислокувалися на території Волинської, Житомирської, Запорізької, Львівської та Харківської областей.
3. **Період опитування:** 2014-2015 рр.
4. **Питання, що виносяться для опитування:**

№ з/п	Зміст питання	Відповідь респондентів	Питома вага відповідей щодо загальної кількості опитаних осіб	Примітка
1.	Чи відомою для Вас є історія протидії засуджених правоохоронним органам, включаючи установи виконання покарань?	так	50 (45%)	
		ні	3 (2 %)	
		частково	59 (53 %)	
2.	Чи є особливості протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими в установах виконання покарань?	так	72 (65 %)	
		ні	5 (3 %)	
		частково	35 (32 %)	
3.	Чи протидіяли Ви розслідуванню злочинів, учинених засудженими в	так	---	
		ні	107 (97 %)	

	установах виконання покарань?	частково	5 (3 %)	
4.	Чи приховували коли-небудь Ви злочини, що вчинили інші особи в установах виконання покарань?	так	---	
		ні	110 (98 %)	
		частково	2 (2 %)	
5.	Чи вчиняли Ви діяння, пов'язані з приховуванням злочинів, учинених засудженими, у співучасті з іншими суб'єктами протидії злочинам (адвокатами, судьями, прокурорами, ін.)?	так	---	
		ні	93 (83 %)	
		частково	9 (17 %)	
6.	Чи впливають на стан протидії злочинам, учинених в установах виконання покарань, кримінальні авторитети та їх об'єднання?	так	31 (29 %)	
		ні	14 (11%)	
		частково	67 (60 %)	
7.	Чи впливають на стан протидії злочинам, що вчиняються в установах виконання покарань, злісні порушники режиму відбування покарання?	так	17 (15 %)	
		ні	56 (50 %)	
		частково	39 (35 %)	
8.	Чи ефективною є діяльність правоохоронних органів з подолання протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях?	так	23 (21 %)	
		ні	28 (25 %)	
		частково	61 (54 %)	
9.	Чи ефективною є діяльність адміністрації установ виконання покарань з подолання протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях?	так	27 (24 %)	
		ні	48 (43 %)	
		частково	37 (33 %)	

10.	Чи достатньою є взаємодія правоохоронних органів з подолання протидії розслідування злочинів?	так	24 (22 %)	
		ні	49 (44 %)	
		частково	39 (34 %)	
11.	Чи вважаєте Ви доцільною протидію з розслідування злочинів, учинених в установах виконання покарань?	так	11 (10%)	
		ні	75 (67 %)	
		частково	26 (23 %)	
12.	Чи боїтеся Ви загроз, що виникають у зв'язку зі здійсненням протидії розслідуванню злочинам, учиненим в установах виконання покарань?	так	17 (15 %)	
		ні	47 (18 %)	
		частково	48 (43 %)	

Аналітична довідка

за результатами анонімного опитування слідчих органів внутрішніх справ МВС України за темою дисертаційного дослідження «Розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України»

Опитування проведено за спеціально розробленою анкетой на добровільних засадах у 2014–2015 роках серед слідчих органів внутрішніх справ на території Волинської, Житомирської, Запорізької, Львівської та Харківської областей

В опитуванні взяло участь 112 слідчих чоловічої статі різних вікових груп, а саме: 1) від 22 до 25 років – 13 осіб (11 % від загальної кількості опитаних осіб); б) від 26 до 35 років – 61 особа (54,4 %); в) від 35 до 45 років – 29 осіб (29 %); г) від 46 років і старші – 9 осіб (8 %).

На момент опитування стаж служби в органах внутрішніх справ в опитаних осіб мав такий вигляд: а) до 1 року – 21 особа, або 19% у структурі

всіх респондентів; б) від 1 до 3 років – 39 осіб (36%); в) від 3 до 5 років – 47 осіб (43%); г) від 5 до 10 років – 3 особи (1%); г) від 10 років і старші – 2 особи (1%).

На посадах слідчих опитані особи працювали: 1) до 1 року – 23 особи, або 20% у структурі всіх слідчих, які взяли участь в опитуванні; 2) від 1 до 3 років – 49 осіб (44%); 3) від 3 до 5 років – 31 особа (28%); 4) від 5 років і більше – 9 осіб (8%).

Щодо освітніх характеристик респондентів, то вони мали такий вигляд: а) з вищою юридичною освітою – 89 осіб (80%); б) з іншою вищою освітою – 14 осіб (12%); в) з неповною вищою юридичною освітою – 9 осіб (8%).

Для опитування запропоновано 12 питань з варіантами відповідей: «так», «ні», «частково». При цьому респондентам роз'яснено, що відповідь має бути лише одною із трьох запропонованих по кожному питанню анкети.

Під час проведеного дослідження отримано такі результати:

1. На питання «Чи відомою для Вас є історія протидії засуджених правоохоронним органам, включаючи установи виконання покарань?» «так» відповіли 50 слідчих або 45% від загальної кількості респондентів; «ні» – 3 слідчих (2%); «частково» – 59 слідчих (53%).

2. На питання «Чи є особливості протидії розслідуванню злочинів, учинених засудженими в установах виконання покарань?» «так» відповіли 72 слідчих, або 65% від загальної кількості респондентів; «ні» – 5 (3%); «частково» – 35 (32%).

3. На питання «Чи протидіяли Ви розслідуванню злочинів, учинених засудженими в установах виконання покарань?» «так» відповіли 0 слідчих, або 0% від загальної кількості респондентів; «ні» – 107 (97%); «частково» – 5 (3%).

4. На питання «Чи приховували коли-небудь Ви злочини, що вчинили інші особи в установах виконання покарань?» «так» відповіли 0 слідчих, або 0% від загальної кількості респондентів; «ні» відповіли – 110 слідчих (98%); «частково» – 2 (2%).

5. На питання «Чи вчиняли Ви діяння, пов'язані з приховуванням злочинів, учинених засудженими, у співучасті з іншими суб'єктами протидії злочинам (адвокатами, суддями, прокурорами, ін.)?» «так» відповіли 0 слідчих, або 0% від загальної кількості респондентів; «ні» – 93 (83%); «частково» – 9 (17%).

6. На питання «Чи впливають на стан протидії злочинам, учиненим в установах виконання покарань, кримінальні авторитети та їх об'єднання?» «так» відповіли 31 слідчий, або 29% від загальної кількості респондентів; «ні» – 14 (11%); «частково» – 67 (60%).

7. На питання «Чи впливають на стан протидії злочинам, що вчиняються в установах виконання покарань, злісні порушники режиму відбування покарання?» «так» відповіли 17 слідчих, або 15% від загальної кількості респондентів; «ні» – 56 (50%); «частково» – 39 (35%).

8. На питання «Чи ефективною є діяльність правоохоронних органів з подолання протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях?» «так» відповіли 23 слідчих, або 21% від загальної кількості респондентів; «ні» – 28 (25%); «частково» – 61 (54%).

9. На питання «Чи ефективною є діяльність адміністрації установ виконання покарань з подолання протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях?» «так» відповіли 27, або 24% від загальної кількості респондентів; «ні» – 48 (43%); «частково» – 37 (33%).

10. На питання «Чи достатньою є взаємодія правоохоронних органів з подолання протидії розслідування злочинів?» «так» відповіли 24, або 22% від загальної кількості респондентів; «ні» – 49 (44%); «частково» – 39 (34%).

11. На питання «Чи вважаєте Ви доцільною протидію з розслідування злочинів, учинених в установах виконання покарань?» «так» відповіли 11, або 10% від загальної кількості респондентів; «ні» – 75 (67%); «частково» – 26 (23%).

12. На питання «Чи боїтеся Ви загроз, що виникають у зв'язку із здійсненням протидії розслідуванню злочинам, учинених в установах

виконання покарань?» «так» відповіли 17, або 15% від загальної кількості респондентів; «ні» – 47 слідчих (42%); «частково» – 48 (43%).

Зазначена аналітична довідка використана при формуванні науково обґрунтованих заходів, висновків і пропозиції, спрямованих на вдосконалення правового механізму блокування, нейтралізації, усунення тощо детермінант, що сприяють протидії засуджених досудовому розслідуванню у виправних колоніях України, та надіслана до органів та установ виконання покарань, а також територіальних управлінь органів внутрішніх справ для відома та використання в оперативно-службовій діяльності.

Здобувач кафедри

Н.В. Карпенко

«_____» _____ 2015 р.

Додаток В

Анкета

**анонімного опитування оперативних працівників виправних колоній
ДКВС України за темою дисертаційного дослідження «Розслідування
злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України»**

1. Усього в опитуванні взяли участь 59 працівників оперативних підрозділів виправних колоній (100 %)

2. Місце опитування: установи виконання покарань, що дислокувалися на території Волинської, Житомирської, Запорізької, Львівської та Харківської областей.

3. Період опитування: 2014-2015 рр.

4. Питання, що виносяться для опитування:

№ з/п	Зміст питання	Відповідь респондентів	Питома вага відповідей щодо загальної кількості опитаних осіб	Примітка
1.	Чи відомою для Вас є історія протидії засуджених правоохоронним органам, включаючи установи виконання покарань?	так	27 (46%)	
		ні	10 (17 %)	
		частково	22 (37 %)	
2.	Чи є особливості протидії розслідування злочинів, учинених засудженими в установах виконання покарань?	так	36 (61 %)	
		ні	7 (12 %)	
		частково	16 (27 %)	
3.	Чи протидіяли Ви розслідуванню	так	4 (5%)	

	злочинів, учинених засудженими в установах виконання покарань?	ні	44 (75 %)	
		частково	11 (20 %)	
4.	Чи приховували коли-небудь Ви злочини, що вчинили інші особи в установах виконання покарань?	так	---	
		ні	57 (95 %)	
		частково	2 (5 %)	
5.	Чи вчиняли Ви діяння, пов'язані з приховуванням злочинів, учинених засудженими, у співучасті з іншими суб'єктами протидії злочинам (адвокатами, судьями, прокурорами, ін.)?	так	1 (3%)	
		ні	51 (85 %)	
		частково	7 (12 %)	
6.	Чи впливають на стан протидії злочинам, учинених в установах виконання покарань, кримінальні авторитети та їх об'єднання?	так	20 (34 %)	
		ні	6 (10%)	
		частково	33 (56 %)	
7.	Чи впливають на стан протидії злочинам, що вчиняються в установах виконання покарань, злісні порушники режиму відбування покарання?	так	11 (18 %)	
		ні	9 (16 %)	
		частково	39 (66 %)	
8.	Чи ефективною є діяльність правоохоронних органів по подоланню протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях?	так	12 (20 %)	
		ні	21 (36 %)	
		частково	26 (44 %)	
9.	Чи ефективною є діяльність адміністрації установ виконання покарань з подолання протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях?	так	18 (30 %)	
		ні	12 (20 %)	
		частково	29 (50 %)	

10.	Чи достатньою є взаємодія правоохоронних органів з подолання протидії розслідування злочинів?	так	11 (20 %)	
		ні	27 (45 %)	
		частково	21 (35 %)	
11.	Чи вважаєте Ви доцільною протидію з розслідування злочинів, учинених в установах виконання покарань?	так	3 (5%)	
		ні	37 (63 %)	
		частково	19 (32 %)	
12.	Чи боїтеся Ви загроз, що виникають у зв'язку із здійсненням протидії розслідуванню злочинам, учиненим в установах виконання покарань?	так	2 (3 %)	
		ні	43 (73 %)	
		частково	14 (24 %)	

Аналітична довідка

за результатами анонімного опитування оперативних працівників виправних колоній ДКВС України за темою дисертаційного дослідження «Розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України»

Опитування проведено за спеціально розробленою анкетой на добровільних засадах у 2014–2015 роках серед оперативних працівників виправних колоній ДКВС України на території Волинської, Житомирської, Запорізької, Львівської та Харківської областей

В опитуванні взяло участь 59 осіб чоловічої статі різних вікових груп, а саме: 1) від 21 до 25 років – 11 осіб (20 % від загальної кількості опитаних осіб); б) від 26 до 35 років – 34 особи (58%); в) від 35 до 45 років – 12 осіб (20 %); г) від 45 років і старші – 2 особи (2 %).

Практичний стаж служби в ДКВС України мав такий вигляд: а) до 1 року – 9 осіб, або 15% у структурі всіх респондентів; б) від 1 до 3 років – 15

осіб (25%); в) від 3 до 5 років – 19 осіб (33%); г) від 5 до 10 років – 9 осіб (15%); ґ) від 10 років і старші – 7 осіб (12%).

На посадах оперативних працівників виправних колоній стаж роботи респондентів складав: 1) до 1 року – 14 осіб, або 23% у структурі всіх респондентів, які взяли участь в опитуванні; 2) від 1 до 3 років – 23 особи (40%); 3) від 3 до 5 років – 16 осіб (29%); 4) від 5 років і більше – 6 осіб (8%).

Щодо освітніх характеристик респондентів, то вони мали такий вигляд: а) мали освіту бакалавра (незакінчену вищу освіту) – 37 осіб (63%) у тому числі юридичного профілю – 32 особи (54%); б) мали вищу освіту – 22 особи (37%), у тому числі юридичну – 15 осіб (29%)

Для опитування запропоновано 12 питань з варіантами відповідей: «так», «ні», «частково». При цьому респондентам роз'яснено, що відповідь має бути лише одною із трьох запропонованих по кожному питанню анкети.

Під час проведеного дослідження отримано такі результати:

1. На питання «Чи відомою для Вас є історія протидії засуджених правоохоронним органам, включаючи установи виконання покарань?» «так» відповіли 27 респондентів, або 46% від загальної кількості респондентів; «ні» – 10 осіб (17%); «частково» – 22 (37%).

2. На питання «Чи є особливості протидії розслідування злочинів, учинених засудженими в установах виконання покарань?» «так» відповіли 36 осіб або 61% від загальної кількості респондентів; «ні» – 7 (12%); «частково» – 16 (27%).

3. На питання «Чи протидіяли Ви розслідуванню злочинів, учинених засудженими в установах виконання покарань?» «так» відповіли 4 особи, або 5% від загальної кількості респондентів; «ні» – 44 (75%); «частково» – 11 (20%).

4. На питання «Чи приховували коли-небудь Ви злочини, що вчинили інші особи в установах виконання покарань?» «так» відповіли 0 осіб, або 0% від загальної кількості респондентів; «ні» – 57 (95%); «частково» – 2 (5%).

5. На питання «Чи вчиняли Ви діяння, пов'язані з приховуванням

злочинів, учинених засудженими, у співучасті з іншими суб'єктами протидії злочинам (адвокатами, суддями, прокурорами, ін.)?» «так» відповіли 1 особа, або 3% від загальної кількості респондентів; «ні» – 51 (88%); «частково» – 7 (12%).

6. На питання «Чи впливають на стан протидії злочинам, учиненим в установах виконання покарань, кримінальні авторитети та їх об'єднання?» «так» відповіли 20 осіб, або 34% від загальної кількості респондентів; «ні» – 6 (10%); «частково» – 33 (56%).

7. На питання «Чи впливають на стан протидії злочинам, що вчиняються в установах виконання покарань, злісні порушники режиму відбування покарання?» «так» відповіли 11 осіб, або 18% від загальної кількості респондентів; «ні» – 9 (16%); «частково» – 39 (66%).

8. На питання «Чи ефективною є діяльність правоохоронних органів з подолання протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях?» «так» відповіли 12 осіб, або 20% від загальної кількості респондентів; «ні» – 21 (36%); «частково» – 26 (44%).

9. На питання «Чи ефективною є діяльність адміністрації установ виконання покарань з подолання протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях?» «так» відповіли 18, або 30% від загальної кількості респондентів; «ні» – 12 (20%); «частково» – 29 (50%).

10. На питання «Чи достатньою є взаємодія правоохоронних органів з подолання протидії розслідування злочинів?» «так» відповіли 11, або 20% від загальної кількості респондентів; «ні» – 27 (45%); «частково» – 21 (35%).

11. На питання «Чи вважаєте Ви доцільною протидію з розслідування злочинів, учинених в установах виконання покарань?» «так» відповіли 3, або 5% від загальної кількості респондентів; «ні» – 37 (63%); «частково» – 19 (32%).

12. На питання «Чи боїтеся Ви загроз, що виникають у зв'язку із здійсненням протидії розслідуванню злочинам, учиненим в установах виконання покарань?» «так» відповіли 2, або 3% від загальної кількості

респондентів; «ні» – 43 (73%); «частково» – 14 (24%).

Зазначена аналітична довідка використана при формуванні науково обґрунтованих заходів, висновків і пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового механізму блокування, нейтралізації, усунення тощо детермінант, що сприяють протидії засуджених досудовому розслідуванню у виправних колоніях України, та надіслано до органів та установ виконання покарань, а також територіальних управлінь органів внутрішніх справ для відома та використання в оперативно-службовій діяльності.

Здобувач кафедри

Н.В. Карпенко

«_____» _____ 2015 р.

Додаток Д

Аналітична довідка

**за результатами вивчення архівних кримінальних справ (проваджень),
порушених за фактами вчинення злочинів засудженими у виправних
колоніях ДКВС України**

Вивчення архівних кримінальних справ здійснювалось у 2014-2015 рр. у судах першої інстанції Волинської, Житомирської, Запорізької, Львівської та Харківської областей.

У ході вивчення проаналізовано 263 кримінальні справи (провадження), порушені у 2006-2014 роках та стосовно яких винесені обвинувальні вирoki судів, що вступили в законну силу.

Структура вивчених кримінальних справ (проваджень) мала наступний вигляд:

1) ст. 391 КК України «Злісна непокоря вимогам адміністрації установи виконання покарань» – 147 справ (проваджень), або 55% від загальної кількості розслідуваних кримінальних справ (проваджень);

2) ст. 307 КК України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» – 76 справ (проваджень) (21%);

3) ст. 393 КК України «Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти» – 12 справ (4%);

4) ст. 392 КК України «Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань» – 1 справа (1%);

5) ч. 1 ст. 115 КК України «Умисне вбивство» – 3 справи (1%);

6) ст. 121 КК України «Умисне тяжке тілесне ушкодження» – 5 справ (1,5%);

7) ст. 396 України «Хуліганство» – 5 справ (1,5%);

8) ст. 275 КК України «Порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і

споруд» – 3 справи (1%);

9) ст. 194 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна» – 6 справ (1,5%);

10) ст. 126 КК України «Побої і мордування» – 3 справи (1%);

11) ст. 396 КК України «Приховування злочину» – 1 справа (1%);

12) ст. 342 КК України «Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві – 1 справа (1%).

У ході вивчення архівних кримінальних справ (проваджень) встановлено наступні детермінанти, що обумовили вчинення злочинів засудженими:

а) конфліктні відносини між жертвою злочину та особою, яка його вчинила – у 159 справах, або у 60% тих, які були вивчені в ході цього дослідження;

б) хуліганські мотиви – 20 справ (8%);

в) хронічні потреби, що пов'язані з вживанням наркотичних засобів, алкогольних напоїв, т.ін. – 80 справ (31%);

г) інші детермінанти (неспроможність розплатитись з боргами, що виникли у відносинах з іншими засудженими; недотримання правил безпеки на виробництві; відхилення в психіці та психічні розлади; ін.) – 4 справи (1%).

При цьому слідчі органів внутрішніх справ у порядку, передбаченому ст. 23 КПК України 1961 року, винесли 167 подань про усунення причин, умов, що сприяли вчиненню злочинів засудженими у виправних колоніях України, або 63% від усіх кримінальних справ, які вони розслідували.

У свою чергу, прокурори згідно зі ст. 23 КПК України винесли лише 89 подань (34%).

Суди відповідно до вимог ст. 23-2 КПК України винесли 22 подання (8%).

У ході вивчення архівних кримінальних справ (проваджень) встановлено наступні форми зовнішньої протидії розслідуваних злочинів, учинених

засудженими у виправних колоніях України, що здійснювались з боку:

- 1) адвокатів – по 15 справах, або у 5% від усіх розслідуваних кримінальних справ (проваджень);
- 2) близькі родичі засуджених – 18 справах (7%);
- 3) інших осіб (колишніх засуджених); знайомих та друзів засудженого) – 9 справ (3%).

Суб'єктами внутрішньої протидії розслідуванню злочинів у виправних колоніях виступили:

- а) підозрювані та обвинувачі – по 139 справах, або у 50% від усіх розслідуваних кримінальних справ (проваджень);
- б) інші засуджені (свідки, потерпілі злочинні авторитети) – по 77 справах (30%);
- в) персонал виправних колоніях – 13 справ (5%).

Найбільш поширеними прийомами та засобами протидії розслідуванню цих злочинів були:

- 1) приховування злочинів – 31 справа, або 11% від усіх розслідуваних кримінальних справ (проваджень);
- 2) приховування слідів злочину – 43 справи (16%);
- 3) інсценування «картини» злочину – 9 справ (3%);
- 4) інші способи (тиск на потерпілих, свідків, ін.) – 59 справ (22%).

Отримані в ході вивчення результати у вигляді аналітичної довідки надіслано керівництву виправних колоній, де проводилось дослідження, для відома та використання, а також застосування при формуванні висновків, положень та науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового механізму розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України.

Здобувач кафедри

Н.В. Карпенко

«_____» _____ 2015 р.

Додаток Е

Проект

Погоджено**Затверджую**Голова Державної пенітенціарної
служби УкраїниНачальник Головного слідчого
управління МВС України

**Методичні рекомендації
з розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях
України**

Метою Методичних рекомендацій є підвищення ефективності діяльності слідчих та оперативних підрозділів під час досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, запобігання юридичним помилкам, а також удосконалення координації та взаємодії зазначених учасників кримінального провадження при розслідуванні злочинів у цих кримінально-виконавчих установах закритого типу.

І. Загальні положення

1. Методичні рекомендації розроблені на основі результатів опрацювання наукової літератури, аналізу кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування, з урахуванням особливостей проведення досудового розслідування у виправних колоніях та позитивного зарубіжного досвіду із зазначеної проблематики.

2. Методичні рекомендації ґрунтуються на загальних засадах досудового розслідування, що визначені в розділі III Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) України, положення

Кримінально-виконавчого кодексу України (КВК України) та інших нормативно-правових актах, що регулюють питання виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі у виправних колоніях, а також особливості обладнання цих кримінально-виконавчих установ (КВУ) різних рівнів безпеки.

3. Методичні рекомендації визначають особливості проведення слідчих (розшукових) дій за злочинами, учиненими засудженими у виправних колоніях, та негласних слідчих (у розшукових) дій у цих КВУ, а також особливості виявлення, вилучення, закріплення та використанні в ході розслідування доказів у кримінальному провадженні.

II. Порядок проведення

досудового розслідування у виправних колоніях України

1. На початковому етапі розслідування слідчий зобов'язаний ретельно вивчити нормативно-правові акти з питань виконання покарань, що визначають особливості виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі у виправних колоніях різних рівнів безпеки, з тим, щоб забезпечити належну реалізацію завдань кримінального провадження, що визначені в ст. 2 КПК України, та успішний процес доказування в кримінальному провадженні сторони обвинувачення.

2. На цьому ж етапі розслідування слідчий має безпосередньо ознайомитися з особливостями обладнання виправної колонії, у якій безпосередньо проводиться досудове розслідування, з метою визначення його стратегії та практики.

3. До проведення активних процесуальних дій у виправній колонії слідчий має вивчити структуру служб і підрозділів цієї КВУ, а також категорії засуджених, які відбувають у ній покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, з тим, щоб забезпечити належну координацію та взаємодію при проведенні розслідування.

4. З моменту прийняття кримінального провадження слідчий має право на безперешкодний пропуск безпосередньо на територію виправної

колонії, а керівник цієї КВУ зобов'язаний забезпечити такий пропуск відповідно до затвердженого внутрішнього розпорядку колонії (з 06.00 до 22.00), за винятком нічного та вільного часу засуджених.

5. Керівник виправної колонії несе персональну відповідальність за створення належних умов роботи слідчого в ході досудового розслідування безпосередньо на території даної КВУ, а також за забезпечення його особистої безпеки та організацію взаємодії з відповідними службами і підрозділами, а також персоналом колоній.

6. Координація дій слідчого та підрозділів і служб виправної колонії у ході досудового розслідування за злочинами, учиненими засудженими, покладається на територіальні управління Національної поліції України та відповідні управління Державної пенітенціарної служби (ДПтС) України, яка має здійснюватись з урахуванням вимог ст. 36 КПК України та ст. 25 Закону України «Про прокуратуру», відповідно до яких на органи прокуратури покладено завдання з координації діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю.

7. Досудове розслідування за злочинами, учиненими засудженими у виправних колоніях України, слідчий проводить відповідно до вимог та в порядку, визначеному в розділі III КПК України, а також з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі в колоніях різних рівнів безпеки, що визначають змістовні відмінності проведення кримінальних процесуальних дій у зазначених КВУ.

8. При проведенні досудового розслідування слідчий не вправі втручатись в оперативно-службову діяльність адміністрації виправної колонії та має утримуватись від інших дій, що можуть дестабілізувати правовий порядок у цій КВУ (вносити зміни у внутрішній розпорядок роботи колонії; корегувати плани проведення обшуків, крім тих, що стосуються місця вчинення злочину; давати вказівки та доручення персоналу цих установ, що не стосуються кримінального провадження; інші дії).

**III. Особливості проведення
слідчих (розшукових) та негласних розшукових (слідчих) дій у
виправних колоніях**

1. Проведення слідчих (розшукових) та негласних розшукових (слідчих) дій за злочинами, учиненими засудженими у виправних колоніях, здійснюється в порядку, визначеному в розділі III КПК України, з урахуванням особливостей, що визначені у відомчих нормативно-правових актах ДПтС України, які регулюють порядок проведення оперативно-розшукової діяльності (ОРД) в органах та установах виконання покарань, а також організацію охорони, нагляду та безпеки у виправних колоніях.

2. При проведенні досудового розслідування у виправній колонії слідчий вправі ознайомлюватись з відомчими нормативно-правовими джерелами ДПтС України в тій частині, що стосується безпосередньо кримінального провадження за злочинами, учиненими засудженими у цих КВУ, при умові забезпечення конфіденційності отриманої інформації та дотримання вимог Закону України «Про державну таємницю».

3. Особливості ОРД, охорони, нагляду та безпеки визначені в Настанові про ОРД в органах та установах виконання покарань, Інструкції по організації нагляду та безпеки у виправних колоніях, а також Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (далі – ПВР УВП), затверджених наказом Міністерства юстиції України від 29.12.2014 № 3186/5.

4. Для забезпечення належної процедури виявлення, вилучення, закріплення та використання доказів по кримінальному провадженню у виправній колонії керівник зазначеної КВУ зобов'язаний на час проведення досудового розслідування погоджувати проведення планових і позапланових обшуків та оглядів на території колонії, порядок проведення яких передбачений ст. 102 КВК України та розділом XVII ПВР УВП. При цьому копії протоколів (актів) проведення обшуків або оглядів надаються слідчому, який проводить досудове розслідування за фактом учинення злочину

засудженими у виправній колонії.

5. На період досудового розслідування у виправній колонії адміністрація не вправі проводити огляд слідчого та його речей та іншим чином порушувати його правовий статус, що визначений у ст. 40 КПК України.

6. Посадові та службові особи з числа персоналу колоній, перелік яких визначений у ст. 14 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України», зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого, прийняті ним у межах своїх повноважень.

Ознаки законності визначені в ст. 41 КК України, а саме: вимоги або рішення є законними, якщо вони віддані відповідною особою в належному порядку та в межах її повноважень і за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язані з порушенням конституційних прав і свобод людини та громадянина.

7. Слідчий, який проводить досудове розслідування у виправних колоніях, ураховуючи організаційно-структурні особливості штатного розпису оперативних підрозділів колоній різних рівнів безпеки, вправі організовувати проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій із залученням можливостей інших оперативних підрозділів ДКВС України, включаючи ДПтС України та їх територіальні управління.

Останні зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого на період проведення досудового розслідування в конкретній виправній колонії.

8. Слідчий, який проводить розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК України, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється.

Втручання в процесуальну діяльність слідчого, який проводить досудове розслідування у виправних колоніях, з боку персоналу ДКВС

України тягне за собою передбачені законом види юридичної відповідальності та може бути підставою для застосування до винних осіб санкцій, передбачених Законом України «Про запобігання корупції в Україні».

9. Слідчий при проведенні досудового розслідування у виправних колоніях зобов'язаний відповідно до закону забезпечити особисту безпеку засуджених, які є учасниками кримінального провадження, що визначені в главі 3 КПК України, у тому числі з використанням можливостей, що визначені в КВК України (ст. ст. 10, 90, 93, інші).

Керівник зазначеної КВУ несе персональну відповідальність за виконання рішення слідчого щодо забезпечення особистої безпеки осіб у виправних колоніях.

IV. Особливості реалізації у виправних колоніях заходів забезпечення кримінального провадження

1. Особливості реалізації у виправних колоніях заходів забезпечення кримінального провадження визначені в ч. 1 ст. 9 та ч. 3 ст. 107 КВК України, відповідно до яких засуджені зобов'язані виконувати законні вимоги адміністрації органів і установ виконання покарань; а також у ст. 102 КВК України, у якій визначені режимні вимоги та право обмеження, що встановлюються законом для засуджених до позбавлення волі.

2. Керівник виправної колонії на період проведення досудового розслідування має повідомляти слідчого про застосування заходів дисциплінарного та адміністративного характеру, а також про притягнення до матеріальної відповідальності засуджених та персоналу цих КВУ, які є учасниками кримінального провадження.

3. Керівник виправної колонії зобов'язаний погоджувати із слідчим графіки надання короткострокових і довготривалих побачень засуджених з близькими родичами та іншими особами, які є учасниками кримінального провадження, з метою забезпечення заходів кримінального провадження в зазначеній КВУ, запобігання розголошенню слідчої таємниці та протидії

розслідуванню з їх боку.

4. Керівник виправної колонії зобов'язаний надавати для слідчого щоденні довідки-меморандуми або інші передбачені діловодством документи про стан криміногенної обстановки в цій КВУ за добу (кількість та види правопорушень, інші пригоди (смерть, тяжкі захворювання засуджених)).

У випадку вчинення правопорушень та інших пригод щодо або з участю засуджених, які є учасниками кримінального провадження, керівник виправної колонії зобов'язаний повідомити слідчого в невідкладні терміни, а в письмовій формі – упродовж доби.

5. Для забезпечення взаємодії адміністрації цієї КВУ із слідчим із зазначених питань керівник виправної колонії вправі призначити відповідальну посадову особу шляхом видання письмового наказу.

6. Начальник виправної колонії вправі видавати за погодженням із слідчим інші письмові накази, що стосуються заходів забезпечення кримінального провадження та організації досудового розслідування.

7. Персональну відповідальність за застосування заходів забезпечення кримінального провадження у виправних колоніях несе слідчий, який проводить досудове розслідування за злочинами, учиненими засудженими в цих КВУ.

V. Особливості обладнання виправних колоній, які варто враховувати при проведенні досудового розслідування у виправних колоніях

1. Особливості обладнання виправних колоній визначені в КВК України (статтями 94-99) та в ПВР УВП (розділ I «Загальні положення»; р. XXVI «Особливості зміни умов тримання засуджених до позбавлення волі», п. 5 XXVII «Матеріально- побутове забезпечення та медичне обслуговування засуджених»; XXX-XXXII «Особливості тримання засуджених у виправних колоніях»; інші, зокрема додатки до ПВР УВП, а також порядок тримання засуджених у дисциплінарних ізоляторах (ДІЗО) та ПКТ або одиночних камерах (ОК) (р. XXV «Заходи заохочення і стягнення, що застосовуються до

засуджених, порядок їх застосовування»).

2. Керівник виправної колонії має повідомити слідчого, який проводить досудове розслідування в цій КВУ, про наміри переобладнання відповідних об'єктів зазначеної колонії з метою забезпечення доказової бази в кримінальному провадженні (глава 4, розділ II-III КПК України).

3. Слідчий несе персональну відповідальність за забезпечення загальних засад кримінального провадження з цих питань.

4. У випадку виникнення спірних та інших ситуацій, що можуть протидіяти досудовому розслідуванню у виправних колоніях у частині переобладнання об'єктів даної КВУ (поточного чи капітального ремонту; консервації; т.ін.), ці питання вирішуються керівниками органів досудового розслідування (ст. 39) та вищими керівниками ДКВС України.

VI. Особливості кримінального провадження по злочинах, вчинених у виправних колоніях засудженими-іноземцями

1. Досудове розслідування за злочинами, учиненими у виправних колоніях засудженими-іноземцями, проводиться за правилами, визначеними в розділі III КПК України, з урахуванням особливостей виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, що встановлені для даної категорії осіб у кримінально-виконавчому законодавстві України, а також у розділі IX КПК України «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження».

2. Слідчий несе персональну відповідальність за забезпечення належної організації досудового розслідування за злочинами, учиненими у виправних колоніях засудженими-іноземцями.

3. Керівник виправної колонії в ході досудового розслідування всі питання щодо виконання та відбування покарання засудженими-іноземцями має погоджувати зі слідчим з метою забезпечення реалізації в повному обсязі завдань кримінального провадження розголошенню слідчої таємниці та протидії розслідуванню.

VII. Координація та взаємодія слідчого та структурних підрозділів виправних колоній у ході досудового розслідування

1. Координація дій усіх учасників кримінального провадження здійснюється прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва (ст. 36 КПК України), та в порядку, що визначений у ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» та відомчих нормативно-правових актах Генеральної прокуратури України (так звана зовнішня координація).

2. Безпосередня координація дій слідчого та структурних підрозділів виправної колонії покладається на керівників органів досудового розслідування (ст. 39 КПК України) та керівників цих КВУ, а також на вищих керівників цих органів (відповідно до вимог ч. 1 ст. 11 КВК України до органів виконання покарань відносяться: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та його територіальні управління (на даний час ДПтС України та його територіальні управління).

3. Взаємодія слідчого здійснюється у першу чергу, з оперативними підрозділами виправних колоній (ст. 104 КВК України, ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»), а також з іншими структурними підрозділами цих КВУ через їх керівників.

Останні несуть персональну відповідальність за належну організацію взаємодії структурних підрозділів виправних колоній із слідчим з питань досудового розслідування.

4. Для забезпечення ефективності розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях, слідчий вправі ініціювати проведення спільних нарад з питань координації та взаємодії в ході досудового розслідування.

VIII. Деякі показники ефективності розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях

1. Ефективність досудового розслідування у виправних колоніях визначається за загальними показниками та критеріями, які встановлюються органами досудового розслідування та спрямовані на максимальну реалізацію при цьому завдань кримінального провадження.

2. Ураховуючи особливості виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, а також необхідність забезпечення реалізації в ході досудового розслідування при цьому мети покарання (ст. 50 КК України) та мети і завдань кримінального законодавства (ст. 1 КВК України), слідчий зобов'язаний при розслідуванні злочинів виявляти причини і умови, що сприяли їх вчиненню засудженими у виправних колоніях, та реагувати відповідними процесуальними рішеннями щодо їх нейтралізації, блокування, усунення тощо.

3. Слідчий має право в межах змісту п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК України «Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні» до внесення відповідних доповнень до зазначеної норми права, в обвинувальному акті (ст. 291 КПК України) вказувати причини і умови, що сприяли вчиненню злочину, визначаючи таким чином обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують та пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження (п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК України).

ІХ. Прикінцеві положення

1. Методичні рекомендації розроблені як приблизний алгоритм дій слідчого та структурних підрозділів виправних колоній, ураховуючи те, що в подальшому на науковому та практичних рівнях можуть бути запропоновані й інші варіанти процесуальної діяльності в зазначених КВУ.

2. Методичні рекомендації не слід сприймати як догму, позаяк на практиці є й більш кваліфіковані практичні посібники загального спрямування, які можна було б використовувати під час досудового розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях.

3. Зазначені Методичні рекомендації – це науково обґрунтовані пропозиції з удосконалення чинного КПК України в частині досудового розслідування шляхом, зокрема, доповнення цього кодексу розділом III-1 «Особливості досудового розслідування в органах та установах виконання покарань», ураховуючи специфіку виконання та відбування покарання у вигляді позбавлення волі, мова про які йде в інших розділах цих рекомендацій, а також виходячи з того, що в КПК України (глава 2) визначені чіткі засади кримінального провадження, основний зміст яких встановлено в п. 14 ст. 92 Конституції України, а саме: виключно законами визначається діяльність органів дізнання і слідства.

Методичні рекомендації

розробила здобувач кафедри

кримінального процесу

Національної академії внутрішніх справ

« ____ » _____ 2016 р.

Н.В. Карпенко

Погоджено

Науковий керівник, д.ю.н., професор

« ____ » _____ 2016 р.

В.В. Топчій

Додаток Ж

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-20/12-727

„ 09 „ лютого 2014 р.

Директору навчально-наукового
інституту права та психології

Національної академії внутрішніх

справ

Колбу О.Г.

1,

03035, Київ,
вул. Кудряшова, 8

Шановний Олександрє Григоровичу!

Повідомляємо, що підготовлені групою співробітників Національної академії внутрішніх справ (О.Г. Колбом, З.В. Журавською, В.Я. Конопельським, І.О. Колбом, О.В. Охман, Є.В. Дутко, О.А. Гура, С.О. Колбом, В.І. Хрущом, І.А. Пришком, Н.В. Карпенко) пропозиції щодо удосконалення правового механізму забезпечення особистої безпеки, принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань, а також протидії кримінальній субкультурі у виправних колоніях України (вих. №46/6-234 від 25.03.2014 р.) Комітетом отримані і будуть враховані у законодавчій роботі Комітету.

З повагою

Голова Комітету

А. Кожем'якін

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-20/12-2226

29 жовтня 2014 р.

Директору навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Колбу О.Г.

03035, м. Київ,
вул. Кудряшова, 8

Шановний Олександрє Григоровичу!

Повідомляємо, що підготовлені авторським колективом Ткачуком В.Є., Журавською З.В., Конопельським В.Я., Колбом І.О. та іншими пропозиції щодо внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України та інших законів України у вигляді порівняльної таблиці (вих. № 46/6-891 від 14.10.2014 року) Комітетом отримані, заслуговують на увагу та можуть бути використані у законодавчій роботі Комітету.

З повагою

Голова Комітету

А. Кожем'якін

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-18/12-547

"12" березня 2015 р.

Директору навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ
Колбу О.Г.

03035, м. Київ,
вул. Кудряшова, 8

Шановний Олександр Григоровичу!

Повідомляємо, що підготовлені авторським колективом О.Г. Колбом, В.Є. Ткачуком, З.В. Журавською, І.О. Колбом, С.О. Колбом, В.В. Лопохою, Н.В. Карпенко, О.М. Крук, Я.О. Ліховицьким пропозиції щодо внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України та інших законів України у вигляді порівняльної таблиці (вих. № 46/6-84 від 23.02.2015 року) Комітетом отримані, є слушними і будуть враховані у законодавчій роботі Комітету.

З повагою

Голова Комітету

А. Кожем'якін

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПСИХОЛОГІЇ
 вул. Кудряшова, 8 м. Київ, 03035, тел. 245-68-97

12.05 2015 № _____

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Директор навчально-наукового
 інституту права та психології
 доктор юридичних наук, професор
 « 12 » 05 2015 р. **О.Г. Колб**

Акт

**впровадження результатів дисертаційного дослідження Карпенко
 Наталії Василівни «Розслідування злочинів, учинених засудженими у
 виправних колоніях України» у навчальний процес навчально-
 наукового інституту права та психології Національної академії
 внутрішніх справ**

« 12 » 05 2015 року

м. Київ

Комісія у складі: завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін ННІПІ НАВС, доктора юридичних наук, професора Горбачевського В.Я. (голова), професора кафедри кримінально-правових дисциплін ННІПІ НАВС, доктора юридичних наук, професора Вороб'я П.А, доцента, кандидата юридичних наук Семенова В.В. (члени комісії) – склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження Карпенко Наталії Василівни «Розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України» (спеціальність 12.00.08. – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право) впроваджені у навчальний процес навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ по курсу «Кримінальне право України», що підтверджується підписами голови та членів даної комісії.

Голова комісії:

доктор юридичних наук, професор

В.Я. Горбачевський

Члени комісії:

доктор юридичних наук, професор,

П.А.Воробей

кандидат юридичних наук, доцент

В.В. Семенов

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ
УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

ул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київської обл., 08201, тел./факс (04497) 60-300 Web-site: http://www.asta.edu.ua

“ 3 ” лютого 2016 р.

№ 142

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор навчально-наукового
інституту права, доктор юридичних
наук, професор

В.В. Назаров

2016р.

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження Карпенко Наталії
Василівни «Розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних
колоніях України» у навчальний процес навчально-наукового інституту
права Національного університету державної податкової служби України

« 3 » січня 2016р.

м. Ірпінь

Комісія у складі: професора кафедри кримінального права та кримінології, кандидата юридичних наук, професора Самілика Г.М. (голова), заступника завідувача кафедри кримінального права та кримінології з навчальної та методичної роботи, кандидата юридичних наук, доцента Мудряк Т.О., заступника завідувача кафедри кримінального права та кримінології з наукової роботи, кандидата юридичних наук Жерж Н.А. (члени комісії) – склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження Карпенко Наталії Василівни «Розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України» (спеціальність 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність) впроваджені у навчальний процес навчально-наукового інституту права Національного університету державної податкової служби України по курсам: «Кримінальне право України», «Кримінально-виконавче право» що підтверджується підписами голови та членів даної комісії.

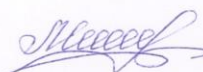
Голова комісії:

кандидат юридичних наук, професор кафедри
кримінального права та кримінології

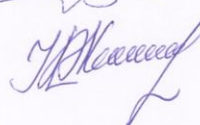
 Г.М. Самілик

Члени комісії:

кандидат юридичних наук, доцент

 Т.О. Мудряк

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

 Н.А. Жерж

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника ГСУ
Національної поліції України
полковник поліції
кандидат юридичних наук

Г.М. Мамка

лютого 2016 року

АКТ

**впровадження в практичну діяльність методичних рекомендацій по
розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях
України, підготовлених здобувачем кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ України
Карпенко Наталією Василівною**

м. Київ

01 лютого 2016 року

Комісія у складі начальника відділу ГСУ НП України підполковника поліції Ковтуна О.В., заступника начальника відділу ГСУ НП України майора поліції Вороніна В.І., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України капітана поліції, кандидата юридичних наук Шевчишена А.В., склали цей акт про те, що методичні рекомендації по розслідуванню злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України, підготовлені здобувачем кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ України Карпенко Наталією Василівною можуть застосовуватися у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

**Начальник відділу
ГСУ НП України
підполковник поліції**

О.В. Ковтун

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
майор поліції**

В.І. Воронін

**Старший слідчий в ОВС
ГСУ НП України
капітан поліції
кандидат юридичних наук**

А.В. Шевчишен

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника
Головного слідчого управління
Національної поліції України
полковник поліції

Р.М. Дударець
Р.М. Дударець

06.04.2016 р.

А К Т

**впровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ
матеріалів дисертаційного дослідження здобувача кафедри
кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ
Карпенко Наталії Василівни на тему: «Розслідування злочинів,
учинених засудженими у виправних колоніях»**

Комісія у складі: заступника начальника відділу ГСУ НП України Рекуна С.С., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Шевчишена А.В., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Мірковця Д.М., склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Карпенко Наталії Василівни на тему: «Розслідування злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях» можуть застосовуватися у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України**

С.С. Рекун

**Старший слідчий в особливо важливих справах
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук**

А.В. Шевчишен

**Старший слідчий в особливо важливих справах
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук**

Д.М. Мірковець

Додаток 3

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Карпенко Н. В., Топчій В. В. Проблемні питання проведення огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4 (93). С. 90–104.
2. Карпенко Н. В. Про зміст сучасної кримінально-процесуальної політики України та особливості її реалізації в місцях позбавлення волі. *Митна справа*. 2015. № 1(97), ч. 2, кн.1. С. 99–105.
3. Карпенко Н. В. Про деякі особливості реалізації на практиці криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються засудженими в ході відбування покарання у вигляді позбавлення волі. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2015. № 1 (34). С. 138–142.
4. Карпенко Н. В. Про деякі змістовні процесуальні особливості протидії злочинності в місцях позбавлення волі. *Історико-правовий часопис*. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 2015. № 1(5). С. 161–166.
5. Карпенко Н. В. Про деякі історичні аспекти протидії розслідування злочинів, учинених у місцях позбавлення волі. *KELM (Knowledge, Education, Law and Management)*. 2015. № 1 (9). С. 82–90.
6. Карпенко Н. В. Про деякі шляхи підвищення ефективності процесуального керівництва при розслідуванні злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. № 37. Т. 3. С. 43–46.
7. Карпенко Н. В. Про деякі змістовні процесуальні особливості протидії злочинності у місцях позбавлення волі. *Історико-правовий часопис : науковий журнал*. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 2015. № 1 (5). С. 161–166.
8. Карпенко Н. В., Топчій В. В. Заходи примусу для забезпечення

освідчування у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. Електронне наукове фахове видання. Київ. 2015. № 4. С. 158–165.

9. Карпенко Н. В. Про деякі шляхи підвищення рівня ефективності взаємодії слідчих та оперативних підрозділів виправних колоній у розслідуванні злочинів. *Історико-правовий часопис : науковий журнал*. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 2016. № 1 (7). С. 205–210.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Карпенко Н. В. Про деякі змістовні елементи криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються у виправних колоніях. *Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України* : матеріали Всеукр. підсум. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 березня 2015 р.). Частина 2. Київ : НАВС, 2015. С. 47–49.

2. Карпенко Н. В., Колб І. О. Про деякі проблеми досудового розслідування злочинів в установах виконання покарань. *Юридична наука і практика: виклики часу* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 березня 2015 р.). Т. 2. К. : Національний авіаційний університет, 2015. С. 44–47.

3. Карпенко Н. В. Особливості реалізації кримінальної процесуальної політики у виправних колоніях. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 березня 2016 р.). Т. 2. К. : НАВС, 2016. С. 156–159.

4. Карпенко Н. В. Особливості, суб'єкти, форми та способи протидії досудовому розслідуванню у виправних колоніях. *Теоретичні та практичні питання стану дотримання прав уразливих категорій засуджених та звільнених*: матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 19-20 квітня 2016 року). К., 2016. С. 45-48.

5. Карпенко Н. В. Стан дослідження в науці проблем, пов'язаних із

розслідуванням злочинів, учинених засудженими у виправних колоніях України. *Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку*: тези підсум. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 22 квітня 2016 року). К. : НАВС, 2016. С. 100-101.

6. Карпенко Н. В. Міжнародно-правові профілактичні заходи щодо запобігання злочинності в Україні. *Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки*: збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 24 листопада 2017 року). Ірпінь: УДФСУ, 2017. С. 387-389.

7. Карпенко Н. В. Значимість провадження слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів в місцях позбавлення волі. *Проблеми реформування кримінальної юстиції України*: збірник за матеріалами міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Чернівці, 17-18 травня 2018 року). Чернівці, 2018. С. 189-192.

8. Карпенко Н. В. Проблематика організації оперативно-розшукової протидії злочинності у місцях позбавлення волі. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми* : збірник матеріалів шостої Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 25 травня 2018 р.). Івано-Франківськ : Голіней О.М., 2018. С. 96–99.